

ISSN 2617-0159

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

**КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (19)

Чернігів 2026

УДК 343.8(051)

K82

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01

Рекомендовано до друку вченою радою Пенітенціарної академії України (протокол № 3 від 23 лютого 2026 р.).

Видання «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» внесено до Переліку наукових фахових видань України за категорією «Б» (додаток 3 до наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 р. № 1166) у галузі юридичних наук (зі спеціальності 081 «Право»).

K82 **Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра** : науковий журнал / Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2026. № 1 (19). 236 с.

У цьому номері журналу «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» вміщено статті, присвячені кримінально-правовим та кримінологічним проблемам, організаційно-правовим аспектам виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, теорії і практиці застосування покарання у виді позбавлення волі, актуальним питанням галузевих юридичних наук, загальним питанням і забезпеченню діяльності персоналу.

Видання буде корисним для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.8(051)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Тагієв С. Р., д-р юрид. наук, доц., заслужений юрист України.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Ніщимна С. О., д-р юрид. наук, проф.;

Пузирьов М. С., д-р юрид. наук, старш. дослід.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Джужжа О. М., д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України;

Карелін В. В., д-р юрид. наук, доц.;

Колб О. Г., д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України;

Коломієць Н. В., д-р юрид. наук, проф.;

Копотун І. М., д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України, проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка);

Олефір Л. І., канд. юрид. наук; доц.;

Скаков А. Б., д-р юрид. наук, проф., почесний працівник освіти Республіки Казахстан, професор кафедри кримінального права та організації виконання покарань Костанайської академії МВС Республіки Казахстан ім. Ш. Кабилбаєва (Республіка Казахстан);

Чумак В. В., д-р юрид. наук, проф.;

Шкута О. О., д-р юрид. наук, проф.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *Олефір Л. І.*

Заснований у 2017 році.

Ідентифікатор медіа: R30-02520

від 18.01.2024 № 134

© Пенітенціарна академія

України, 2026

ISSN 2617-0159

**MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
PENITENTIARY ACADEMY OF UKRAINE**

**CRIMINAL AND
EXECUTIVE SYSTEM:
YESTERDAY. TODAY.
TOMORROW**

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 1 (19)

Chernihiv 2026

UDC 343.8(051)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01

Recommended for printing by Academic Council of Penitentiary Academy of Ukraine (Protocol № 3 dated February 23, 2026).

In accordance with the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 06.10.2023 No. 3548/5, the Academy of the State Penitentiary Service was renamed to Penitentiary Academy of Ukraine.

*The journal "Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow" was included in the **List of scientific professional publications of Ukraine under "B" category** (Appendix 3 to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 23, 2022 No. 1166) in the field of legal sciences (on speciality 081 "Law").*

Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow : a Scientific Journal / Penitentiary Academy of Ukraine. Chernihiv : PAU, 2026. № 1 (19). 236 p.

This issue of the journal "Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow" contains the articles, dedicated to criminal and legal, criminological problems, theory and practice of sentencing, actual issues of branch legal sciences.

The publication will be useful for scholars, teachers, obtainers of higher education.

UDC 343.8(051)

EDITOR-IN-CHIEF:

Tahiev S. R., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Nishchymna S. O., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Puzyrov M. S., Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher.

EDITORIAL BOARD:

Dzhuzha O. M., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine;

Karelin V. V., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor;

Kolb O. H., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine;

Kolomiets N. V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Kopotun I. M., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Vice-rector for International Relations of the HUSPOL Academy (the Czech Republic);

Olefir L. I., Ph.D. in Law, Associate Professor;

Skakov A. B., Doctor of Sciences (Law), Professor, Honorary Worker of Education of the Republic of Kazakhstan, Professor of the Department of Criminal Law and Organization of Punishments Execution, Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabyrbayev (the Republic of Kazakhstan);

Chumak V. V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Shkuta O. O., Doctor of Sciences (Law), Professor.

RESPONSIBLE SECRETARY: Puzyrevskiy M. V.

Founded in 2017. Media identifier: R30-02520
dated 18.01.2024 № 134

© Penitentiary Academy
of Ukraine, 2026

ЗМІСТ**I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ*****Белінська В. В.***

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
У ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОМУ ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВООПОРУШЕННЯМ 11

Івашко С. В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЙНИМ ПРАВООПОРУШЕННЯМ У КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ 23

Коломієць Н. В., Кальян В. В.

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ: ПИТАННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ, ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НЕЇ..... 34

Красій М. О.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ
ЗАКОНОДАВЧОЇ ПЛАТФОРМИ ЗОВНІШНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 49

Лазаренко А. М.

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОФІЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ:
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ..... 61

Томков О. М.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ВИКОРИСТАННЯ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ НЕЗАКОННОГО
ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 72

Хайнацький Є. С.

ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕНЕ ЗАСУДЖЕНИМ КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВООПОРУШЕННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ДЕРЖАВНОЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 83

**II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ*****Ворожбит-Горбатюк В. В.***

ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ
В ПРОБАЦІЇ 93

Мицька О. І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ.. 104

Сіренко К. Ю.

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ
У СИСТЕМІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З
ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ..... 116

III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Косов О. М., Остренко М. В.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ)
ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В
УСТАНОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ..... 131

Олефір Л. І., Лілікович П. В., Євсеєнков Т. В.

ФІЗИЧНА, ДИНАМІЧНА ТА ПРОЦЕДУРНА БЕЗПЕКА В МІСЦЯХ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ПРАКТИКА
ЄСПЛ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ 142

IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

Аніщенко В. О., Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С.

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ
УСТАНОВАХ 156

Галай О. О.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ..... 166

Крес Н. О., Кальян А. В., Іваньков О. І.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
УКРАЇНОЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 178

Ленехо Ю. В.

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ЗАКОРДОННИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ..... 191

Погришень Д. А.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК КОМПЛЕКСНА ТА ДИНАМІЧНА ГАЛУЗЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 201

Шарапова Ю. В.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ 212

Шестак Л. В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ ОСІБ 223

CONTENT

I. CRIMINAL, LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PROBLEMS

Belinska V.

THE ROLE AND PLACE OF THE STATE MIGRATION SERVICE
OF UKRAINE IN THE GENERAL SOCIAL PREVENTION OF
CRIMINAL OFFENSES 11

Ivashko S.

ORGANIZATIONAL AND MANAGERIAL MEASURES FOR
PREVENTING CORRUPTION-RELATED OFFENSES IN THE
CRIMINAL-EXECUTIVE SYSTEM OF UKRAINE 23

Kolomiets N., Kalian V.

UNAUTHORIZED LEAVING OF A MILITARY UNIT: ISSUES
OF QUALIFICATION, CRIMINAL LIABILITY, AND EXEMPTION... 34

Krasii M.

EUROPEAN INTEGRATION AS A DETERMINANT IN THE
FORMATION OF THE LEGISLATIVE PLATFORM OF THE
FOREIGN CRIMINAL AND LEGAL POLICY OF UKRAINE 49

Lazarenko A.

INTEGRATION OF PROBATION SUBJECT PROFILING:
CRIMINOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS 61

Tomkov O.

LEGAL FOUNDATIONS FOR COUNTERACTING THE USE
OF FIREARMS BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS UNDER
MARTIAL LAW 72

Khainatskyi Ye.

PUNISHMENT FOR A CRIMINAL OFFENSE COMMITTED
BY A CONVICT IN THE PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY
OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE
OF UKRAINE 83

II. ORGANIZATIONAL AND LEGAL ISSUES OF EXECUTION OF PUNISHMENTS, NOT RELATED TO IMPRISONMENT

Vorozhbit-Horbatiuk V.

FEATURES OF THE RESOCIALIZATION OF WAR VETERANS
ON PROBATION..... 93

Mytska O.

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF THOSE CONVICTED FOR
DOMESTIC VIOLENCE DURING SUPERVISED PROBATION..... 104

Sirenko K.

CONCEPTUAL AND CATEGORICAL FRAMEWORK FOR
ANALYZING THE ACTIVITIES OF AUTHORIZED PROBATION
AUTHORITIES WITHIN THE SYSTEM OF NON-CUSTODIAL
SENTENCES EXECUTION..... 116

III. APPLICATION OF IMPRISONMENT: THEORY AND PRACTICE

Kosov O., Ostrenko M.

ON SOME ASPECTS OF CONDUCTING INVESTIGATIVE (SEARCH)
ACTIONS AND CUSTODY INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS
DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN
TEMPORARY ISOLATION INSTITUTIONS..... 131

Olefir L., Lilikowych P., Yevseienkov T.

PHYSICAL, DYNAMIC AND PROCEDURAL SECURITY IN PLACES
OF DEPRIVATION: INTERNATIONAL STANDARDS, ECHR
PRACTICE AND UKRAINIAN CONTEXT..... 142

IV. ACTUAL ISSUES OF BRANCH LEGAL SCIENCES

Anishchenko V., Tkachenko O., Razumeiko N.

MECHANISMS OF FORMATION OF INTEGRITY AND ANTI-
CORRUPTION CULTURE IN PENITENTIARY INSTITUTIONS 156

Halai O.

HISTORICAL AND LEGAL STAGES OF THE FORMATION OF THE
CONCEPT OF INFORMATION AND DIGITAL TRANSFORMATION
OF PUBLIC POWER IN UKRAINE..... 166

Kres N., Kalyan A., Ivankov O.

POLITICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONCLUSION AND IMPLEMENTATION BY UKRAINE OF INTERNATIONAL AGREEMENTS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE..... 178

Lepkho Y.

ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF FREE LEGAL AID ENTITIES IN THE FIELD OF PREVENTION AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE IN FOREIGN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE..... 191

Pokryshen D.

INFORMATION LAW OF UKRAINE AS A COMPREHENSIVE AND DYNAMIC BRANCH OF LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION 201

Sharapova Y.

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE DETENTION OF PRISONERS OF WAR IN UKRAINE: PROBLEMS AND SOLUTIONS 212

Shestak L.

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MILITARY PERSONNEL AND EQUIVALENT INDIVIDUALS 223

I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.85

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.011

Белінська В. В.,

аспірантка кафедри кримінально-виконавчого

та кримінального права

Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,

Пенітенціарна академія України,

м. Чернігів, Україна

ORCID: 0009-0004-3903-4520

РОЛЬ І МІСЦЕ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОМУ ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Стаття присвячена формуванню концептуального бачення ролі та місця Державної міграційної служби України у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням. Обґрунтовано, що з урахуванням основних напрямів державної стратегії запобігання злочинності Державна міграційна служба України відіграє важливу роль у системі загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням через впровадження міжнародно визнаних підходів до управління міграційними процесами, адаптованих до національних інтересів і специфіки кризових умов, пов'язаних з воєнним станом, масовими переміщеннями населення, зростанням рівня транскордонної злочинності.

Ключові слова: воєнний стан, кримінальні правопорушення в міграційній сфері, запобігання кримінальним правопорушенням, загальносоціальне запобігання, кримінологічна політика, міграційна політика, суб'єкт запобігання (суб'єкт запобіжної діяльності), Державна міграційна служба України.

Постановка проблеми. Підтримання правопорядку, забезпечення прав і свобод людини, захист її життя, честі, гідності та майна належать до ключових завдань сучасної демократичної держави, які повинні реалізовуватися через ефективне функціонування правоохоронної системи, створення сприятливого соціального середовища, доступ до освіти, правової допомоги, зайнятості та охорони здоров'я. Успішна реалізація кримінологічної політики є ключовим пріоритетом для розвине-

них держав, які усвідомлюють, що ефективно запобігання кримінальним правопорушенням вимагає не лише національних, а й міждержавних зусиль. В умовах зростання транснаціональних загроз, таких як організована злочинність, торгівля людьми, тероризм і кіберзлочини, особливого значення набуває роль органів, що забезпечують контроль у сфері міграції.

У такому контексті Державна міграційна служба (далі – ДМС) України є важливим елементом загальносоціального механізму запобігання правопорушенням, адже вона бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері міграції, громадянства, реєстрації місця проживання та біженців. Саме завдяки цьому ДМС України відіграє суттєву роль у виявленні потенційних загроз, пов'язаних з нелегальною міграцією, фальсифікацією документів, незаконним перетином кордону та іншими кримінальними проявами, а безпосередня участь Служби в міжнародному співробітництві, обміні інформацією з іншими державами та міжнародними організаціями дозволяє ефективніше реагувати на глобальні виклики та знижувати ризики, пов'язані з транскордонною злочинністю. Тому ДМС України не лише виконує адміністративні функції, а й активно сприяє забезпеченню безпеки суспільства, інтегруючись у загальнонаціональну систему запобігання кримінальним правопорушенням. Це зумовлює підвищення науково-практичного інтересу до визначення ролі та місця ДМС України у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності ДМС України як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням посідає вагомe місце у сучасному вітчизняному науковому дискурсі, зокрема в дослідженнях таких учених, як: С. В. Албул [1], Г. П. Жаровська [2], А. В. Калініна [3], Ю. Б. Курилюк [4], С. А. Мозоль [5], Т. Є. Огнев [6], І. В. Посудевський [7], М. С. Пузирьов [8; 9], В. Г. Севрук [10], С. І. Халимон [11; 12], Г. М. Чхеїдзе [13] та ін. Підвищена увага до зазначеної тематики обумовлена активізацією міграційних процесів, зростанням масштабів нелегальної міграції, транснаціоналізацією злочинності, а також необхідністю зміцнення національної, державної та громадської безпеки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Разом з тим аналіз наявних наукових джерел свідчить, що переважна більшість досліджень має галузевий або фрагментарний характер і зосереджується переважно на адміністративно-правових чи організаційних аспектах діяльності ДМС України. Натомість недостатньо розробленими залишаються питання комплексного осмислення ролі Служби саме як суб'єкта загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, системної оцінки ефективності її профілактичної діяльності, інтеграції функцій ДМС України у загальнодержавну систему кримінологічної безпеки, а також застосування сучасних аналітичних, інформаційних та цифрових інструментів у запобіганні міграційно зумовленій злочинності.

Зазначені обставини зумовлюють необхідність подальшого теоретико-прикладного дослідження ролі та місця ДМС України в механізмі загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням.

Метою статті є формулювання концептуального бачення ролі та місця ДМС України у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про роль ДМС України у загальносоціальному запобіганні кримінальним правопорушенням, доцільно звернути увагу на специфіку діяльності цього органу. Своєю діяльністю у сферах контролю за дотриманням міграційного законодавства, виявлення порушень, що мають потенційну кримінальну природу, зокрема нелегальної міграції, фальсифікації документів, торгівлі людьми тощо, а також шляхом сприяння інтеграції іноземців і осіб без громадянства в українське суспільство ДМС України фактично реалізує елементи загальносоціальної профілактики. Характер такої участі ДМС України забезпечує не лише правопорядок у сфері міграції, а й загальну стійкість українського суспільства до кримінальних загроз [14, с. 59].

Продовжуючи аналізувати концептуальні засади загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, слід звернути увагу і на те, що важливим елементом реалізації такого рівня превенції є кримінологічна політика держави, що є своєрідним «генератором» галузевої конкретизації заходів запобігання. Саме вона забезпечує впровадження державної політики у

сфері запобігання кримінальним правопорушенням через застосування кримінологічних методів, оскільки саме такий підхід дозволяє адаптувати превентивні стратегії до особливостей криміногенної ситуації, соціального середовища та вразливих груп населення.

На нашу думку, ДМС України, здійснюючи постійний моніторинг міграційних процесів, виявлення ризиків, пов'язаних із правопорушеннями в міграційній сфері, та беручи безпосередню участь у розробленні та прийнятті відповідних нормативних рішень, фактично реалізує кримінологічну політику на галузевому рівні. Врахування кримінологічного аналізу дозволяє їй ефективніше виявляти потенційні джерела кримінальної активності, здійснювати превентивний вплив і сприяти безпеці як національного, так і транскордонного масштабу [15, с. 280], що є яскравим втіленням практичної реалізації кримінологічної політики держави.

Кримінологічна політика, яка становить суттєвий інструмент у системі запобігання злочинності, розглядається як підсистема загальної державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, а також як самостійний напрям внутрішньої соціальної політики. У такому контексті вона має справу не з репресивними, а з превентивними, науково обґрунтованими заходами впливу на злочинність та її детермінанти [16, с. 10–11]. З огляду на це ДМС України може розглядатися як інституційний інструмент реалізації саме кримінологічної політики в міграційній сфері, оскільки її діяльністю є не лише адміністративне регулювання міграційних процесів, а й цілеспрямований превентивний вплив на соціальні умови, що спричиняють кримінальні правопорушення. Завдяки своїй компетенції ДМС України безпосередньо долучається до формування безпечного соціального середовища, сприяє ідентифікації криміногенних факторів серед мігрантів, осіб без громадянства, шукачів притулку та інтегрує ці завдання у загальнонаціональну політику профілактики злочинності.

У межах загальносоціального запобігання важливу роль відіграє ДМС України, що діє як превентивний інструмент державної політики, оскільки через врегулювання міграційних процесів, виявлення порушень, які можуть мати криміногенний характер, забезпечення правового статусу іноземців та осіб без

громадянства, а також участь у міжвідомчій співпраці впливає на зменшення соціальної напруги та потенційних кримінальних ризиків у міграційному середовищі.

Актуальні зміни у підходах до запобігання злочинності нині втілюються у пропозиціях щодо переходу до обмеженої кількості стратегічно виважених і цілеспрямованих моделей профілактики, які покликані знижувати криміногенний потенціал суспільства та обмежувати його кримінальні, деліктогенні й девіаційні прояви. Такі стратегії передбачають розширення сфери суспільних відносин, на які спрямовується кримінологічна корекція, а також конкретизацію запобіжних заходів з урахуванням особливостей соціального середовища [17, с. 25].

Здійснюючи контроль за міграційними потоками, запобігаючи зловживанням у сфері міграційного законодавства та сприяючи інтеграції іноземців, ДМС України не лише реалізує профілактичні функції, а й є інструментом втілення сучасної кримінологічної стратегії. Саме через зниження рівня ризиків у міграційному середовищі ДМС України долучається до обмеження загального криміногенного тиску в суспільстві. Запобігання злочинності серед іноземців та осіб без громадянства цілком логічно може бути представлено як окрема стратегія. Зважаючи на те, що, як уже зазначалося, основою будь-якої ефективної стратегії профілактики злочинності є кримінологічна політика, вважаємо за доцільне проаналізувати її політичні засади в контексті запобігання кримінальним правопорушенням у сфері міграції.

У науковій літературі наголошується, що сучасні міграційні процеси набули системного й постійного характеру після утворення стабільних держав з визначеними кордонами, що зумовило необхідність вироблення нових підходів до забезпечення публічної безпеки, у тому числі через запровадження спеціалізованих профілактичних механізмів [18, с. 35]. Парадоксально, але в сучасному контексті міграцію можна розглядати як соціальне явище, яке своєю природою ставить під сумнів сталість і непорушність державних кордонів, оскільки породжує міждержавну мобільність, що не завжди узгоджується з національними системами контролю та безпеки. Фіксація міжнародної міграції як стійкого соціального явища зумовила формуван-

ня державних і міждержавних систем обліку та регулювання міграційних процесів, що своєю чергою призвело до виникнення міграційної політики як нового напрямку у внутрішній і в зовнішній політиці держав світу. Крім того, був започаткований цілий спектр міжнародних організацій, діяльність яких охоплює широкий перелік питань, пов'язаних з регулюванням міжнародної міграції, захистом прав мігрантів та розв'язанням проблем, що виникають у процесі їх переміщення й адаптації.

Поділяючи позицію О. А. Малиновської, доцільно визнати, що міграційна політика є формою свідомого й цілеспрямованого впливу суспільства та державних інституцій на перебіг міграційних процесів. Її головною метою є забезпечення формування оптимальної інтенсивності, спрямованості та складу міграційних потоків з урахуванням властивих їм закономірностей і соціально-економічних тенденцій [19]. Таким чином, аналізуючи загальносоціальне запобігання злочинності серед іноземців та осіб без громадянства, доцільно говорити про взаємодію двох напрямів державної політики, а саме міграційної та кримінологічної. Їхнє поєднання формує окремий, самостійний напрям діяльності, що потребує комплексного підходу з урахуванням пріоритетів обох політик. Саме цей симбіоз становить одну з ключових особливостей загальносоціального запобігання правопорушенням серед зазначених категорій осіб.

Метою такої політики має бути створення ефективного коригувального механізму впливу на процеси зовнішньої міграції в Україні, що сприятиме мінімізації кримінологічних загроз національній безпеці. Особливість профілактики (запобігання) кримінальних правопорушень з боку громадян інших держав і осіб без громадянства полягає у складності та різноманітності цього контингенту, що обумовлює значну варіативність детермінант злочинної поведінки. З одного боку, загальносоціальні заходи запобігання мають забезпечувати правопорядок та захист прав і законних інтересів усіх осіб, які перебувають на території України, а з іншого – ефективно запобігати кримінальним правопорушенням можливо лише через впровадження спеціалізованих підходів до окремих соціальних груп, зокрема до зовнішніх мігрантів.

Міграційна політика будь-якої держави повинна враховувати не лише економічні чи демографічні потреби, а й соціокультурні, правові та політичні чинники, зокрема щодо інтеграційного потенціалу мігрантів. Водночас така політика має базуватись на міжнародно-правових принципах, серед яких – свобода пересування, повага до єдності сім'ї, право на притулок, захист від депортації, право на громадянство та його зміну, гарантії етнокультурної, мовної та релігійної ідентичності тощо. У такому контексті, на нашу думку, діяльність ДМС України є центральною ланкою у формуванні та реалізації національної міграційної політики, яка має безпосередній вплив на загально-соціальне запобігання злочинності серед іноземців та осіб без громадянства. Здійснюючи контроль за дотриманням міграційного законодавства, надання адміністративних послуг у відповідній сфері, співпрацюючи з іншими державними органами та міжнародними структурами, ДМС України формує умови, що запобігають криміногенним ризикам, сприяють інтеграції та соціальній адаптації мігрантів.

Окрім того, в умовах воєнного стану ДМС України виконує функції ідентифікації ризиків, формування реєстрів, аналітичної обробки даних, що є основою для прийняття рішень не лише у сфері міграції, а й у системі національної безпеки. Це також зайвий раз підкреслює, що державна міграційна політика є потужним елементом загальносоціальної профілактики злочинності, яка реалізується через правові, адміністративні, аналітичні та гуманітарні інструменти, які сприяють формуванню стійкого безпекового середовища, здатного протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам.

У межах загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням важливу складову становить внутрішня безпека ДМС України, що передбачає заходи з профілактики злочинів та інших правопорушень, які можуть бути вчинені самими працівниками Служби або за їх участю. Забезпечення чесності, прозорості й законності у функціонуванні ДМС України має вирішальне значення не лише для збереження авторитету органу, а й для ефективності державної політики у сфері міграції та безпеки.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження обґрунтовано, що з урахуванням основних напрямів державної стратегії запобігання злочинності ДМС України відіграє важливу роль у системі загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням через впровадження міжнародно визнаних підходів до управління міграційними процесами, адаптованих до національних інтересів і специфіки кризових умов, пов'язаних з воєнним станом, масовими переміщеннями населення, зростанням рівня транскордонної злочинності.

Крім того, ДМС України як центральний орган виконавчої влади, що відповідає за реалізацію державної міграційної політики, виступає суб'єктом профілактичного впливу не лише у вузькому сенсі, тобто в межах контролю за дотриманням міграційного законодавства, а й у ширшому соціально-правовому контексті, що передбачає забезпечення соціальної стійкості, правового порядку і прав людини, що є ключовими компонентами загальносоціального запобігання злочинності. У цьому ракурсі особливе значення має імплементація в діяльність Служби міжнародних стандартів, зокрема принципів належного врядування, прозорості, недискримінації, орієнтації на людину, які спрямовані на підвищення довіри до інституцій державної влади, що діють у сфері міграції, та формування позитивного правового клімату, який знижує рівень девіантної поведінки серед уразливих соціальних груп, включно з мігрантами, особами без громадянства, шукачами притулку тощо.

Отже, ДМС України є не лише адміністратором міграційних процесів, а й важливим елементом інтегрованої системи запобігання кримінальним правопорушенням, що діє на перетині соціальної, безпекової та правової політики держави.

Список використаних джерел

1. Албул С. В. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземних громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2005. 194 с.

2. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 592 с.

3. Калініна А. В. Запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 369 с.

4. Kuryliuk Y., Khalymon S. Criminal profile of migrants' smuggler across the State Border of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9 (27). P. 195–208. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.27.03.21>.

5. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 18 с.

6. Огнев Т. Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 249 с.

7. Посудевський І. В. Запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються іноземцями у складі організованих груп в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2025. 231 с.

8. Пузирьов М. С., Гашенко С. В., Шапка В. В. Зарубіжний досвід запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2024. № 1. С. 51–62.

9. Пузирьов М. С., Шапка В. В. Особливості правового регулювання міжнародного співробітництва держав у розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених нелегальними мігрантами. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 144–152.

10. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

11. Халимон С. І., Ковальчук Ю. В. Незаконна міграція осіб призовного віку через державний кордон України: аналіз громадської думки. *Law&Border*. 2024. № 2 (4). С. 203–225.

12. Khalymon, S., Chlevickaitė, G., Kuryliuk, Y., Nikolaienko, T. and Stepanova, Y. War, martial law, and mobilisation: Exploring the characteristics of human smuggling at Ukraine's borders in 2022–2023. 2025. *European Journal of Criminology*. № 23 (1). P. 110–134. URL: <https://doi.org/10.1177/14773708251318476>.

13. Чхеїдзе Г. М. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються відносно іноземців в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2023. 251 с.

14. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

15. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 3 : Практична кримінологія. Київ : Ін Юре, 2008. 320 с.

16. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання). Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. Івано-Франківськ; Харків : Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2016. С. 10–24.

17. Голина В. В. Віктимологія як ресурс: проблеми впровадження і модернізації. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні*: матеріали круглого столу (м. Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 24–27.

18. Ровенчак О. Соціологія міграції: міжнародні аспекти : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 208 с.

19. Малиновська О. А. Міграція та міграційна політика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.

Belinska V.,

Postgraduate of the Department
of Criminal and Executive and Criminal Law
at the Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0004-3903-4520

THE ROLE AND PLACE OF THE STATE MIGRATION SERVICE OF UKRAINE IN THE GENERAL SOCIAL PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES

The article is dedicated to the formulation of a conceptual vision of the role and place of the State Migration Service of Ukraine in the general social prevention of criminal offenses. It is substantiated that, taking into account the main directions of the state crime prevention strategy, the State Migration Service of Ukraine plays an important role in the system of general social prevention of criminal offenses through the implementation of internationally recognized approaches to managing migration processes, adapted to national interests and the specifics of crisis conditions associated with martial law, mass population movements, and the growth of cross-border criminality level.

In addition, the State Migration Service of Ukraine, as the central executive body responsible for the implementation of state migration policy, acts as a subject of preventive influence not only in a narrow sense, that is, within the framework of monitoring compliance with migration legislation, but also in a broader socio-legal context, which involves ensuring social stability, legal order and human rights, which are key components of general social crime prevention. In this perspective,

the implementation of international standards in the activities of the Service is of particular importance, in particular the principles of good governance, transparency, non-discrimination, people-centeredness, which are aimed at increasing trust in state institutions operating in the field of migration, and the formation of a positive legal climate that reduces the level of deviant behavior among vulnerable social groups, including migrants, stateless persons, asylum seekers, etc.

Therefore, the State Migration Service of Ukraine is not only an administrator of migration processes, but also an important element of an integrated system of criminal offense prevention, operating at the intersection of social, security, and legal policies of the state.

Key words: *martial law, criminal offenses in the migration sphere, prevention of criminal offenses, general social prevention, criminological policy, migration policy, subject of prevention (subject of preventive activity), State Migration Service of Ukraine.*

References

1. Albul, S. V. (2005), *Criminological characteristics of selfish-violent crimes against foreign citizens*: dissertation of the candidate of legal sciences, Odesa.

2. Zharovska, H. P. (2019), *Theory and practice of countering transnational organized criminality in Ukraine*: dissertation of the Doctor of Legal Sciences, Kyiv.

3. Kalinina, A. V. (2018), *Prevention for foreigners and stateless persons criminality in Ukraine*: dissertation of the candidate of legal sciences, Kharkiv.

4. Kuryliuk, Y. and Khalymon, S. (2020), "Criminal profile of migrants' smuggler across the State Border of Ukraine", *Amazonia Investiga*, No. 9 (27), pp. 195–208, available at: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.27.03.21>.

5. Mozol, A. P. (2002), *Criminological problems of illegal migration in Ukraine*, abstract of the dissertation of the candidate of legal sciences, Kyiv.

6. Ohniev, T. Ye. (2017), *Illegal migration: criminal law and criminological aspects*: dissertation of the candidate of legal sciences, Kyiv.

7. Posudevskiy, I. V. (2025), *Prevention of selfish-violent crimes committed by foreigners as part of organized groups in Ukraine*: PhD thesis, Kyiv.

8. Puzyrov, M. S., Hashenko, S. V. and Shapka, V. V. (2024), "Foreign experience of prevention for foreigners and stateless persons criminality", *Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow*, No. 1, pp. 51–62.

9. Puzyrov, M. S. and Shapka, V. V. (2023), "Peculiarities of the legal regulation for international cooperation of states when investigating criminal offenses committed by illegal migrants", *Legal Bulletin*, No. 6, pp. 144–152.

10. Sevruck, V. H. (2022), *Counteracting crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis: theory and practice* : monograph, Kyiv.

11. Khalymon, S. I. and Kovalchuk, Yu. V. (2024), "Illegal migration of persons of conscription age across the state border of Ukraine: analysis of public opinion", *Law&Border*, No. 2 (4), pp. 203–225.

12. Khalymon, S., Chlevickaitė, G., Kuryliuk, Y., Nikolaienko, T. and Stepanova, Y. (2025), "War, martial law, and mobilisation: Exploring the characteristics of human smuggling at Ukraine's borders in 2022–2023", *European Journal of Criminology*, No. 23 (1), pp. 110–134, available at: <https://doi.org/10.1177/14773708251318476>.

13. Chkheidze, H. M. (2023), *Prevention of criminal offenses committed against foreigners in Ukraine* : PhD thesis, Kyiv.

14. Holina, V. V. and Kolodiaznyi, M. H. (ed.) (2017), *Public participation in crime prevention and counteraction: domestic and international experience* : monograph, Pravo, Kharkiv.

15. Zakaliuk, A. P. (2008), *Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice*, in 3 books, Book 3 : *Practical criminology*, In Yure, Kyiv.

16. Fris, P. L. (2016), "Combating crime policy (general issues)", *Combating crime policy in Ukraine: theoretical and applied problems* : monograph, by Fris, P. L. and Kharchenko, V. B. (ed.), Ivano-Frankivsk, Kharkiv, pp. 10–24.

17. Holina, V. V. (2013), "Victimology as a resource: problems of implementation and modernization", *State policy in the field of protecting rights of victims of criminal offenses in Ukraine*, Pravo, Kharkiv, pp. 24–27.

18. Rovenchak, O. (2017), *Sociology of migration: international aspects* : study guide, Lviv.

19. Malynovska, O. A. (2010), *Migration and migration policy* : study guide, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 343.85:343.352(477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.023

Івашко С. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2547-9276

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті досліджено організаційно-управлінські заходи запобігання корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі України в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що специфіка діяльності цієї системи, зумовлена її відносною закритістю та асиметрією правового статусу учасників кримінально-виконавчих відносин, сприяє латентності корупційних проявів. Проаналізовано наукові підходи до розуміння запобігання корупції як комплексного попереджувального процесу.

На підставі результатів анонімного опитування персоналу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів та аналізу офіційної статистики встановлено значний розрив між реальною поширеністю корупційних проявів і кількістю виявлених фактів. Зроблено висновок про необхідність удосконалення організаційно-управлінських антикорупційних заходів у діяльності кримінально-виконавчої системи України.

Ключові слова: воєнний стан, ДКВС України, заходи запобігання, злочинність, корупційне кримінальне правопорушення, корупція, кримінально-виконавча система України, корупційні ризики, протидія, пенітенціарна система, персонал.

Постановка проблеми. Корупційні прояви у всіх сферах держави є однією з головних проблем нашої країни, яка під час військової агресії з боку росії намагається забезпечити демократію та реалізовувати громадянами передбачені Конституцією України права та свободи.

Особливо небезпечними є прояви корупції в діяльності кримінально-виконавчої системи України, яка забезпечує реалізацію владних повноважень щодо осіб, які вже в силу судового рішення мають обмеження своїх конституційних прав.

Одним із пріоритетних напрямів у діяльності кримінально-виконавчої системи України є реалізація механізмів запобігання корупції серед її персоналу шляхом забезпечення виконання організаційно-управлінських заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для дослідження питання запобігання корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі України, причин та умов їх вчинення стали праці вітчизняних учених, таких як: О. Бандурка, М. Бажанов, Ю. Баулін, І. Богатирьов, Р. Вереша, В. Глушков, В. Голіна, І. Даньшин, О. Дудоров, О. Джужа, В. Дрьомін, А. Закалюк, В. Зеленецький, А. Зелінський, О. Кальман, О. Колб, Т. Корнякова, В. Корж, О. Литвак, А. Редька, О. Соколенко, І. Сервецький, В. Сташис, В. Тацій, О. Шкута та ін.

Безпосереднім дослідженням корупції як комплексного наукового поняття, удосконалення заходів запобігання та протидії корупції займались такі вітчизняні вчені: Є. Бовкун, О. Бусол, В. Гвоздецький, Є. Глушко, А. Дьомін, З. Кісіль, О. Клок, Ю. Коваленко, І. Коруля, В. Лисенко, В. Литвиненко, І. Лопушинський, В. Мاستицький, М. Мельник, Є. Невмержицький, Є. Скулиш, С. Стеценко та інші.

Водночас, незважаючи на велику кількість праць, присвячених проблемам запобігання корупції, питання організаційно-управлінських заходів запобігання корупційним проявам у кримінально-виконавчій системі недостатньо досліджені, тому потребують додаткових розроблень.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження та характеристика організаційно-управлінських заходів запобігання корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі України.

Виклад основного матеріалу. Корупція в Україні є однією з найбільш небезпечних загроз для системного та ефективного функціонування всіх державних інституцій. Не є винятком і діяльність кримінально-виконавчої системи України. Законодавець покладає на кримінально-виконавчу систему певну специфіку у своїй діяльності, оскільки ця державна інституція забезпечує реалізацію владних повноважень щодо осіб, які в си-

лу вироку суду мають обмеження своїх конституційних прав. Своєрідна «закритість» у діяльності кримінально-виконавчої системи створює передумови для вчинення корупційних правопорушень з боку персоналу. До того ж корупція в діяльності кримінально-виконавчої системи посягає не лише на законність та верховенство права, а й на забезпечення дотримання прав, свобод людини.

Статистика останніх років свідчить [1] як про збільшення кількості виявлених фактів корупційних проявів загалом, так і в діяльності правоохоронної системи зокрема.

Не є винятком кримінально-виконавча система України. Підвищений суспільний запит щодо корупційних проявів у всіх сферах суспільного життя країни, наявність реальних механізмів запобігання та протидії цьому негативному соціально-правовому явищу є наслідком того, що прояви корупції стали масштабними й загрозливими, вони пронизали всі важливі інституції нашої країни. Численні публікації у засобах масової інформації, в інтернет-мережі, у повідомленнях правоохоронних органів свідчать про те, що з початком повномасштабного вторгнення росії в нашу країну та введення у зв'язку з цим правового режиму воєнного стану [2] проявів корупції не стало менше. Навпаки, її масштабність та участь у корупційних схемах найвищих посадових осіб нашої країни, у тому числі правоохоронних органів, викликає занепокоєння не тільки в українського суспільства, а й усієї міжнародної спільноти. Саме країни-донори, які надають у зв'язку з війною фінансову допомогу для економіки нашої країни, висловлюють занепокоєння щодо фактів та масштабів корупції, вимагають з'ясування причин та умов її виникнення, а також розроблення реальних механізмів запобігання цьому негативному явищу.

Аналізуючи різні соціальні аспекти корупції, види корупційних правопорушень та механізми корумпованих відносин, український учений М. Мельник розглядає запобігання корупційній злочинності як комплексний організований і науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на формування негативних факторів корупційної злочинності та протікання корупції у суспільстві.

Одним із ключових напрямів такого запобігання, на думку вищеназваного вченого, є попереджувальний, зміст якого якраз і зосереджується на усуненні та нейтралізації причин і умов корупційної злочинності, а також інших криміногенних чинників, що позначаються на формуванні особистості осіб, які вчиняють корупційні злочини. Теоретико-методологічне забезпечення корупційній злочинності виділяє пріоритетне значення запобігання цьому соціально-правовому явищу поряд з іншими формами боротьби [3, с. 79].

Ми погоджуємося з думкою вченого та вважаємо, що саме в умовах сьогодення є нагальна потреба в науковому розробленні та впровадженні у практичну діяльність попереджувальної складової реальних та ефективних організаційно-управлінських заходів запобігання корупційним проявам. Це певною мірою стосується і діяльності кримінально-виконавчої системи України, яка також отримує фінансову допомогу від демократичних країн світу для повноцінного функціонування і виконання визначених законодавцем завдань.

Узагалі наука кримінологія визначає організаційно-управлінські заходи запобігання кримінальним правопорушенням як складову спеціально-кримінологічного запобігання. Цей вид заходів запобігання корупційним проявам являє собою систему злагоджених управлінських рішень, які спрямовані на усунення детермінант, що сприяють проявам корупції.

Разом з тим, на думку українського вченого О. Литвинова, організаційно-управлінські заходи, поряд із заходами соціально-економічного, правового, ідеологічного, культурно-виховного змісту, спрямовані на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин й усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності, у своїй сукупності складають загальносоціальні заходи запобігання злочинам [4, с. 111].

Не вдаючись до наукової дискусії щодо віднесення організаційно-управлінських заходів до спеціально-кримінологічного чи загальносоціального векторів запобігання, зупинимось на їх ролі та значенні в запобіганні корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі України.

Важливість питання щодо наявності належних організаційно-управлінських заходів запобігання пояснюється передусім необхідністю створення належних умов з боку керівництва для своєчасного виявлення корупційних ризиків, з метою мінімізації наслідків від цього негативного явища. Існування таких належних умов є наслідком підвищення рівня дисципліни, а також формування доброчесної поведінки всього персоналу через призму нульової толерантності до корупції. Саме сукупність цих заходів, а також наявність системності в антикорупційній діяльності сприяють формуванню в персоналу неприпустимості до корупційних проявів.

Тому від належної організації роботи на цьому напрямку з боку керівників залежить ставлення персоналу до корупції, а також запобігання її проявам. Керівництву стають у нагоді розроблені антикорупційні програми, які передбачають оцінку корупційних ризиків, визначають необхідні заходи для їх мінімізації з відповідним контролем виконання.

Важливе місце в системі організаційно-управлінських заходів запобігання корупції посідає належне кадрове забезпечення кримінально-виконавчої системи України. Кадрова робота охоплює добір персоналу, проведення спеціальних перевірок кандидатів, а також періодичне оцінювання їхньої діяльності на предмет доброчесності. У зв'язку з цим завданням кадрових підрозділів є проведення періодичних навчань, тренінгів щодо питань службової етики та усвідомлення невідворотності покарання за вчинення корупційних правопорушень. Саме завдяки наполегливій роботі кадрових підрозділів у свідомості персоналу кримінально-виконавчої системи повинно сформуватися негативне ставлення до корупції.

Не менш важливим напрямом організаційно-управлінських заходів запобігання корупції у кримінально-виконавчій системі є наявність внутрішнього та громадського контролю, забезпечення прозорості в її діяльності. Внутрішній контроль полягає у проведенні службових перевірок, аналізу звернень, скарг засуджених та їхніх рідних, а також аудиту фінансово-господарської діяльності установ виконання покарань. У разі виявлення порушень необхідною є взаємодія з відповідними правоохоронними

органами, уповноваженими на проведення розслідування та надання юридичних висновків.

Забезпечення прозорості в діяльності та наявність громадського контролю сприяють зменшенню кількості корупційних проявів. Ці напрями організаційно-управлінських заходів є особливо важливими саме в діяльності кримінально-виконавчої системи, з огляду на законодавчо визначену «закритість» цієї державної інституції, а також наявність дискреційних повноважень персоналу щодо засуджених.

Наявність громадського контролю за діяльністю кримінально-виконавчої системи забезпечує підвищення довіри всього суспільства до інституції, а також належне інформування та своєчасне реагування на факти корупційних проявів.

Як ми вже зазначали, особливістю корупційних проявів у кримінально-виконавчій системі України є те, що ці негативні соціально-правові явища формуються в умовах своєрідної замкненості цієї державної інституції, неможливістю здійснення належного зовнішнього контролю, а також, на нашу думку, головне – наявністю асиметрії правового статусу суб'єктів, які беруть участь у кримінально-виконавчих відносинах. Асиметрія правового статусу не дозволяє (суттєво обмежує) повною мірою повідомляти засудженим про відомі їм випадки корупційних проявів у діяльності персоналу. Інколи асиметрія правових відносин маскується під нібито прийняті управлінські рішення.

Ознакою належних організаційно-управлінських заходів у запобіганні корупційним проявам у кримінально-виконавчій системі є активна участь керівників, які повинні формувати добросовісне службове середовище і неприпустимість щодо корупційних проявів у підлеглих співробітників. Замовчування фактів корупційних проявів, неінформування про це відповідним правоохоронним органам, уповноваженим розслідувати такі факти, сприяння тиску на засуджених, які повідомили про корупційні прояви, є ознаками того, що керівництво не є принциповим та не забезпечує ефективну антикорупційну політику. До того ж корупційні правопорушення можуть маскуватися від виглядом формально правомірних управлінських рішень керівництва, створюючи передумови для латентності корупційних проявів.

Досліджуючи питання стосовно обізнаності колективу щодо вчинених корупційних правопорушень, а також керівництва щодо корупційних проявів у колективі, нами було проведено опитування персоналу УВП та СІЗО (керівний склад, начальники структурних підрозділів, особи рядового і начальницького складу різних відділів). У проведенні цього опитування станом на 29.01.2026 р. взяло участь 5930 працівників.

Результати опитування наведені в діаграмі.

На питання «Чи відомі Вам випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?» 88,1 % опитаних (5251 респондент) відповіли, що не відомі. 6,3 % опитаних (376 респондентів) зазначили, що їм відомі випадки вчинення корупційних правопорушень. 5,5 % опитаних (330 респондентів) зазначили, що такі факти відомі лише керівництву УВП (СІЗО) (рис. 1).

Чи відомі Вам випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?

5 930 респондентів

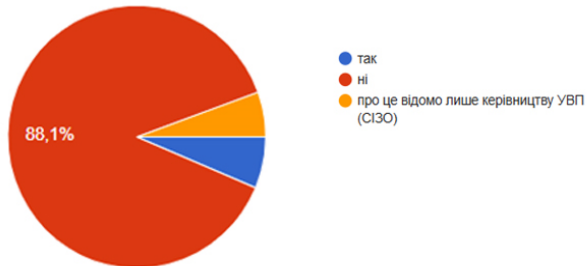

Рис. 1. Чи відомі Вам випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?

На питання «На Вашу думку, чи відомі адміністрації УВП (СІЗО) випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?» отримали такі результати. 53,4 % опитаних (3 184 респонденти) зазначили, що такі факти їм не відомі. 8,9 % опитаних (529 респондентів) відповіли стверджувально. 37,6 % опитаних (2 245 респондентів) не змогли дати відповідь на це питання (рис. 2).

На Вашу думку, чи відомі адміністрації УВП (СІЗО) випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?

5 930 респондентів

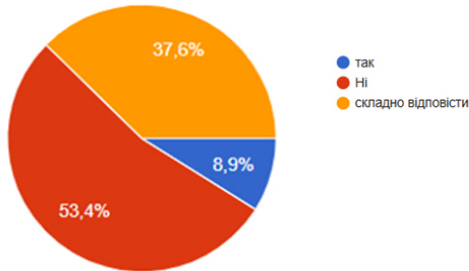

Рис. 2. На Вашу думку, чи відомі адміністрації УВП (СІЗО) випадки вчинення корупційного правопорушення у Вашому колективі?

Звернемось до офіційної статистики. Для дослідження візьмемо кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Наш вибір можна пояснити тим, що серед корупційних кримінальних правопорушень, визначених законодавцем у примітці до статті 45 КК України [5], це кримінальне правопорушення є одним з найбільш суспільно небезпечних.

За даними Офісу Генерального прокурора [1] протягом 2025 року 3 працівникам ДКВС України повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України. При цьому 399 особам повідомлено про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення.

Для порівняння. У 2024 році 482 особам повідомлено про підозру у вчиненні цього кримінального правопорушення. З такої кількості 4 працівникам ДКВС України повідомлено про підозру у вчиненні зазначеного корупційного кримінального правопорушення [6].

Разом з тим, як вважають українські вчені М. Камлик та Є. Невмержицький, статистичними даними щодо результатів боротьби з корупцією характеризується тільки одна сторона проблеми – правоохоронна активність та дієвість таких органів, однак ніяк не корупційний рівень [7, с. 85–114] і самостійно не може бути забезпечено утворення повної картини стосовно стану і тенденцій корупції в Україні.

Це кримінальне правопорушення наука кримінологія відносить до правопорушень з високим рівнем латентності.

Український учений Д. Кондратов вважає, що рівень латентності корупційної злочинності за різними підрахунками сягає 90–95 %. Тому до поля зору правоохоронців потрапляють не більше 1–5 % злочинів корупційної спрямованості [8, с. 142].

Проведене нами анкетування було анонімним, однак, враховуючи кримінологічну похибку, яка допускається під час опитування, результати свідчать про таке.

Кількість працівників УВП та СІЗО, яким відомі факти корупційних проявів у колективі, значно перевищує кількість осіб персоналу ДКВС України, яким уповноваженими правоохоронними органами повідомлено про підзору у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, що вкотре підтверджує високий рівень латентності корупційних кримінальних правопорушень.

Також результати опитування свідчать про можливі прорахунки в організаційно-управлінських заходах запобігання корупційним проявам у кримінально-виконавчій системі. Це своєю чергою обґрунтовує доцільність обраної теми нашого дослідження та потребу у проведенні додаткових наукових розроблень для їх подальшого втілення у практичну діяльність.

Висновки. Результати проведеного опитування серед практичних працівників ДКВС України щодо відомих фактів корупційних проявів у колективах, навіть з урахуванням кримінологічних похибок, свідчать про їх численність.

Це не може не турбувати. Наявність невеликої за офіційними статистичними даними кількості виявлених корупційних кримінальних правопорушень серед персоналу ДКВС України свідчить, по-перше, про високу латентність корупційних кримінальних правопорушень. По-друге, це свідчить про неналежні організаційно-управлінські заходи запобігання корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі, що ще раз підтверджує актуальність цього питання та необхідність у подальшому проведенні наукових розроблень.

Список використаних джерел

1. Офіс Генерального прокурора. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinishi-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 15.01.2026).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 10.01.2026).

3. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.

4. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.01.2026).

6. Офіс Генерального прокурора. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yakivchynili-kriminalni-pravororushennya-2> (дата звернення: 15.01.2026).

7. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Про результати дослідження проблем, що пов'язані з протидією корупції в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2000. № 2. С. 85–114.

8. Кондратов Д. Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (19). 2018. С. 142.

Ivashko S.,

Candidate of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Criminal-Executive and Criminal Law,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2547-9276

ORGANIZATIONAL AND MANAGERIAL MEASURES FOR PREVENTING CORRUPTION-RELATED OFFENSES IN THE CRIMINAL-EXECUTIVE SYSTEM OF UKRAINE

The article examines organizational and managerial measures for preventing corruption-related offenses in the penitentiary system of Ukraine under martial law. It is substantiated that corrupt practices in the activities of the penitentiary system pose an increased social danger, as they encroach not only on legality and the principle of the rule of law, but also on the protection of the rights and freedoms of persons serving sentences. Emphasis is placed on the fact that the specific nature of the functioning of this state institution, conditioned by its relative closed nature and the asymmetry of the legal status of participants in penitentiary relations, creates additional prerequisites for the latency of corruption-related offenses.

The scientific approaches of Ukrainian scholars to understanding the prevention of corruption-related crime as a complex and systemic process, in which preventive measures are given priority, are analyzed. The role of organizational and managerial measures is substantiated as an important element of anti-corruption policy aimed at eliminating and neutralizing the determinants of corruption.

Based on the results of an anonymous survey of 5,930 employees of penitentiary institutions and pre-trial detention centers, as well as an analysis of official statistics on criminal offenses provided for in Article 368 of the Criminal Code of Ukraine, a significant gap between the actual prevalence of corrupt practices and the number of detected and officially recorded cases has been identified, indicating a high level of latency. It is concluded that there are shortcomings in the system of organizational and managerial measures for preventing corruption in the penitentiary system of Ukraine, which substantiates the need for their further improvement in light of contemporary challenges.

Key words: martial law, State Criminal-Executive Service of Ukraine, preventive measures, crime, corruption-related criminal offense, corruption, penitentiary system of Ukraine, corruption risks, counteraction, penitentiary system, personnel.

References

1. Office of the Prosecutor General of Ukraine (n.d.), On persons who committed criminal offenses, available at: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (accessed 15 January 2026).

2. Ukraine (2022), *On the Introduction of Martial Law in Ukraine* : Decree of the President of Ukraine No. 64/2022, Office of the President of Ukraine, Kyiv, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (accessed 10 January 2026).

3. Melnyk, M. I. (2001), *Corruption: Essence, Concept, Counteraction Measures*, Atika, Kyiv.

4. Lytvynov, O. M. (2008), "General social vector in the mechanism of crime counteraction and factors determining it", *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, Iss. 41, pp. 111–117.

5. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed 10 January 2026).

6. Office of the Prosecutor General of Ukraine (n.d.), On persons who committed criminal offenses, available at: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (accessed 15 January 2026).

7. Kamlyk, M. I. and Nevmerzhytskyi, Ye. V. (2000), "On the results of research on problems related to combating corruption in Ukraine", *Combating Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*, No. 2, pp. 85–114.

8. Kondratov, D. Yu. (2018), "Criminological characteristics of modern corruption crime in Ukraine", *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 2 (19), p. 142.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Коломієць Н. В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-5609-2651;

Кальян В. В.,

здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ, ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НЕЇ

У статті проведено кримінально-правовий аналіз одного з найпоширеніших в умовах воєнного стану в Україні правопорушень – самовільного залишення військової частини (далі – СЗЧ). Досліджено правовий зміст СЗЧ, його місце серед правопорушень, пов'язаних із порушенням порядку виконання військових обов'язків, та проведено порівняння норм Кримінального кодексу (далі – КК) України і Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) для розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності. Особлива увага приділена характеристиці елементів складу СЗЧ за ст. 407 КК України: суб'єкта, об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін, а також визначенню початкового моменту СЗЧ як триваючого правопорушення для правильного обчислення строків і призначення покарання. Розглянуто правозастосовну практику, статистичні дані, наукові підходи до часових меж СЗЧ, а також зміни законодавства в умовах воєнного стану, зокрема можливість звільнення від покарання за добровільне повернення до служби. У висновку підкреслено потребу вдосконалення законодавства для забезпечення єдності правозастосування, пропорційності відповідальності, мінімізації корупційних ризиків та балансу між захистом прав військовослужбовців і посиленням дисципліни під час збройного конфлікту.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; військове кримінальне правопорушення; Кримінальний кодекс України; адміністративна відповідальність; кваліфікація злочинів; воєнний стан; самовільне залишення військової частини; військова дисципліна; триваюче правопорушення.

Постановка проблеми. У надскладні часи активної фази війни у лавах Збройних Сил суттєво зростає чисельність кримінальних правопорушень проти порядку виконання військової

служби. Така динаміка в цей непростий час для нашої країни притаманна не лише Збройним Силам України (далі – ЗСУ), а й Національній гвардії України, Державній прикордонній службі України та іншим військовим структурам. Такі актуальні проблеми кримінально-правового характеру як СЗЧ посідають важливу сходинку в дослідженні проблематики кримінальних правопорушень проти визначеного порядку несення військової служби. Подібні правопорушення підривають ефективність засобів і сил ЗСУ, а отже, і всю державну обороноздатність. СЗЧ серед інших протиправних військових діянь вирізняється своєю особливою небезпечністю. Здійснюючи подібні дії, військовослужбовці грубо порушують положення Конституції України, військову дисципліну та вимоги військової присяги, які зобов'язують українських громадян захищати Вітчизну, територіальну цілісність та незалежність. Наслідками таких дій є значна шкода для особового складу військового підрозділу, послаблення бойового духу, порушення психологічного клімату в колективі, налаштування на нові протиправні вчинки, які провокують негативні наслідки. Тож, зосереджуючись на кримінально-правовій оцінці цього питання, необхідно визначити питання актуальності кримінальної відповідальності за СЗЧ, що є нагальною проблемою, а також умови, за яких особа звільняється від такої відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою СЗЧ працювали науковці та практики, серед яких варто відзначити Н. А. Орловську, Ю. П. Степанову, А. В. Боровика, С. П. Стецюка, О. М. Стоцького та ін. У їхніх працях ґрунтовно досліджено кримінально-правові ознаки СЗЧ, кримінологічні аспекти правопорушення, організаційно-правові механізми протидії, а також судову практику щодо притягнення до кримінальної відповідальності та підстав звільнення від неї.

Формулювання мети. Проведення всебічного кримінально-правового аналізу СЗЧ, де основна увага приділятиметься дослідженню проблем кваліфікації цього кримінального правопорушення, підставам і порядку притягнення осіб до кримінальної відповідальності, умовам та механізмам звільнення військовослужбовців

від юридичної відповідальності, враховуючи новели кримінального законодавства, запроваджені під час дії воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Повинність нести військову службу в Україні закріплена у ст. 65 Конституції України, де визначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів – це обов’язок громадян України. Виконання цього обов’язку передбачає проходження військової служби, яка здійснюється відповідно до Закону України (далі – ЗУ) «Про військовий обов’язок і військову службу» [1; 2].

Процедура військової служби зобов’язує військовослужбовців залишатися постійно на своїх місцях служби та сумлінно виконувати накази і директиви. Аналіз положень статті 172¹¹ КУпАП і ст. 407 КК України дозволяє дійти висновку, що вони подібні у визначенні елементів правопорушення, що іноді призводить до помилок у кваліфікації незаконних дій, вчинених військовослужбовцями [3; 4]. Дослідники пропонують різні підходи для визначення безпосереднього об’єкта цих правопорушень: від процедури військової служби до безпосередньої бойової готовності військових частин. Крім того, правопорушення, передбачені в цих статтях, можуть бути вчинені двома способами:

- умисні свідомі дії, спрямовані на несанкціоноване залишення військової частини чи місця служби (далі – СЗЧ);
- невихід на службу вчасно без поважних причин.

Однак законодавець, формулюючи частину 1 статті 172¹¹ КУпАП (яка застосовується лише до військовослужбовців строкової служби), по суті дублював положення частини 1 статті 407 КК України, штучно обмежуючи випадки невиходу на службу до конкретних обставин, таких як невихід після відрядження, відпустки або лікування [5, с. 513]. Цей підхід не враховує всі можливі ситуації, які виникають у реальному житті. Зокрема, на практиці є випадки, коли військовослужбовці, маючи значні матеріальні ресурси, змовляються з командирами середньої ланки і в обмін на хабар формально продовжують свою військову службу (де-юре вважаючись учасниками бойових дій), тоді як насправді вони залишаються на своїх постійних місцях проживання і не виконують жодних військових обов’язків.

Однією з ключових відмінностей між військовим адміністративним та кримінальним правопорушенням є тривалість дії. Якщо військовослужбовець залишає своє місце служби або без поважних причин не повертається вчасно на службу у строк, який не виходить за межі трьох днів, то така дія підпадає під адміністративну відповідальність згідно з відповідними положеннями ст. 172¹¹ КУпАП, за умов урахування всіх обставин справи. Однак, якщо цей період перевищує три дні, це може стати підставою для кримінальної відповідальності відповідно до застосовних положень статті 407 КК України. Отже, СЗЧ – це дії, здійснені без належного дозволу командира, уповноваженого законом надавати цей дозвіл.

Аналіз положень КК України дає підстави дійти висновку, що СЗЧ – військове кримінальне правопорушення, оскільки воно порушує встановлений порядок військової служби. Це правопорушення регулюється главою XIX Особливої частини КК України. Згідно зі звітністю Офісу Генерального прокурора відсоток СЗЧ (без ознак дезертирства) у 2021 році становив 66,78 % від усієї сукупності зафіксованих на той час кримінальних проступків і злочинів проти законодавчо встановленого порядку несення військової служби. Хоча у 2022 році цей показник зменшився до 44,92 % (на фоні стрімкого зростання випадків дезертирства), однак пізніше спостерігається його послідовне та впевнене зростання: 2023 рік показав, що частка правопорушень, які регламентуються ст. 407 КК України, у складі військової злочинності досягла 57,61 % (16 515 фактів). А підсумки 2024 року взагалі показали 70,54 % (66 240 фактів), а за 2025 рік число фактів досягло майже 200 тисяч [6, с. 199–200]. Таким чином, криміналізоване СЗЧ стабільно утримує ганебну «першість» серед найпоширеніших військових кримінальних правопорушень.

Від початку повномасштабного вторгнення відзначається погіршення динаміки кількості правопорушників, які вчинили діяння, визначене у ст. 407 КК України. У 2022 році зростання кількості таких правопорушників становило 243,69 % порівняно з 2021 роком. Однак у 2023 році спостерігається суттєве уповільнення цієї тенденції – показник скорочується щонайменше наполовину й досягає рівня 51,69 % зі знаком «мінус». У 2024

році спостерігається новий значний приріст, який становить 278,36 % [6, с. 200]. З одного боку, це свідчить про високий рівень суспільної небезпечності. Аналізована частина водночас потребує негайного розроблення та впровадження ефективних заходів запобігання, адже з кожним днем вона все більше ускладнює напружену морально-психологічну та криміногенну ситуацію серед українського суспільства. Також варто зазначити, що характер цієї категорії кримінальних правопорушень вирізняється лише умисною спрямованістю.

Для подальшого аналізу важливо встановити правові особливості такого правопорушення, як це визначено у статті 407 КК України. Також важливо врахувати можливі кримінально-правові заходи, що можуть бути впроваджені стосовно осіб, визнаних винними у вчиненні такого діяння. Складом кримінального правопорушення називають основну юридичну категорію, яка дає можливість визначити, чи є діяння злочинним, співвідносячи його з критеріями, передбаченими кримінальним законодавством. Даючи аналіз складу СЗЧ як кримінального правопорушення, у сукупності зовнішніх його ознак розглянемо чотири ключові елементи: суб'єкт (визначається як конкретна фізична особа, що вчинила злочин та відповідає законодавчим критеріям), об'єкт (охоронювані нормами кримінального законодавства суспільні відносини, на які спрямоване посягання), суб'єктивна сторона (розкриває психічне усвідомлення особою вчинюваних діянь та їх наслідків), об'єктивна сторона (зовнішні прояви злочинного діяння у фізичному світі).

Суб'єкт СЗЧ має спеціальні ознаки, які характеризуються його особливим правовим статусом:

– відповідно до п. 9 ст. 1 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовцями вважають осіб, які проходять військову службу;

– суб'єкт має бути закріпленим за певною військовою частиною або місцем служби, де він здійснює свої службові обов'язки;

– особа зобов'язана розуміти характер своїх діянь та можливі наслідки [7, с. 109].

Суб'єктами такого кримінального правопорушення є різні категорії військовослужбовців: частина 1 досліджуваної статті КК України застосовується лише до призовників, частина 2 охоплює інших військовослужбовців, тоді як положення частин 3, 4 та 5 охоплюють усі категорії військовослужбовців. Суб'єктивна сторона СЗЧ передбачає прямий намір, тоді як невихід на службу може бути вчинений як навмисно, так і з необережності. Таке розмежування кримінальної відповідальності ми вважаємо недоцільним. СЗЧ, на наш погляд, є тотожним суспільно небезпечним діянням, незважаючи на вид військовослужбовця. Особливої значущості набуває ця обставина, враховуючи сучасні умови, в яких перебуває Україна.

Об'єктом цього злочину є регульована процедура військової служби, яка вимагає, щоб призовані військовослужбовці постійно залишалися у своїй військовій частині або на місці служби, тоді як офіцери, прапорщики та «військовослужбовці-контрактники» не можуть залишати свої місця служби протягом визначеного часу без належного дозволу командира.

Об'єктивна сторона СЗЧ, як зазначає А. В. Боровик, визначена у ст. 407 КК України й виражена в такому: 1) дії (свідоме несанкціоноване залишення військової частини чи місця служби); 2) бездіяльність (невчасне з'явлення на службі без поважних причин) [7, с. 108]. Як зазначають Н. А. Орловська і Ю. П. Степанова, крізь призму об'єкта посягання на СЗЧ кваліфікується як військове кримінальне правопорушення проти визначеного порядку проходження військової служби, що також містить не лише «Дезертирство» (ст. 408 ККУ), а й «Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом» (ст. 409 КК України). У разі здійснення військовослужбовцями таких діянь проходження ними служби призупиняється [5, с. 512].

Порівняння СЗЧ зі складами кримінальних правопорушень, які передбачені ст. 408 і 409 ККУ, методологічно виправдане, адже ці діяння, як ми вважаємо, об'єднує сумісний родовий об'єкт і мета, яка полягає у фактичному припиненні чи уникненні виконання обов'язків проходження військової служби. Крім того, між ними існує істотна відмінність стосовно суб'єктивної сторони та ступеня суспільної небезпечності, тому

що дезертирство визначається як остаточне ухилення від служби, а самовільне залишення місця служби своєю чергою може мати лише тимчасовий характер. Сутність кримінальної відповідальності у такому випадку ґрунтується на тому, що держава та її інституції дають негативну оцінку вчиненому суспільно небезпечному діянню та суб'єкту, який вчинив його. Звідси випливає, що кримінальна відповідальність за цей вчинок передбачає реальну взаємодію між правопорушником та спеціальним державним органом, яка супроводжується державним примусом, осудом і передбачає настання негативних наслідків для винного.

Тож після отримання інформації, яка стосується вчинення військовослужбовцем СЗЧ, керівником органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ призначається за цим фактом перевірка, що проводиться на основі вимог Інструкції про організацію та проведення перевірок у ЗСУ органами управління й підрозділами Військової служби з правопорядку у ЗСУ, затвердженої наказом Генштабу ЗСУ від 13.10.2014 № 262. У процесі проведення такої перевірки посадова особа цього органу зобов'язана виявити:

- наявність або відсутність події, щодо якої здійснюється перевірка, зміст правопорушення, а також його обставини та наслідки;
- особу, яка своїми діями чи бездіяльністю призвела до появи події, стосовно якої виконується перевірка;
- причинно-наслідковий зв'язок між подією, щодо якої проводиться перевірка, і неправомірними діяннями винної особи;
- які нормативно-правові акти порушено;
- пом'якшують чи обтяжують обставини відповідальність правопорушника [8, с. 146].

Значну увагу доцільно сконцентрувати на кримінально-правових заходах, які можуть бути застосовані до військовослужбовців, якщо їх визнають винними у СЗЧ. Санкції, передбачені у ст. 407 КК України, охоплюють: штраф; обмеження служби; утримання в дисциплінарному батальйоні; позбавлення волі. Вибір покарання залежить від конкретної частини статті, за якою класифікується злочин: частина 1 передбачає утримання в дисциплінарному батальйоні (до двох років) чи позбавлення волі (до трьох років); частина 2 передбачає можливі санкції: у ви-

гляді штрафу (від однієї до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), службове обмеження (до двох років) чи позбавлення волі (до трьох років); частина 3 встановлює позбавлення волі (від двох до п'яти років); частина 4 також передбачає покарання у вигляді позбавлення волі (від трьох до семи років); частина 5 так само встановлює позбавлення волі (від п'яти до десяти років). Тобто СЗЧ відбувається, коли призваний військовослужбовець, не отримавши дозволу від відповідного командира, залишає територію військової частини. Для того, щоб правопорушення було визнано, залишення військової частини або місця служби має бути самовільним, а це означає, що воно має бути вчинене без дозволу командира. Невиконання обов'язків у встановлений час відбувається, коли військовослужбовець, законно залишивши військову частину або місце служби, не повертається в призначений час, незважаючи на наявність об'єктивних можливостей для цього, і залишається поза місцем розташування частини понад встановлений період.

Учені та практики стикаються з численними викликами у визначенні початкового моменту СЗЧ або невиконання обов'язків у встановлений час без поважних причин. Оскільки це триваюче правопорушення, точне встановлення його початку є критично важливим для належної кваліфікації та справедливого покарання. Деякі дослідники стверджують, що для військовослужбовців, які проходять строкову службу, початковий момент такого правопорушення варто рахувати з фактичного моменту залишення військової частини або місця служби, незалежно від того, сталося це під час несення служби чи в період відпочинку. Тим часом для інших категорій військовослужбовців правопорушення доцільно вважати таким, що почалося лише тоді, коли військовослужбовець залишив своє місце служби під час виконання службових обов'язків.

Щодо невиконання обов'язків у встановлений час учені пропонують вважати, що початковий момент цього правопорушення доцільно рахувати з моменту, коли закінчується законний період відсутності військовослужбовця, тоді як інші стверджують, що правопорушення починається на наступний день після закінчення періоду санкціонованої відсутності [9, с. 185]. Ми

прагнемо акцентувати увагу на підході, який давно закріплений у кримінальному праві та широко застосовується в різних випадках, зокрема і в судовій практиці. Тому більш обґрунтованою буде позиція, за якої правопорушення варто офіційно фіксувати не з фактичного моменту вчинення дії, а з 00:00 наступного календарного дня. Застосування цієї методології пояснюється тим, що точний момент СЗЧ не завжди може бути надійно встановлений або доведений, так само як і точний час невиконання обов'язків може бути також невизначеним. Таким чином, обрхунок періоду правопорушення з наступного календарного дня є найбільш універсальним підходом, що забезпечує захист законних прав військовослужбовців, мінімізуючи помилки в практиці правозастосування.

Варто зазначити, що через продовження воєнного стану по всій Україні згідно з ч. 5 ст. 407 КК України покарання за СЗЧ нині передбачає лише покарання у вигляді позбавлення волі на термін від п'яти до десяти років. Через те, що вчинення кримінального правопорушення військовим вважається обтяжувальною обставиною (відповідно до п. 11 ч. 1 статті 67 КК України), суд зазвичай призначає покарання, враховуючи цей фактор. Унаслідок цього вид і тяжкість покарання наближені до максимального терміну, передбаченого в КК України. Т. О. Тригуб зазначає, що військове правопорушення, передбачене ст. 407 КК України, становить закінчений склад кримінального правопорушення з моменту, коли особа залишила військову частину, і триває, доки її не затримують або ж вона самостійно не вирішить повернутися до служби з визнанням провини. Військовослужбовець, який переховується від військового командування та слідства через вчинене кримінальне правопорушення, лише посилює свою вину (суб'єктивну сторону такого кримінального правопорушення) з кожним днем [10, с. 71–72]. Виходить, що уникнути кримінальної відповідальності такій особі все одно не вдасться, але тривале продовження незаконної поведінки може призвести до того, що суд обмежиться у можливостях застосувати більш м'які заходи впливу або відповідно до закону звільнити від відповідальності. Добровільна явка до правоохоронних органів з визнанням провини, щире каяття чи активне сприяння

у розкритті правопорушення можуть стати тими обставинами, які пом'якшили б покарання або взагалі звільнили від нього. Варто підкреслити, що нещодавно Верховна Рада України внесла поправки до КК України, які передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення СЗЧ у випадках, коли військовослужбовець добровільно повертається до служби. Таким чином, згідно з ч. 5 ст. 401 КК України, де встановлено, що у разі першого вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 цього Кодексу, під час дії воєнного стану особу можуть звільнити від кримінальної відповідальності на підставах і в порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством України, за умови, що вона добровільно подає заяву слідчому, прокурору або суду, в якій зазначає своє бажання повернутися до свого чи іншого військового підрозділу або місця служби, аби далі виконувати військові обов'язки, а командир військової установи надає письмову згоду на продовження військовослужбовцем служби. Ці зміни набрали юридичної сили 7 вересня 2024 року. Варто підкреслити, що формулювання цієї статті вказує на можливість звільнення особи, а це означає, що не існує прямого зобов'язання для такого звільнення. Ба більше, звільнення від відповідальності можливе лише за умови, що командир (начальник) військової частини надає відповідну письмову згоду, а це викликає занепокоєння щодо потенційних корупційних ризиків, оскільки законодавець не уточнює обов'язок або чітку процедуру надання такого дозволу. Підтвердженням цього слугує практика Лебединського районного суду Сумської області та багатьох інших судів [11]. Водночас ці поправки не розв'язують основну проблему – причину залишення військовослужбовцем своєї частини.

Також, як зауважує А. В. Боровик, особи, які за час відсутності на службі діяли в умовах крайньої необхідності, перебували у стані афекту або примусу (до прикладу, коли це загрожує життю чи здоров'ю військовослужбовця, що може проявитися у злочинному наказі командира), відповідно до положень КК України можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності за вчинення СЗЧ [7, с. 109].

У іншій своїй праці, зачіпаючи сферу притягнення до кримінальної відповідальності за СЗЧ, А. В. Боровик виділяє такі ключові проблеми:

- недосконале законодавче регулювання, яке створює труднощі кваліфікації протиправних дій;
- формальний спосіб оцінки обставин скоєння кримінального правопорушення;
- «жорсткість» санкцій та відсутність відмежування діянь СЗЧ, здійснених з умисних мотивів та легковажних причин;
- складнощі з доказуванням (адже у зв'язку з бойовими діями, неможливістю допиту свідків тощо відбувається обмеження доступу до доказової бази);
- недостатня ефективність роботи слідчих та судових органів з огляду на перевантаження роботою;
- відсутність дієвих механізмів реабілітації таких осіб;
- вибірковість правосуддя та корупційні прояви уникнення відповідальності;
- недосконала військова юстиція, адже в Україні військові суди відсутні, а цивільні суди часто розглядають справи, не враховуючи всі військові реалії, що здебільшого призводить до необґрунтованих вироків;
- суспільні протиріччя, політична заангажованість під час розгляду справ щодо СЗЧ, що впливає на об'єктивність вироків правосуддя, криза довіри до судових органів та безкарність за протиправні діяння тощо [12, с. 375].

Сучасна судова практика підтверджує позицію А. В. Боровика щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності за самовільне залишення частини (СЗЧ) у разі дії зазначених вище обставин. Так, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 31 липня 2025 року у справі № 183/12595/23 суд скасував вирок нижчих інстанцій і закрав провадження за ч. 5 ст. 407 КК України, підкресливши, що добровільне звернення військовослужбовця та наявність згоди командира на подальшу службу є підставами для звільнення від відповідальності, що демонструє практичне застосування норм права всупереч наявним проблемам із правоза-

стосуванням та підтверджує важливість індивідуальної оцінки обставин СЗЧ [13].

Висновки. СЗЧ – одне з найпоширеніших кримінальних правопорушень, яке становить особливу загрозу військовій дисципліні та боєздатності українського війська, особливо за умов введеного на території України воєнного стану в результаті агресії російської федерації. СЗЧ регламентується ст. 407 КК України, де міститься диференціація складів такого кримінального правопорушення. Законодавче регулювання цього питання вимагає подальшого поліпшення, особливо щодо точного визначення моменту, коли правопорушення починається, та його кваліфікації. Особливу увагу доцільно приділити випадкам, коли військовослужбовці залишають своє місце служби на тривалий період або не повертаються вчасно без поважних причин. Підхід, який враховує не лише формальні характеристики правопорушення, але і його контекстуальні обставини, сприятиме справедливості у правозастосуванні та зміцненню військової дисципліни.

Враховуючи поточні виклики та ризики в умовах воєнного стану, необхідно адаптувати механізми відповідальності, щоб запобігти уникненню військової служби, при цьому гарантуючи захист прав військовослужбовців. Зважаючи на нещодавні законодавчі зміни щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності у випадку добровільного повернення до військової частини, важливо розробити ефективні механізми їх реалізації для усунення ризиків корупції у процесах прийняття рішень.

Подальші дослідження цього питання повинні зосередитися на розробленні рекомендацій щодо покращення нормативно-правової бази, що регулює несанкціоноване залишення військової частини або місця служби, а також на пошуку оптимального балансу між підтриманням військової дисципліни та дотриманням прав військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. Редакція від 07.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 08.01.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Редакція від 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.01.2026).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Редакція від 11.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 14.01.2026).

5. Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби: кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 511–515.

6. Журавель В. В. Самовільне залишення військової частини або місця служби: кримінологічний аналіз рівня, структури, динаміки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 198–202.

7. Боровик А. В. Загальні аспекти кримінально-правової характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 106–112.

8. Стецюк С. П., Стоцький О. М. Діяльність військової служби правопорядку з протидії правопорушенням, що пов'язані із самовільним залишенням військових частин. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 11 (69). С. 143–149.

9. Борисов С. С. Час вчинення кримінального правопорушення як ознака об'єктивної сторони. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 6. С. 182–190.

10. Тригуб Т. О. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби. *Законодавство України: реалії та перспективи* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 20–21 жовтня 2023 р.). Одеса : Молодий вчений, 2023. С. 70–73.

11. Суд закрав кримінальне провадження щодо військовослужбовця, котрий після СЗЧ повернувся на військову службу. *Судова влада України*. 2025. URL: <https://court.gov.ua/archive/1776302/> (дата звернення: 08.01.2026).

12. Боровик А. В. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби (СЗЧ): проблеми правового регулювання та судової практики. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 371–378.

13. Верховний Суд висловився щодо підстав звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовця, який вперше вчинив СЗЧ. *Судова влада України*. 2025. URL: https://bh.vn.court.gov.ua/sud0202/pres-centr/news/1893677/?utm_source (дата звернення: 08.01.2026).

Kolomiets N.,

Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Department of Criminal Law and Justice,
National University "Chernihiv Polytechnic",
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5609-2651;

Kalian V.,

Higher education obtainer,
National University "Chernihiv Polytechnic",
Chernihiv, Ukraine

UNAUTHORIZED LEAVING OF A MILITARY UNIT: ISSUES OF QUALIFICATION, CRIMINAL LIABILITY, AND EXEMPTION

The article provides a criminal-law analysis of one of the most common offenses during martial law in Ukraine – unauthorized leaving of a military unit (hereinafter – AWOL). It examines the legal nature of AWOL, its place among offenses related to violations of military duties, and compares the provisions of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CCU) and the Code of Ukraine on Administrative Offenses (hereinafter – CUAO) to distinguish between criminal and administrative liability. Special attention is given to the elements of the AWOL offense under Article 407 CCU: the subject, object, objective and subjective sides, as well as determining the starting point of AWOL as a continuing offense for proper calculation of terms and sentencing. The study also considers law enforcement practice, statistical data, scientific approaches to the temporal limits of AWOL, and legislative changes under martial law, including the possibility of exemption from punishment upon voluntary return to service. The conclusion emphasizes the need to improve legislation to ensure consistency in law enforcement, proportionality of liability, minimization of corruption risks, and a balance between protecting the rights of servicemembers and strengthening discipline during armed conflict.

Key words: criminal liability; military criminal offense; Criminal Code of Ukraine; administrative liability; crime qualification; martial law; unauthorized leaving of a military unit; military discipline; continuing offense.

Referenses

1. Ukraine (1996), Constitution of Ukraine: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 08 January 2026).

2. Ukraine (1992), On Military Duty and Military Service: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (accessed 08 January 2026).

3. Ukraine (2001), Criminal Code of Ukraine : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed 14 January 2026).

4. Ukraine (1984), Code of Ukraine on Administrative Offences : Code of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (accessed 14 January 2026).

5. Orlovska, N. A. and Stepanova, Y. P. (2022), "Unauthorised abandonment of a military unit or place of service: criminal law features and problems of qualification", *Juridical scientific and electronic journal*, No. 5, pp. 511–515.

6. Zhuravel, V. V. (2025), "Unauthorised abandonment of a military unit or place of service: criminological analysis of level, structure, dynamics", *Juridical scientific and electronic journal*, No. 7, pp. 198–202.

7. Borovyk, A. V. (2024), "General aspects of criminal law characteristics of unauthorised abandonment of a military unit or place of service", *Law and Public Administration*, No. 4, pp. 106–112.

8. Stetsiuk, S. P. and Stotskyi, O. M. (2023), "Activity of the Military Law Enforcement Service in counteracting offences related to unauthorised abandonment of military units", *International scientific journal "Internauka". Series: Juridical sciences*, No. 11 (69), pp. 143–149.

9. Borysov, S. S. (2023), "Time of committing a criminal offence as a feature of the objective side", *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, No. 6, pp. 182–190.

10. Tryhub, T. O. (2023), "Criminal liability for unauthorised abandonment of a military unit or place of service", *Legislation of Ukraine: realities and prospects : materials of the scientific and practical conference (Kyiv, 20–21 October 2023)*, Molodyi Vchenyi, Odesa, pp. 70–73.

11. Judicial power of Ukraine (2025), "The court closed criminal proceedings against a serviceman who returned to military service after unauthorised abandonment", available at: <https://court.gov.ua/archive/1776302/> (accessed 08 January 2026).

12. Borovyk, A. V. (2025), "Criminal liability for unauthorised abandonment of a military unit or place of service (AWOL): problems of legal regulation and judicial practice", *Law and Society*, No. 1, pp. 371–378.

13. Judicial power of Ukraine (2025), "The Supreme Court expressed its position on grounds for exemption from criminal liability of a serviceman who committed unauthorised abandonment for the first time", available at: https://bh.vn.court.gov.ua/sud0202/prescentr/news/189367/?utm_source (accessed 08 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 343:341.1/.8(477:4ЄС)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.049

Красій М. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0001-8752-7371

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПЛАТФОРМИ ЗОВНІШНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу ролі європейської інтеграції як детермінанта формування законодавчої платформи зовнішньої кримінально-правової політики України. Розглянуто трансформацію кримінального законодавства під впливом міжнародних стандартів, норм acquis ЄС та практики Ради Європи. Проаналізовано законодавчі акти, що забезпечують гармонізацію національного кримінального права з міжнародними та європейськими стандартами, інституціоналізацію антикорупційних механізмів та розвиток міжнародного співробітництва.

Ключові слова: зовнішня кримінально-правова політика, європейська інтеграція, законодавча платформа, гармонізація законодавства, acquis ЄС, антикорупційні механізми, міжнародне співробітництво.

Постановка проблеми. Зовнішня кримінально-правова політика України – це система стратегічних дій і рішень держави, спрямована на забезпечення правопорядку та боротьбу зі злочинністю на міжнародному рівні шляхом співпраці з іншими державами й міжнародними організаціями. Вона базується на міжнародних нормативних актах і договорах, ратифікованих у встановленому порядку, і здійснюється в межах конституційних повноважень органів державної влади. Метою цієї політики є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, ефективне реагування на транснаціональні злочинні загрози та зміцнення позицій України в глобальному правовому просторі [1, с. 87]. Разом з тим сучасний етап розвитку зовнішньої кримінально-правової політики України характеризується

якісною трансформацією її змісту та механізмів реалізації. Якщо раніше міжнародне співробітництво у кримінальній сфері розглядалося переважно як допоміжний інструмент боротьби зі злочинністю, то нині воно набуло ознак системоутворювального чинника внутрішньої кримінально-правової еволюції. Особливої ваги цей процес набув у контексті європейської інтеграції України.

Набуття статусу держави-кандидата на членство в Європейському Союзі та реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зумовили необхідність глибокої адаптації кримінального та кримінального процесуального законодавства до *acquis* ЄС. Відповідні зміни стосуються не лише технічної гармонізації окремих норм, а й концептуальної перебудови законодавчої платформи зовнішньої кримінально-правової політики. Таким чином, адаптація кримінального законодавства України до права ЄС є не лише кроком до політико-правової інтеграції, а й складовою процесу внутрішньої модернізації національної правової системи [2, с. 134].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем формування законодавчої платформи зовнішньої кримінально-правової політики України в контексті європейської інтеграції є актуальним напрямом сучасної правової науки. Окремі аспекти цієї проблематики висвітлено у працях Я. Еберга, А. Соловйової, М. Красій, П. Фріса та ін., які розкривають теоретичні засади кримінально-правової політики та концептуальні принципи гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Формулювання мети. Мета статті полягає у з'ясуванні ролі європейської інтеграції як системоутворювального чинника формування законодавчої платформи зовнішньої кримінально-правової політики України.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція України зумовлює не лише адаптацію окремих норм кримінального законодавства, а й трансформацію його функціонального призначення. У сучасному європейському правовому просторі кримінальне право перестає бути винятково інструментом внутрішньодержавної репресії та набуває характеристик інструмента захисту наднаціональних публічних благ.

Після набрання чинності Лісабонським договором кримінально-правова компетенція Європейського Союзу була інституціоналізована в межах ст. 82–86 ДФЄС, що закріпили можливість гармонізації мінімальних правил щодо визначення складів злочинів та санкцій у сферах особливо тяжкої транснаціональної злочинності. Як обґрунтовує Я. Еберг, легітимність такої криміналізації базується на принципі субсидіарності та концепції захисту «європейських публічних благ» [3, с. 409].

Для України, яка набула статусу кандидата на членство в ЄС, зазначена модель означає поступову інтеграцію до простору кримінальної юстиції Європейського Союзу через механізми нормативної дифузії та функціональної інтероперабельності. Йдеться не лише про формальну гармонізацію диспозицій КК України з директивами ЄС, а й про зміну архітектури кримінально-правових інститутів відповідно до принципів взаємного визнання, ефективного міжнародного співробітництва та екстериторіальної юрисдикції.

У цьому контексті законодавча платформа зовнішньої кримінально-правової політики України постає як форма інституціоналізації процесу кримінально-правової європеїзації, що поєднує імплементацію міжнародних договорів, адаптацію до *acquis* ЄС та забезпечення сумісності національної системи кримінальної юстиції з європейськими стандартами.

Законодавча платформа пов'язана з діяльністю щодо розроблення та прийняття кримінально-правових актів і директивних (підзаконних) документів, що визначають механізми застосування кримінально-правових норм та інститутів [4, с. 158]. Її суб'єктами виступають: Верховна Рада України – як основний законодавчий орган, що ухвалює нормативно-правові акти, ратифікує міжнародні договори у сфері кримінального права та забезпечує гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами; Міністерство юстиції України – що здійснює юридичний аналіз міжнародних документів, координує імплементацію міжнародного права у внутрішню правову систему, а також бере участь у розробленні нормативних актів; Конституційний Суд України – оцінює відповідність міжнародних договорів Конституції України до їх ратифікації [5, с. 245].

Необхідність ухвалення закону визначається законодавцем з позицій його доцільності крізь призму правової ідеології та **стратегічних орієнтирів держави** (виділено мною – М.К.) [6, с. 118]. У сучасних умовах такими орієнтирами є стандарти Європейського Союзу, зобов'язання в межах Ради Європи, рекомендації GRECO та умови візової лібералізації.

Значна частина змін до кримінального законодавства має реактивний характер і здійснюється під впливом зовнішніх факторів, що іноді зумовлює недостатню доктринальну узгодженість нормативних новел. У таких випадках криміналізація виконує функцію зовнішньополітичної легітимації, а не інструмента системного реформування кримінальної юстиції.

Важливим етапом формування законодавчої платформи стало ухвалення 18 квітня 2013 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [7] та Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [8]. Перший із зазначених законів забезпечив гармонізацію кримінально-правових норм із положеннями Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, зокрема шляхом нормативного закріплення категорії «неправомірна вигода» та розширення кола суб'єктів корупційних правопорушень. Другий запровадив інститут спеціальної конфіскації як важливий механізм протидії корупційним і економічним злочинам у контексті виконання Плану дій щодо візової лібералізації.

Системоутворювального значення набув Закон України від 21.02.2014 № 746-VII [9], яким імплементовано положення статті 19 Конвенції ООН проти корупції. Його ухвалення спричинило концептуальну переорієнтацію складів службових злочинів відповідно до міжнародних антикорупційних стандартів і засвідчило перехід до системної гармонізації кримінального законодавства.

Подальший розвиток законодавчої платформи відбувся через ухвалення Закону від 13.05.2014 № 1261-VII [10], яким було

розширено екстериторіальну юрисдикцію у справах про корупційні злочини, удосконалено інститут спеціальної конфіскації та закріплено модель кримінальної відповідальності юридичних осіб. Водночас практика застосування цих положень засвідчила наявність процесуальних та доказових труднощів, що знижують ефективність реалізації задекларованих антикорупційних механізмів.

Особливе значення має Закон від 07.10.2014 № 1689-VII [11], яким запроваджено інститут спеціального досудового розслідування та судового провадження *in absentia*. Його застосування має здійснюватися з урахуванням стандартів статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики ЄСПЛ (*Colozza v. Italy*, *Sejdovic v. Italy*, *Hermi v. Italy*), що визначають умови допустимості заочного провадження.

Практика ЄСПЛ, зокрема рішення Великої Палати у справі *Nanan v. Germany* від 16.02.2021 № 4871/16 [12], формує стандарти ефективного розслідування у справах, пов'язаних із порушенням статті 2 Конвенції в умовах збройних конфліктів, що має безпосереднє значення для України в контексті документування воєнних злочинів.

Ухвалення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [13], Закону «Про запобігання корупції» [14] та пов'язаних з ними змін [15] заклало інституційні підвалини реалізації міжнародних антикорупційних зобов'язань і посилило зовнішній вимір кримінально-правової політики. Водночас ефективність цих механізмів значною мірою залежить від практичної спроможності органів досудового розслідування та суду забезпечити невідворотність покарання.

Нормативні зміни, спрямовані на захист журналістів [16], удосконалення інституту спеціальної конфіскації [17], виконання рекомендацій Європейської комісії у межах візової лібералізації [19], гуманізацію виконання покарань [18], імплементацію положень Стамбульської конвенції [20], забезпечення співробітництва з Міжнародним кримінальним судом [21], удосконалення відповідальності за катування [22] та адаптацію законодавства до стандартів боротьби з тероризмом [23], свідчать про поступове формування комплексної законодавчої моделі, орієнтованої на міжнародну правову інтеграцію.

Висновки. Європейська інтеграція виступає ключовим детермінантом формування законодавчої платформи зовнішньої кримінально-правової політики України, спрямовуючи її на гармонізацію національного кримінального законодавства з *acquis* ЄС, міжнародними стандартами та практикою Ради Європи. Цей процес охоплює не лише технічну адаптацію норм, а й концептуальну трансформацію кримінально-правових інститутів, посилення антикорупційних механізмів, розширення юрисдикції та розвиток міжнародного співробітництва, що поступово формує системну модель кримінально-правового регулювання, здатну забезпечувати ефективний захист публічних благ і транснаціональних інтересів України у сучасному європейському правовому просторі, водночас підкреслюючи необхідність переходу від реактивної імплементації до стратегічно виваженої, доктринально узгодженої політики.

Список використаних джерел

1. Красій М. О. Зовнішня кримінально-правова політика України як складовий елемент політики у сфері боротьби із злочинністю. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4. С. 84–89.
2. Soloviiova A. M. Criminal law as an indicator of Ukraine's European integration: conceptual principles of harmonization. *Нове українське право*. 2025. № 5. С. 130–135.
3. Öberg J. Normative justifications of EU criminal law: European public goods and other key interests. *European Law Journal*. 2021. P. 408–425.
4. Фріс П. Л. До питання про рівні кримінально-правової політики. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 157–165.
5. Красій М. О. Рівні та платформи зовнішньої кримінально-правової політики України. *Правова держава*. 2025. № 58. С. 241–247.
6. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 09.01.2026).
8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон

України від 18.04.2013 № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text> (дата звернення: 09.01.2026).

9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 № 746-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18/ed20230428#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07.10.2014 № 1689-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18/ed20230428#n6> (дата звернення: 02.01.2026).

12. Nanan v. Germany: ефективне розслідування наказу військово-службовця про завдання авіаудару, унаслідок якого загинули сини заявника – відсутність порушення. *Огляд рішень Європейського суду з прав людини*. С. 4–7.

13. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/ed20230428#n331> (дата звернення: 02.01.2026).

14. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018/ed20230428#n813> (дата звернення: 02.01.2026).

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19/ed20230428#n26> (дата звернення: 03.01.2026).

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів : Закон України від 14.05.2015 № 421-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-19/ed20230428#n6> (дата звернення: 03.01.2026).

17. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення

корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10.11.2015 № 770-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77019/ed20230428#n2> (дата звернення: 03.01.2026).

18. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації : Закон України від 18.02.2016 № 1019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#Text> (дата звернення: 03.01.2026).

19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 07.09.2016 № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19/ed20230428#n6> (дата звернення: 03.01.2026).

20. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19/ed20230428#n6> (дата звернення: 03.01.2026).

21. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 07.01.2026).

22. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування : Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (дата звернення: 07.01.2026).

23. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом : Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20/ed20230428#n6> (дата звернення: 07.01.2026).

Krasii M.,

Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Public Administration,
Administration and National Security,
Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8752-7371

EUROPEAN INTEGRATION AS A DETERMINANT IN THE FORMATION OF THE LEGISLATIVE PLATFORM OF THE FOREIGN CRIMINAL AND LEGAL POLICY OF UKRAINE

The article is devoted to a comprehensive analysis of the impact of European integration on the formation of the legislative platform of Ukraine's foreign criminal law policy. The essence of foreign criminal law policy as a system of strategic actions and decisions of the state aimed at ensuring law and order and combating crime at the international level through cooperation with other states and international organizations is considered. The evolution of the mechanisms for implementing this policy is highlighted, in particular its transition from an auxiliary tool for combating crime to a system-forming factor of internal criminal law modernization.

The normative and legal acts aimed at introducing anti-corruption mechanisms, the institution of special confiscation, extraterritorial jurisdiction, special pre-trial investigation and judicial proceedings in absentia, as well as mechanisms for cooperation with international institutions are analyzed.

It is shown that European integration is not only an external political reference point, but also a system-forming factor in the transformation of the criminal law of Ukraine. It contributes to the conceptual transformation of criminal law institutions, strengthening anti-corruption mechanisms, expanding jurisdiction and developing international cooperation, forming a comprehensive legislative model capable of ensuring effective protection of public goods and transnational interests of Ukraine. At the same time, the need for a transition from reactive implementation to a strategically balanced, doctrinally coordinated policy is emphasized, which will ensure the systematicity and effectiveness of the state's external criminal law activities.

Key words: *foreign criminal law policy, European integration, legislative platform, harmonization of legislation, EU acquis, anti-corruption mechanisms, international cooperation.*

References

1. Krasii, M. O. (2024), "Foreign criminal and legal policy of Ukraine as a component element of policy in the sphere of fighting crime", *Law Journal of Donbas*, № 4, pp. 84–89.

2. Soloviova, A. M. (2025), "Criminal law as an indicator of Ukraine's European integration: conceptual principles of harmonization", *New Ukrainian Law*, № 5, pp. 130–135.

3. Öberg, J. (2021), "Normative justifications of EU criminal law: European public goods and other key interests", *European Law Journal*, pp. 408–425.

4. Fris, P. L. (2015), "On the question of levels of criminal law policy", *Law and Society*, № 2, pp. 157–165.

5. Krasii, M. O. (2025), "Levels and platforms of foreign criminal-legal policy of Ukraine", *Constitutional State*, № 58, pp. 241–247.

6. Fris, P. L. (2021), *Ideology of criminal law policy: monograph*, Suprun V. P., Ivano-Frankivsk.

7. Ukraine (2013), *On amendments to certain legislative acts of Ukraine to bring national legislation into compliance with the standards of the Criminal Law Convention on Corruption*: Law of Ukraine dated 18.04.2013 No. 221-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (accessed 9 January 2026).

8. Ukraine (2013), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the implementation of the Action Plan on the liberalization of the visa regime for Ukraine by the European Union*: Law of Ukraine dated 18.04.2013 No. 222-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text> (accessed 9 January 2026).

9. Ukraine (2014), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the implementation into national legislation of the provisions of Article 19 of the United Nations Convention against Corruption*: Law of Ukraine dated 21.02.2014 No. 746-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18/ed20230428#Text> (accessed 2 January 2026).

10. Ukraine (2014), *On amendments to certain legislative acts of Ukraine in the field of state anti-corruption policy in connection with the implementation of the Action Plan on the liberalization of the visa regime for Ukraine by the European Union*: Law of Ukraine dated 13.05.2014 No. 1261-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text> (accessed 2 January 2026).

11. Ukraine (2014), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the inevitability of punishment for certain crimes against the foundations of national security, public security and corruption offences*: Law of Ukraine dated 07.10.2014 No. 1689-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available

at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18/ed20230428#n6> (accessed 2 January 2026).

12. European Court of Human Rights (2021), *Hanan v. Germany : effective investigation of a military order to carry out an airstrike resulting in the death of the applicant's sons – no violation*, Review of judgments of the European Court of Human Rights, pp. 4–7.

13. Ukraine (2014), *On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine*: Law of Ukraine dated 14.10.2014 No. 1698-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/ed20230428#n331> (accessed 2 January 2026).

14. Ukraine (2014), *On Prevention of Corruption*: Law of Ukraine dated 14.10.2014 No. 1700-VII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018/ed20230428#n813> (accessed 2 January 2026).

15. Ukraine (2015), *On amendments to certain legislative acts of Ukraine to ensure the functioning of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the National Agency on Corruption Prevention*: Law of Ukraine dated 12.02.2015 No. 198-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19/ed20230428#n26> (accessed 3 January 2026).

16. Ukraine (2015), *On amendments to certain legislative acts of Ukraine to strengthen guarantees of lawful professional activity of journalists*: Law of Ukraine dated 14.05.2015 No. 421-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-19/ed20230428#n6> (accessed 3 January 2026).

17. Ukraine (2015), *On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the improvement of the institution of special confiscation in order to eliminate corruption risks in its application*: Law of Ukraine dated 10.11.2015 No. 770-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19/ed20230428#n2> (accessed 3 January 2026).

18. Ukraine (2016), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the implementation of the recommendations contained in the sixth report of the European Commission on Ukraine's progress in the implementation of the Visa Liberalisation Action Plan with the European Union, concerning the improvement of the procedure for asset seizure and the institution of special confiscation*: Law of Ukraine dated 18.02.2016 No. 1019-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101919/ed20230428#n6> (accessed 3 January 2026).

19. Ukraine (2016), *On amendments to certain legislative acts of Ukraine to ensure the execution of criminal penalties and the implementation of the rights of convicted persons* : Law of Ukraine dated 07.09.2016 No. 1492-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19/ed20230428#n6> (accessed 3 January 2026).

20. Ukraine (2017), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine to implement the provisions of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* : Law of Ukraine dated 06.12.2017 No. 2227-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19/ed20230428#n6> (accessed 3 January 2026).

21. Ukraine (2022), *On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding cooperation with the International Criminal Court* : Law of Ukraine dated 03.05.2022 No. 2236-IX, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (accessed 7 January 2026).

22. Ukraine (2022), *On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the improvement of liability for torture* : Law of Ukraine dated 01.12.2022 No. 2812-IX, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (accessed 7 January 2026).

23. Ukraine (2023), *On amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine in connection with the ratification of the Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, as well as to certain legislative acts of Ukraine to improve counter-terrorism measures* : Law of Ukraine dated 21.03.2023 No. 2997-IX, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20/ed20230428#n6> (accessed 7 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 343.9:159.9:343.8

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.061

Лазаренко А. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-3808-6711

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОФІЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Статтю присвячено дослідженню інтеграції кримінологічного та психологічного аспектів профілювання суб'єктів пробації.

Проаналізовано корекційний потенціал пробаційних програм. Констатовано, що профілювання здійснюється через оцінку ризиків, потреб та ресурсного потенціалу суб'єкта, проте ці складові часто залишаються фрагментарними і не повністю інтегровані в систему ресоціалізації. Запропоновано розроблення інтеграційної моделі, яка системно поєднувала б кримінологічний аналіз детермінант злочинної поведінки із психологічною діагностикою особистісних механізмів її відтворення.

Ключові слова: профілювання, запобігання злочинності, пробація, суб'єкти пробації, кримінологічне профілювання, психологічне профілювання, злочинність, кримінальне правопорушення, психологічний аналіз, криміногенні явища.

Постановка проблеми. Трансформація кримінально-виконавчої політики України в напрямі гуманізації покарання та впровадження альтернатив позбавленню волі зумовила посилення ролі пробації як самостійного інституту забезпечення балансу між контролем і ресоціалізацією правопорушників. У сучасних умовах пробація розглядається не лише як механізм виконання кримінальних санкцій без ізоляції особи від суспільства, а як інструмент управління ризиками рецидивної злочинності, спрямований на мінімізацію криміногенного потенціалу та відновлення соціальних зв'язків особи.

Актуальність дослідження зумовлена такими об'єктивними чинниками: збереженням рівня рецидивної злочинності серед суб'єктів пробації, необхідністю вдосконалення механізмів індивідуалізації пробаційного впливу, а також відсутністю науково обґрунтованої інтегративної моделі, яка поєднувала б психо-

логічний та кримінологічний аспекти у пробаційній діяльності. Розроблення та впровадження такої моделі є важливою умовою посилення результативності ресоціалізації та створення ефективною доказово орієнтованої практики пробації. Особливої значущості це набуває в умовах воєнного стану та соціальної нестабільності, коли криміногенні ризики посилюються.

Формулювання мети. Метою статті є обґрунтування необхідності інтеграції кримінологічного та психологічного підходів у профілюванні суб'єктів пробації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування органів пробації приділена значна увага в наукових розвідках провідних вітчизняних учених, а саме: І. Богатирьова, О. Богатирьової, Л. Олефір, Л. Остапчук, М. Пузирьова та інших відомих науковців. Окремі питання профілювання були викладені в працях І. Даньшина, А. Зелінського, О. Подільчака, О. Дручека, М. Дідковської-Бідюк, К. Калюги, Ю. Руль, Т. Мартинової та багатьох інших психологів, кримінологів, соціологів і криміналістів. Разом з тим досі відсутній системний науковий аналіз інтеграції кримінологічної оцінки ризиків та психологічної діагностики, який міг би слугувати теоретичною основою для розроблення комплексних пробаційних моделей. Це підкреслює актуальність запропонованого комплексного підходу в дослідженні та практиці пробації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про пробацію» суб'єктами пробації є особи, щодо яких здійснюються наглядові, соціально-виховні та корекційні заходи, зокрема засуджені до покарань без позбавлення волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням, а також особи, стосовно яких складається досудова доповідь [1]. Перебуваючи у відкритому соціальному середовищі, вони одночасно зберігають потенційні криміногенні ризики та можливість позитивної соціальної інтеграції. Така подвійність статусу обумовлює необхідність науково обґрунтованого підходу до оцінки їх поведінкових характеристик, криміногенних потреб і ресурсного потенціалу.

У межах аналізу особливостей суб'єктів пробації ми виходимо з того, що їх характеристика не зводиться лише до формально-правового статусу особи, засудженої без ізоляції від

суспільства, а передбачає врахування комплексу криміногенних, соціальних та особистісних ознак. Водночас у науковій літературі обґрунтовано звертають увагу на певну методологічну диспропорцію в розвитку пробації. Так, І. Богатирьов аргументує, що кримінологічна складова пробаційної діяльності частково нівелюється через домінування соціально-правової концепції пробації як інституту підтримки та контролю, у межах якої акцент робиться переважно на процедурних та ресоціалізаційних аспектах, а не на системному аналізі криміногенних механізмів [2, с. 32].

Разом з тим, як слушно зазначає О. Богатирьова, пробація за своєю сутністю спрямована саме на вивчення особи правопорушника, її характеристик, потреб та ризиків, що об'єктивно передбачає кримінологічний вимір діяльності [3, с. 25].

Поєднання цих позицій дозволяє зробити висновок, що сучасна пробація перебуває у стані концептуального балансу між соціально-правовою функцією підтримки та кримінологічною функцією аналізу й запобігання рецидиву. Виявлена в дослідженні специфіка суб'єктів пробації підтверджує необхідність посилення саме кримінологічно-психологічного компоненту їх вивчення, що створює підґрунтя для впровадження інтегративного профілювання як системного інструменту індивідуалізації пробаційного впливу.

Аналіз низки наукових праць учених щодо сутності профілювання дає можливість стверджувати, що це системний процес формування профілю особи на основі комплексу показників (криміногенних, психологічних, соціальних та ін.). У діяльності органів пробації вже фактично застосовуються елементи кримінологічного профілювання (через виявлення ризиків, типологізацію поведінки, диференціацію втручань). Психологічне профілювання спрямоване на здійснення психологічного аналізу поведінки злочинців.

У науковій літературі психологічне профілювання розглядається як система методів виявлення прихованих мотивів, установок. Зокрема, К. Калюга акцентує увагу на діагностичному потенціалі невербальної поведінки [4, с. 157], тоді як інші дослідники – на когнітивних викривленнях та особливостях емоційної регуляції як ключових маркерах криміногенного ризику.

Спільним для цих підходів є визнання того, що психологічне профілювання не може бути зведено до формальних показників ризику й потребує якісної інтерпретації.

Психологічне профілювання спрямоване на виявлення когнітивних викривлень, рівня самоконтролю, імпульсивності, агресивності, мотивації до змін, здатності до прийняття відповідальності та ін.

Профілювання в контексті запобігання рецидивній злочинності – це постійний процес збору, аналізу та інтерпретації інформації про особу з метою визначення ймовірності повторного вчинення кримінального правопорушення, ідентифікації факторів, що сприяють криміногенній поведінці, та розроблення індивідуалізованих превентивних заходів.

У практиці органів пробації профілювання реалізується переважно через ризик-орієнтований підхід, що передбачає структуровану оцінку статичних і динамічних факторів ризику та визначення криміногенних потреб. Зазначений підхід корелює з міжнародною моделлю Risk-Need-Responsivity, яка довела свою ефективність у сфері управління ризиками правопорушників [5]. Водночас застосування переважно актуарних інструментів [6] оцінки обмежує можливості комплексного розуміння внутрішніх психологічних механізмів криміногенної поведінки, зокрема когнітивних викривлень, мотиваційних установок, особливостей емоційної регуляції та рівня самоконтролю.

Резюмуючи, профілювання у пробаційній діяльності проявляється через оцінку ризику повторного кримінального правопорушення; визначення криміногенних потреб; планування індивідуальних програм роботи; визначення інтенсивності нагляду. Попри те, що профілювання вже існує у вигляді ризик-орієнтованого підходу (про що зазначалося вище), натомість воно переважно має кримінологічно-статистичний характер. Варто звернути увагу, що профілювання суб'єкта пробації – це не встановлення типології злочинців, це насамперед систематизація динамічного профілю ризиків, потреб та ресурсів конкретної особи. Важливим є розуміння, що кримінологічне профілювання суб'єктів пробації відрізняється від загального профілювання злочинців тим,

що воно має корекційний характер, орієнтоване на мінімізацію ризику рецидиву, спрямоване на досягнення мети ресоціалізації.

Наукові дослідження в галузі криминології та юридичної психології підтверджують, що ізольоване використання статистично обґрунтованих шкал ризику без урахування індивідуально-психологічних характеристик особи знижує точність прогнозування рецидиву та ефективність корекційних програм. Таким чином, постає необхідність переходу від фрагментарного застосування криминологічних або психологічних методик до їх системної інтеграції в межах єдиної моделі профілювання.

Водночас відсутня концептуалізована інтегративна модель, яка б поєднала криминологічний аналіз детермінант із системною психологічною діагностикою особистісних механізмів криміногенної поведінки.

Визначення специфіки профілювання суб'єктів пробації набуває практичного змісту лише за умови його співвіднесення з механізмами подальшого корекційного впливу. Профілювання не є самодостатньою діагностичною процедурою; його функціональне призначення полягає у формуванні індивідуалізованої траєкторії пробаційного втручання. Саме тому логічним продовженням аналізу профілювання виступає дослідження змісту та спрямованості пробаційних програм як інструментів реалізації встановленого профілю ризиків і потреб особи.

Фактично пробаційні програми відображають практичну імплементацію результатів профілювання: вони орієнтовані на корекцію тих криміногенних факторів, які були виявлені під час оцінки ризиків та психологічної діагностики.

Остапчук Л. у своєму дослідженні «Пробаційні програми як інструмент впливу на правопорушення задля безпеки суспільства» представила детальний аналіз затверджених Міністерством юстиції України програм («Подолання агресивної поведінки», «Зміна посткримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок», «Подолання домашнього насильства»). Повністю погоджуємося з дослідницею в тому, що оцінка ефективності пробаційних програм має першочергове значення для розуміння їх впливу на рецидив правопорушників [7, с. 102]. Проведення дослідження

програм дозволяє оцінити, наскільки системно й послідовно профілювання інтегрується у пробаційну діяльність, а також з'ясувати, чи забезпечується зв'язок між встановленими детермінантами рецидиву та змістом корекційного впливу. Розвиваючи положення, обґрунтовані Л. Остапчук, вважаємо за доцільне зупинитися більш детально на аналізі окремих програм з метою обґрунтування важливості інтеграції кримінологічного та психологічного підходів у профілюванні суб'єктів пробації.

Пробаційна програма «Подолання агресивної поведінки» затверджена наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1538/5 для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації. Домінуючим аспектом цієї програми є психологічна корекція, яка проявляється через когнітивно-поведінкові техніки, контроль емоцій, асертивну поведінку. Останнє вказує на використання психологічних інструментів, які визначають можливість застосування психологічного профілювання, наприклад, для виявлення тригерів гніву та агресії. Проте недоліком цієї програми є недостатня увага до криміногенних та соціальних факторів, що обмежує можливість інтеграції кримінологічного профілю [8, с. 15].

Програма «Зміна посткримінального мислення» ухвалена наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1537/5 [9]. Головним психологічним аспектом цієї програми є когнітивна реструктуризація, що проявляється в розпізнаванні дисфункційних думок, плануванні, рефлексії. Програма передбачає можливість застосування психологічного профілю для роботи з переконаннями, але недостатньо уваги приділяється складанню кримінологічних портретів та ризик-факторів. Слід констатувати, що такий підхід не завжди глибоко розв'язує психологічні проблеми суб'єктів, оскільки обмежено враховуються криміногенні детермінанти.

Наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 року № 1535/5 затверджено пробаційну програму для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації «Формування життєвих навичок» [10, с. 5]. Важливим її аспектом є набуття соціальних навичок і навичок працевлаштування. Вказане проявляється через освітні, поведінкові, когнітивні, комунікативні втручання. Однак у межах програми недостатньо уваги приділяється навичкам

спілкування, управлінню коштами, відсутній кримінологічний аналіз. Недоліком є обмежена інтеграція психологічних та кримінологічних факторів, залишаються поза увагою глибинні установки та мотивація суб'єктів.

Програму «Подолання домашнього насильства» розроблено після ратифікації Україною Стамбульської конвенції та ухвалено наказом Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1534/5 [11, с. 6].

Ключовим аспектом цієї програми є поведінкові установки й гендерні стереотипи, які реалізуються через роботу з переконаннями, саморегуляцію та розвиток навичок партнерства. У програмі активно використовуються можливості психологічного профілювання, натомість кримінологічне профілювання обмежене. Як результат – не враховується вплив соціального середовища на поведінку злочинця, відсутні дієві програми роботи з потерпілими.

Вважаємо, що аналіз сучасних пробаційних програм, запроваджених відповідно до Закону України «Про пробацію», дозволяє констатувати, що останні функціонують як реакція на вже виявлені фактори, які провокують повторні кримінальні правопорушення, проте не завжди інтегруються в єдину концепцію профілювання суб'єкта пробації як цілісної особистісно-криміногенної системи.

Інакше кажучи, кримінологічний компонент у пробаційних програмах є інформативним, але фрагментованим. Програми відображають окремі елементи кримінологічного профілю (наприклад, агресія, мислення, відсутність навичок), проте не завжди забезпечують їх комплексне поєднання в межах інтегрованої моделі оцінки та впливу. Значна частина програм базується на когнітивно-поведінковому підході, що свідчить про суттєвий психологічний компонент втручання. Разом з тим цей компонент реалізується переважно у форматі програмного модульного впливу, а не як системна психологічна діагностика в межах профілювання.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків щодо необхідності впровадження інтегративної моделі профілювання суб'єктів пробації. Профілювання суб'єкта пробації суттєво відрізняється від загального кримінологічного профілювання особи злочинця, зокрема воно має корекцій-

ний, а не ідентифікаційний характер, і його результатом є динамічний профіль ризиків, потреб і ресурсів конкретної особи.

Аналіз чинних пробаційних програм визначив характерну методологічну суперечність: програми відображають окремі елементи кримінологічного профілю суб'єкта, однак не забезпечують їх комплексного поєднання в єдиній концептуальній моделі оцінки та втручання.

У вітчизняній пробаційній практиці нині відсутня концептуалізована інтегративна модель, яка системно поєднувала б кримінологічний аналіз детермінант злочинної поведінки із психологічною діагностикою особистісних механізмів її відтворення. Розроблення такої моделі слід визнати пріоритетним напрямом подальших наукових досліджень, пов'язаних з удосконаленням пробаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 25.01.2026).

2. Богатирьов І. Концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивна діяльність. Пробація: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / В. О. Аніщенко, І. Г. Богатирьов, І. Б. Волеваха та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2025. С. 27–41.

3. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.

4. Калюга К. В. Профайлінг як сучасний засіб встановлення особи злочинця. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1 (26). Т. 2. С. 156–159.

5. Andrews D. A., Bonta J., Wormith J. S. The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model: Does adding the Good Lives Model contribute to effective crime prevention? *Criminal Justice and Behavior*. 2011. № 7 (38). P. 735–755. URL: <https://doi.org/10.1177/0093854811406356> (дата звернення: 25.01.2026).

6. Grove W. M., Meehl P. E. Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy, and Law*. 1996. № 2 (2). P. 293–323. URL: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.2.2.293> (дата звернення: 25.01.2026).

7. Остапчук Л. Г. Пробаційні програми як інструмент впливу на правопорушення задля безпеки суспільства. Пробація: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / В. О. Аніщенко, І. Г. Богатирьов, І. Б. Волеваха та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернівці : Пенітенціарна академія України, 2025. С. 81–104.

8. Мельник Л., Пуха К., Журавель Т. Подолання агресивної поведінки : методичний посібник до пробаційної програми. Київ : Міністерство юстиції України, 2019. 154 с.

9. Про затвердження пробаційних програм «Зміна прокримінального мислення» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 23.05.2024 № 1537/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1D4767YxxYrYcn17Hvtk1HIZn96-wvD2I/view> (дата звернення: 25.01.2025).

10. Журавель Т., Короленко О., Мельник Л., Пуха К., Строева Н. Формування життєвих навичок : методичний посібник до пробаційної програми для дорослих. Київ, 2019. 388 с.

11. Журавель Т., Мельник Л., Строева Н. Подолання домашнього насильства : методичний посібник до пробаційної програми. Київ, 2023. 222 с.

Lazarenko A.,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Criminal-Executive and Criminal Law,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3808-6711

INTEGRATION OF PROBATION SUBJECT PROFILING: CRIMINOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

The article investigates the theoretical foundations and practical aspects of probation subject profiling in Ukraine, focusing on the need to integrate criminological and psychological approaches. The relevance of the study is driven by persistently high recidivism rates among probation subjects, insufficient individualisation of probation interventions, and the absence of a scientifically grounded integrative model that systematically combines psychological diagnostics with criminological analysis of the determinants of criminal behaviour.

The article reveals the essence of probation subject profiling as a dynamic process of constructing an individual profile of risks, needs, and personal resources – fundamentally distinct from general criminological offender profiling in its corrective rather than identificatory character. It is established that current profiling practice is implemented primarily through a risk-oriented approach based on actuarial assessment tools which, despite conforming to the Risk-Need-

Responsivity model, does not ensure full consideration of the individual psychological characteristics of the person.

A critical analysis of probation programmes approved by the Ministry of Justice of Ukraine reveals a characteristic methodological contradiction: the cognitive-behavioural component is delivered in a modular intervention format without systematic psychological diagnostics, while the criminological component remains fragmented. It is argued that the absence of a conceptualised integrative model constitutes the key constraining factor limiting the effectiveness of probation practice. Priority directions for further research are identified, including the development of a multi-level integrative profiling model combining criminological typology, risk assessment, and in-depth psychological diagnostics of probation subjects.

Key words: *profiling, crime prevention, probation, probation subjects, criminological profiling, psychological profiling, criminality, criminal offence, psychological analysis, criminogenic phenomena.*

References

1. Ukraine (2024), *On Probation* : Law of Ukraine dated 5 February 2015 No. 160-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (accessed 25 January 2026).

2. Bohatyrov, I. (2025), "Conceptual foundations of probation as a socio-legal institution in Ukraine and its preventive activities", *Probation: 10 years of changes and achievements* : collective monograph, Anishchenko, V. O., Bohatyrov, I. H., Volevakh, I. B. et al., Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, pp. 27–41.

3. Bohatyrova, O. I. (2014), *Probation in Ukraine: Humanization of state policy in the field of execution of criminal punishments* : abstract of the Doctor of Law dissertation, Kyiv.

4. Kaliuga, K. V. (2019), "Profiling as a modern means of establishing the identity of the offender", *Subcarpathian Law Herald*, Iss. 1 (26), Vol. 2, pp. 156–159.

5. Andrews, D. A., Bonta, J. and Wormith, J. S. (2011), "The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model: Does adding the Good Lives Model contribute to effective crime prevention?", *Criminal Justice and Behavior*, № 7 (38), pp. 735–755, available at: <https://doi.org/10.1177/0093854811406356> (accessed 25 January 2026).

6. Grove, W. M. and Meehl, P. E. (1996), "Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy", *Psychology, Public Policy, and Law*, Vol. 2, No. 2, pp. 293–323, available at: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.2.2.293> (accessed 25 January 2026).

7. Ostapchuk, L. H. (2025), "Probation programmes as a tool for influencing offences in order to ensure public safety", *Probation: 10 years of changes and achievements* : collective monograph, Anishchenko, V. O.,

Bohatyrov, I. H., Volevakha, I. B. et al., Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, pp. 81–104.

8. Melnyk, L., Pukha, K. and Zhuravel, T. (2019), *Overcoming aggressive behavior* : methodological guide for a probation programme, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv.

9. Ukraine (2024), *On approval of probation programmes "Change of pro-criminal thinking" for juvenile and adult probation subjects* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 23 May 2024 No. 1537/5, available at: <https://drive.google.com/file/d/1D4767YxxyrYcnI7Hvtk1HIzn96-wvD2I/view> (accessed 25 January 2025).

10. Zhuravel, T., Korolenko, O., Melnyk, L., Pukha, K. and Stroieva, N. (2019), *Formation of life skills* : methodological guide for a probation programme for adults, Kyiv.

11. Zhuravel, T., Melnyk, L. and Stroieva, N. (2023), *Overcoming domestic violence* : methodological guide for a probation programme, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Томков О. М.,
аспірант кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права,
Навчально-науковий інститут права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-8050-752X

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено дослідженню правових основ протидії незаконному обігу та використанню вогнепальної зброї організованими злочинними групами в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Актуальність обраної тематики зумовлена збройною агресією російської федерації проти України, що спричинила суттєві зміни у криміногенній ситуації, зокрема зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї. Особливу суспільну небезпеку становить використання зброї організованими злочинними групами, оскільки такі дії сприяють вчиненню тяжких та особливо тяжких злочинів, ускладнюють діяльність правоохоронних органів і створюють реальні загрози національній безпеці держави.

Зроблено висновок, що ефективна протидія незаконному обігу зброї в умовах воєнного стану можлива лише за умови комплексного застосування зазначених правових механізмів, належної міжвідомчої взаємодії та подальшого вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: воєнний стан, протидія, запобігання, кримінальне правопорушення, обіг зброї, організовані злочинні групи, Національна поліція України.

Постановка проблеми. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти нашої країни указом Президента України було введено правовий режим воєнного стану [1]. Це зумовило зміни в усіх сферах суспільного життя країни. Правовий режим воєнного стану вплинув на стан злочинності, її структуру, тобто на кількість окремих видів кримінальних правопорушень.

В умовах правового режиму воєнного стану гостро постала проблема незаконного обігу вогнепальної зброї, наявності реальних механізмів запобігання та протидії її незаконному придбанню та зберіганню. Проблема незаконного зберігання

вогнепальної зброї набула особливої суспільної небезпеки, оскільки пов'язана не лише із загальною криміналізацією суспільних відносин, а із загрозами національній безпеці нашої країни. Особливо небезпечним є використання вогнепальної зброї організованими злочинними групами, тому що це значно ускладнює криміногенну ситуацію, сприяє зростанню кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі проти особи, а також підриває ефективність діяльності всієї правоохоронної системи України.

Важливу роль у протидії незаконному обігу зброї, що вчиняється організованими групами, належить підрозділам Національної поліції України. Тож саме особливості правової основи такої протидії ми дослідимо надалі у цій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема протидії незаконному обігу зброї, у тому числі організованими групами, була предметом дослідження вітчизняних науковців.

Серед учених, які присвятили свої праці дослідженню проблеми запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, а також вчинення їх організованими групами, можна виділити таких як: Л. Аркуша, Д. Бабічев, Б. Бараненко, О. Бандурка, І. Богатирьов, А. Возний, Д. Гребельський, О. Джужа, Е. Дідоренко, О. Долженков, В. Євдокимов, В. Захаров, Я. Кондратьєв, І. Козаченко, О. Козаченко, Л. Кулик, В. Марко, В. Меживой, Д. Никифорчук, Ю. Орлов, В. Ортинський, М. Погорецький, Б. Розовський, Е. Рижков, О. Тарасенко, Н. Філіпенко, О. Цветков, Ю. Черкасов, О. Чистолінов, В. Шендрік, І. Шинкаренко, О. Шумілов та ін.

Формулювання мети. Метою статті є наукове дослідження та аналіз правових основ протидії використанню незаконного обігу зброї організованими злочинними групами у період правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання використання вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень завжди визнавалось законодавцем як підвищена суспільна небезпечність діяння. Звісно, це стосувалось і вчинення кримінальних правопорушень з використанням зброї організованими злочинними групами. Такі випадки є, вони

непоодинокі, це питання залишається недослідженим, тому зумовлює необхідність у проведенні подальших наукових розроблень проблеми запобігання та протидії цьому кримінально-караному діянню. Особливо актуальним це питання є в умовах сьогодення, в умовах правового режиму воєнного стану.

Слід зазначити, що злочинність у сфері незаконного обігу зброї має загальні та конкретні своєрідні ознаки, тому це складне соціально-правове явище у суспільстві. Як зазначає український дослідник А. В. Терентьев, ця злочинність є «предметом дослідження багатьох правових наук, які допомагають результативно вирішити питання незаконного обігу зброї, що вчиняється організованими групами, за допомогою своєчасної протидії, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень» [2, с. 178].

Кожна з таких наук, на думку С. В. Діденка, «надає свою характеристику злочинній дії, яка відбулася, та користується системою понять, які властиві тільки їй» [3, с. 181].

Як вже було зазначено, в умовах правового режиму воєнного стану незаконний обіг зброї набуває особливої суспільної небезпеки. Це пояснюється тим, що під час проведення бойових дій велика кількість зброї опиняється у населення. З'являються злочинці, які використовують зброю при вчиненні злочинів. Це спричиняє криміналізацію суспільних відносин і створює пряму загрозу національній безпеці нашої країни. Використання організованими групами при вчиненні злочинів зброї ускладнює діяльність правоохоронних органів з їх розкриття та розслідування, а також сприяє вчиненню тяжких та особливо тяжких злочинів.

Від належної протидії цьому негативному кримінально-правовому явищу з боку правоохоронних органів залежить спокій громадян та громадський порядок.

Зупинимось на протидії працівниками Національної поліції України незаконному використанню зброї організованими злочинними групами. Визначимо поняття протидії вчиненню кримінальних правопорушень. Під протидією вчинення злочинів прийнято розуміти систему заходів, яка здійснюється

уповноваженими на те державними органами місцевого самоврядування, а також громадськими інституціями, іншими суб'єктами з метою запобігання виявленню та припинення злочинів, визначення та усунення детермінант їх вчинення. Діяльність щодо протидії злочинів суворо регламентована законодавцем. Конституційні правові засади протидії незаконному обігу закріплені Основному Законі нашої країни. Конституція України визначає, що забезпечення національної безпеки, громадського порядку є пріоритетними функціями держави [4].

Від здатності правоохоронних органів забезпечити виконання цих функцій залежить добробут та спокій громадян нашої країни. Запровадження воєнного стану у зв'язку з військовою агресією росії створює правові підстави для посилення з боку правоохоронних органів контролю за обігом зброї, а також використання спеціальних правових режимів у сфері громадської безпеки.

Також запровадження правового режиму воєнного стану допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод громадян, метою якого є відсіч агресору та забезпечення безпеки країни, що і створює відповідні передумови для посилення правоохоронними органами загалом та Національної поліції зокрема контролю за обігом зброї.

Одним з напрямів правого регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими групами є кримінально-правовий. Цей напрям важливий з огляду на те, що законодавець у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) [5] передбачив кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Також кримінально караними є створення організованих груп з метою вчинення злочинів. Використання зброї організованою групою є кваліфікуючою ознакою, тому підвищує суспільну небезпеку вчинених кримінальних правопорушень. У період дії правового режиму воєнного стану використання зброї організованими групами розглядається через призму прямої загрози державній безпеці нашої країни, що не може не посилювати їх кримінально-правову оцінку.

Наступним, не менш важливим напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є адміністративно-правовий. Він характеризується тим, що органами Національної поліції України здійснюється комплекс заходів, спрямованих на здійснення контролю за обігом зброї. Цей механізм охоплює наявність дозвільної системи обліку та зберігання зброї, а також вилучення зброї та боєприпасів, які зберігаються без передбачених законом дозволу. Переважно забезпечується Національною поліцією України як уповноваженим на це законодавством правоохоронним органом. Разом з тим у період дії правового режиму воєнного стану значно розширюється повноваження щодо виконання передбачених законодавством завдань та функцій не тільки органів Національної поліції [6], а й Служби безпеки України (далі – СБУ) [7], Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України) та інших суб'єктів, які належать до сектору безпеки і оборони [8]. Розширення повноважень має на меті забезпечити громадський порядок, захистити права та свободи громадян, мінімізувати вплив на суспільні відносини, які охороняють власність, громадську безпеку, життя та здоров'я громадян.

Ці повноваження знаходять свої відображення в можливості вказаних суб'єктів сектору безпеки і оборони проводити відповідні перевірки громадян, їх огляди, у тому числі на блокпостах. Розширення повноважень також має на меті проведення спеціальних операцій, спрямованих на виявлення каналів незаконного надходження зброї організованим злочинним групам. Цей напрям правового регулювання протидій незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є надважливим з огляду на велику кількість зброї, бойових припасів, вибухових речовин, які неконтрольовано надходять з місць бойових зіткнень з ворогом.

Наступним напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами є кримінально-процесуальний. Цей напрям передбачає систему процесуальних норм, а також дії органів досудового розслідування та прокуратури, які спрямовані на виявлення,

фіксацію та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Серед суб'єктів такої протидії, окрім органів досудового розслідування та прокуратури, доцільно вважати слідчого суддю, уповноваженого законодавцем на здійснення судового контролю на першій стадії кримінального процесу – стадії досудового розслідування, а також суду, який здійснює юрисдикційну функцію з розгляду кримінальних проваджень вказаної категорії [9]. Важливе місце серед суб'єктів посідають експертні установи, які проводять судові експертизи вилучених з обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин. Цей напрям реалізується шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за фактами вилученої зброї; проведення слідчих розшукових дій, таких як огляд, обшук; проведення різновиду слідчих розшукових дій – негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД), за допомогою яких здійснюється фіксація протиправної діяльності організованих злочинних груп щодо незаконного обігу зброї; призначення відповідних судових експертиз (балістичних, вибухотехнічних, трасологічних та інших); розгляд клопотань про обрання запобіжних заходів учасникам організованих злочинних груп.

У період дії правового режиму воєнного стану кримінально-процесуальна протидія характеризується активним застосуванням НСРД, збільшенням кількості кримінальних правопорушень, вчинених з військовою зброєю, у тому числі організованими злочинними групами. Саме завдяки цьому правовому напрямку протидії забезпечується один з основних конституційних принципів – невідворотності кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень. Цей правовий напрям сприяє мінімізації ризиків використання зброї організованими злочинними групами у насильницьких кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я громадян, а також є основним елементом системи протидії злочинності взагалі.

Важливим правовим напрямом правового регулювання протидії незаконному обігу зброї організованими групами є оперативно-розшуковий. Цей напрям містить систему правових, організаційних, а також тактичних заходів з метою виявлення, запобігання, а також документування злочинної діяльності організованих злочинних груп, спрямованих на незаконне виготовлення, придбання, зберігання, а також використання при вчиненні злочинів зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Слід зазначити, що законодавець визначає спеціальних суб'єктів такої діяльності: оперативні підрозділи Національної поліції України, оперативні підрозділи СБУ, ДБР, підрозділи ДПС України, а також інші суб'єкти оперативно-розшукової діяльності в межах визначених повноважень.

Оперативно-розшуковий напрям протидії незаконному обігу зброї організованими злочинними групами стосується оперативного виявлення груп, причетних до незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин; отримання та перевірки відповідної інформації про таких осіб; проведення контрольованих заходів, а також оперативне документування злочинної діяльності з метою подальшого внесення відомостей до ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення. Цей напрям тісно взаємодіє з кримінально-процесуальним, може передувати йому, а також здійснюватися одночасно після внесення відомостей до ЄРДР та збирання доказів протиправної поведінки організованих злочинних груп.

В умовах правового режиму воєнного стану оперативно-розшуковий напрям характеризується активністю незаконного обігу зброї та боєприпасів, залучення до протиправної діяльності членами організованої злочинної групи осіб, у тому числі військових, які мають право зберігати зброю.

Цей напрям є ключовим у системі забезпечення громадської безпеки, оскільки дозволяє своєчасно запобігати тяжким та особливо тяжким злочинам, виявляти і нейтралізувати канали надходження зброї, а також забезпечувати ефективне переслідування членів організованих злочинних груп.

Не менш важливим у контексті правових основ протидії використанню організованого злочинними групами незаконного

обігу зброї є міжнародно-правовий напрям протидії. Міжнародно-правові норми [10] формують єдині стандарти запобігання, виявлення та розслідування використання зброї, а також забезпечують належну й ефективну координацію між правоохоронними органами різних країн у боротьбі з обігом зброї. Оскільки обіг зброї має транснаціональний характер, міжнародно-правові норми забезпечують ефективну протидію на національному рівні кожної країни, встановлюючи при цьому обов'язкові правила поведінки і контролю за обігом зброї, визначають уніфіковані підходи до криміналізації цих діянь.

Міжнародно-правовий напрям протидії зумовлює єдиний підхід до формування та здійснення процесуальних і оперативно-розшукових механізмів виявлення та вилучення зброї. Завдяки міжнародно-правовим нормам здійснюється обмін оперативною інформацією між правоохоронними органами різних країн, забезпечується проведення спільних міжнародних спеціальних операцій.

В умовах правового режиму воєнного стану міжнародні правові норми сприяють міжнародній підтримці у протидії цьому незаконному явищу, посилюють взаємодію з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших країн, допомагаючи при цьому мінімізувати ризики потрапляння зброї до організованих злочинних груп.

Висновки. Незаконний обіг зброї завжди був і є підвищеною небезпекою для суспільства. Не менш небезпечним є використання зброї організованими злочинними групами при вчиненні злочинів. Тому протидія цьому кримінально-караному діянню з боку правоохоронної системи загалом та Національної поліції зокрема є актуальним питанням, що потребує дослідження науковцями з подальшим втіленням у практичну діяльність.

Ефективна протидія незаконному обігу зброї можлива лише за умови системної взаємодії кримінально-правових, адміністративно-правових, кримінально-процесуальних, оперативно-розшукових та міжнародно-правових механізмів. Результати таких наукових досліджень мають бути впроваджені у практичну діяльність правоохоронних органів, насамперед Національної поліції України, з метою забезпечення

громадського порядку, захисту прав і свобод громадян та зміцнення національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Терентьев А. В. Деякі міркування щодо визначення поняття оперативно-розшукової характеристики в теорії ОРД. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 1. С. 178–181.

3. Діденко С. В. Щодо визначення поняття «оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин або бойових припасів». *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2007. № 1. С. 174–186.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Конвенція ООН від 15.11.2000 (ратифікована Законом України від 04.02.2004). *Офіційний вісник України*. 2006. № 14.

Tomkov O.,
Postgraduate Student
at the Department of Criminal-Executive and Criminal Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement Activities and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8050-752X

LEGAL FOUNDATIONS FOR COUNTERACTING THE USE OF FIREARMS BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of the legal foundations for counteracting the illicit circulation and use of firearms by organized criminal groups under the legal regime of martial law in Ukraine. The relevance of the topic is determined by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which has led to significant changes in the criminogenic situation, including an increase in criminal offences related to illegal arms trafficking. The use of firearms by organized criminal groups poses a particular social threat, as such actions facilitate the commission of grave and especially grave crimes, complicate the activities of law enforcement agencies, and create real risks to the national security of the state.

The article analyses the concept and content of counteraction to criminal offences and outlines the main directions of legal regulation of illicit arms trafficking, namely: criminal law, administrative law, criminal procedural, operational and investigative, and international legal measures. The role and powers of the National Police of Ukraine, as well as other actors within the security and defense sector, in implementing measures to control arms circulation during the period of martial law are examined. Particular attention is paid to the application of covert investigative (search) actions, operational and investigative measures, and international cooperation as effective tools for detecting and suppressing unlawful activities of organized criminal groups.

It is concluded that effective counteraction to illicit arms trafficking under martial law is possible only through the comprehensive application of the aforementioned legal mechanisms, proper interagency cooperation, and further improvement of the legislative framework governing the activities of law enforcement agencies.

Key words: martial law, counteraction, prevention, criminal offence, arms trafficking, organized criminal groups, National Police of Ukraine.

References

1. Ukraine (2015), *On the Legal Regime of Martial Law*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Terentiev, A. V. (2007), "Some considerations on defining the concept of operational and investigative characteristics in the theory of

operational and investigative activity", *South Ukrainian Law Journal*, No. 1, pp. 178–181.

3. Didenko, S. V. (2007), "On defining the concept of operational and investigative characteristics of crimes related to the use of explosives or ammunition", *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, No. 1, pp. 174–186.

4. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

5. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

6. Ukraine (2015), *On the National Police*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

7. Ukraine (1992), *On the Security Service of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

8. Ukraine (2018), *On National Security of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

9. Ukraine (2012), *Criminal Procedure Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

10. United Nations Organization (2000), *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*: Convention, United Nations, New York.

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 343.8:343.24(477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.083

Хайнацький Є. С.,

кандидат юридичних наук, суддя,
Печерський районний суд міста Києва,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0007-0645-8417

ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕНЕ ЗАСУДЖЕНИМ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Розглянуто покарання за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України. Встановлено, що мета виправлення засуджених реалізується недостатньо ефективно, що зумовлює вчинення нових кримінальних правопорушень як під час відбування покарання, так і після звільнення. Обґрунтовано, що покарання не обмежується каральною функцією, а охоплює комплекс засобів виправлення та ресоціалізації відповідно до норм Кримінально-виконавчого кодексу України. Наголошено на необхідності вдосконалення державного механізму запобігання рецидиву з урахуванням освітніх, медичних і соціально-психологічних чинників та ролі установ виконання покарань у відновленні соціального статусу засудженого.

***Ключові слова:** покарання, поведінка, засуджений, місця несвободи, виправлення, ресоціалізація, реінтеграція, персонал, Державна кримінально-виконавча служба України, кримінальне правопорушення.*

Постановка проблеми. З-поміж засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у місцях несвободи ДКВС України особливе місце посідає кримінально-правове реагування на вчинення ними нового кримінального правопорушення, яке реалізується шляхом призначення судом нового покарання від імені держави. У такому випадку засуджений продовжує відбувати покарання, проте його строк збільшується відповідно до вимог кримінального законодавства. Водночас проблематика полягає не стільки у факті призначення нового покарання, скільки у з'ясуванні причин, з яких особа, перебуваючи в умовах ізоляції від суспільства, продовжує здійснювати злочинну діяльність шляхом вчинення нового кримінального правопорушення.

Це свідчить про недостатню ефективність реалізації виправлення засуджених як основної мети покарання, оскільки особа,

перебуваючи в ізоляції, не утримується від кримінально протиправної поведінки. З огляду на те, що вітчизняний законодавець у Кримінальному кодексі України 2001 року зберіг виправлення засудженого як мету покарання, вважаємо, що у перспективному кримінальному законодавстві ця концепція, яка має ознаки радянської кримінально-правової доктрини, потребує переосмислення або усунення з урахуванням сучасних підходів до цілей кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Покаранню за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України присвячено велику правничу, у тому числі кримінальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну літературу. Дослідженню покарання за вчинення у місцях несвободи ДКВС України нового кримінального правопорушення присвятили свої праці такі українські науковці: К. А. Автухов, А. І. Богатирьов, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, І. М. Данишин, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. В. Коваленко, Д. В. Колодчин, О. Г. Колб, І. О. Колб, І. М. Копотун, О. О. Некрасов, В. А. Носенко, О. В. Лисодєд, О. Г. Михайлик, Ю. В. Орел, М. С. Пузирьов, Я. В. Стрелок, А. Х. Степанюк, О. В. Хорошун, П. Л. Фріс, О. О. Шкута, С. В. Царюк та інші.

Незважаючи на вагомий науковий напрацювання з цієї проблематики, питання покарання за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України поки що залишаються недостатньо вивченими, тому потребує подальших наукових розвідок.

Формулювання мети. Метою статті є виокремлення покарання як шляху реалізації кримінальної відповідальності за вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України.

Виклад основного матеріалу. Слушною є позиція українського вченого О. М. Яремка про те, що покарання – це цінність, яка є хоча й суворим, проте найпопулярнішим засобом боротьби зі злочинністю [1, с. 15]. Оскільки види й розміри покарань за вчинення кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України відображені в санкціях статей Особливої части-

ни КК України, ми не будемо зупинятися на них, бо в сучасній кримінально-правовій доктрині вони розглядаються вітчизняними вченими по-різному. Хоча, як зазначає вітчизняний учений Ю. В. Філей, кримінально-правова санкція – це обов’язкова складова норми, яка містить модель виду та розміру покарання адекватного суспільній небезпеці злочинного діяння [2, с. 34].

Слід погодитися з думкою вітчизняної вченої О. О. Книженко про те, що кримінально-правова санкція має визнавати всі заходи кримінально-правового впливу на особу, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння – кримінальне правопорушення. Під ці заходи, як пише дослідниця, підпадають не лише покарання та інші форми реалізації кримінальної відповідальності, а й примусові заходи виховного чи медичного характеру, примусове лікування, а також умови звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, які передбачені не лише нормами Особливої, а й Загальної частини КК України [3, с. 45].

Звичайно, правовою формою законодавчо визначеної кримінальної відповідальності є санкція кримінально-правової норми, адже в ній визначаються вид та міра покарання за передбачене в диспозиції діяння. Крім того, санкція являє собою обчислювальне вираження суспільної небезпечності злочину [4, с. 117–125].

У теорії кримінального права, на думку вітчизняних учених, частину проблем кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні правопорушення, пов’язані з правовим режимом воєнного стану в Україні та новелами, ухваленими в КК України, можна розв’язати шляхом тлумачення кримінально-правових норм, що вказують на подолання юридичних колізій та зумовлених ними складнощів правової кваліфікації діянь [5, с. 11].

Проте покарання, яке відбуває засуджений у місцях несвободи ДКВС України, не обмежується лише його карою, до нього згідно з нормами Кримінально-виконавчого кодексу України законодавець застосовує такі засоби виправлення і ресоціалізації, які спонукають засудженого повернутися в суспільство законслухняним громадянином. А тому більш правильною вбачається позиція вітчизняного вченого В. К. Грищука, який вказує, що мета покарання – це той соціально значущий результат, якого прагне досягти держава,

встановлюючи в санкціях Особливої частини КК України види, строки (розміри) покарань за вчинення злочинів, а також загальні засади, порядок і правила їх призначення в Загальній частині КК України.

Така мета має бути обов'язковою – кара засудженого, тобто позбавлення або обмеження його прав і свобод, або факультативною – виправлення засудженого, запобігання вчиненню засудженим нового злочину, запобігання вчиненню злочинів іншими особами. Кара щодо засудженого здійснюється завжди, коли застосовується покарання [6, с. 443].

Покарання може бути визнане справедливим лише в тому разі, якщо суд призначить його з урахуванням усієї сукупності обставин у конкретній справі. При цьому покарання має бути призначене в межах відповідної частини статті КК України з урахуванням положень Загальної частини КК України, характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину й особи винного, обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання, а також з урахуванням впливу призначеного покарання на виправлення засудженого [7, с. 361].

Вітчизняний учений І. Г. Богатирьов, вивчаючи виправлення засуджених у місцях несвободи ДКВС України, пропонує цей термін замінити на «соціальну корекцію» засудженого, під якою вчений розуміє професійну діяльність персоналу ДКВС України щодо відновлення у засуджених під час відбування покарання соціального статусу, що відповідає прийнятним у суспільстві моделям і стандартам поведінки [8, с. 127].

Узагалі, досліджуючи ефективність різних соціальних практик, концепцій, теорій, стратегій покарання, важливо створити такий державний механізм, який спроможний запобігти вчиненню людиною кримінального правопорушення, враховуючи такі фактори, як освіта, професійна підготовка, лікування зловживання наркотичними і психотропними речовинами та їхніми аналогами, підтримка психічного здоров'я.

Крім того, досліджують вплив альтернативних підходів до ізоляції особи від суспільства, зокрема, таких як громадські програми та відновне правосуддя, що спрямовані на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, а не лише

на покарання за його вчинення. Звичайно, правники не можуть обійти суспільні проблеми життєдіяльності людини, які сприяють вчиненню нею кримінального правопорушення.

Серед них соціально-економічні проблеми, система нерівності між людьми, корупція, зловживання, фонові явища, інші детермінанти, які спонукають особу вчиняти кримінальне правопорушення. Досліджуючи ці фактори, вчені прагнуть створити більш справедливе суспільство, яке зменшує поширеність злочинної поведінки серед населення країни.

У той час кінцева мета функціонування кримінально-виконавчої системи України залишається зрозумілою: забезпечити безпеку суспільства, надаючи засудженому під час відбування покарання шанс на спокуту за вчинене кримінальне правопорушення. Поєднуючи дослідження, практику, засновану на фактичних даних, і цілісний підхід до кримінального судочинства, покарання має на меті не лише допомогти державі провести соціальну корекцію злочинної поведінки особи, а й насамперед запобігти їй.

Отже, покарання має спиратися на соціологію, психологію, кримінологію та право, постійно шукаючи інноваційні підходи до виправлення і ресоціалізації особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, у місцях несвободи ДКВС України, її соціальну корекцію з метою поновити її правовий статус у суспільстві після відбуття покарання.

До речі, системний аналіз проведених досліджень українських учених підтверджує нашу гіпотезу, що покарання за вчинення засудженим у місцях несвободи ДКВС України нового кримінального правопорушення не завжди є позитивним результатом, оскільки передбачає:

- ізоляцію особи від суспільства шляхом її перебування в місцях несвободи ДКВС України;

- створення певних умов вчинення засудженими в установах виконання покарань ДКВС України нового кримінального правопорушення;

- за своєю суттю перешкоджає досягненню цілей покарання;

- дестабілізує оперативну обстановку в установах виконання покарань ДКВС України;

– викликає занепокоєння щодо спроможності кримінально-виконавчої системи України повернути у суспільство законослухняного громадянина.

Сьогодні серед науковців, адвокатів і захисників існує думка про феномен випадковості у вчиненні кримінального правопорушення, коли людина вчиняє його, не бажаючи цього робити. Ми не заперечуємо випадковість вчинення конкретного кримінального правопорушення, але ставимо запитання: чому засуджений, перебуваючи в умовах ізоляції, вчиняє нове кримінальне правопорушення? Хіба він не розуміє, що за його вчинення настане нове покарання?

Можливо, відчуття безкарності, невихованість, неповага до закону, генетична схильність до вчинення кримінального правопорушення, відсутність довіри до адміністрації установи виконання покарань ДКВС України, її персоналу стали тими чинниками, коли засуджений під час відбування покарання вчиняє нове кримінальне правопорушення, не розуміючи соціальних наслідків для себе і суспільства загалом.

Отже, засуджений, якщо він добре соціалізований державою (нормальні умови відбування покарання, довіра до персоналу установи виконання покарань, відсутність в установі виконання покарань злочинних формувань, правова безпека на належному рівні тощо), не повинен вчиняти кримінальне правопорушення, але, на жаль, вчиняє. Виникає слушне запитання: чому? Значить, щось у кримінально-виконавчій системі України не так.

Тому цілком логічним є те, що погляди українських учених на покарання засуджених за вчинення нового кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України різняться між собою. При цьому будь-яка точка зору вченого на розгляд проблем, пов'язаних з покаранням за вчинення нового кримінального правопорушення, стала результатом вивчення цієї проблеми як з наукової, так і практичної точки зору.

Ми також припускаємо, що вчинення засудженим кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України існує об'єктивно, незалежно від свідомості й волі, тому його слід розглядати як елемент соціальної підсистеми суспільства.

Але ж суспільство вимагає від держави покарати особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення.

Суспільство як реальний процес життєдіяльності людей постійно реагує на виклики вчинення особою кримінального правопорушення, захищаючи при цьому свою цілісність і якість, розробляючи нові форми й методи протидії та запобігання. На жаль, окремі соціальні групи та прошарки населення не бажають жити за правилами і нормами суспільних відносин, у них відбувається злам суспільної свідомості, розвивається злочинна поведінка, вони виходять за межі соціального контролю.

Тоді суспільство вимагає від держави застосувати до такої категорії осіб кримінально-правові заборони у виді покарання та ізолювати їх від суспільного середовища, але, на жаль, це не розв'язує проблему, на їхнє місце приходять інші. Крім того, слід не забувати і тих, хто повертається з місць несвободи ДКВС України після відбутого строку покарання.

Проведені школою «Інтелект» за останні три роки дослідження показують, що стан, тенденція і динаміка вчинення кримінальних правопорушень у країні не відображає реальної кримінальної ситуації. На жаль, вчинені в умовах війни кримінальні правопорушення стали однією з найгостріших проблем суспільства, оскільки вони є в різних регіонах на конкретних територіях, тому певне переосмислення наукових поглядів на покарання за їх вчинення допомагає конкретизувати вивчення вищезгаданої проблеми загалом та окремих її різновидів з метою виконання практичних завдань.

Звичайно, ми поділяємо позицію тих учених, які вважають, що покарання за вчинене засудженими в місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення має ґрунтовно вивчатися, оскільки саме воно тягне за собою негативний наслідок реалізації персоналом установ виконання покарань ДКВС України засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Мета яких, на думку вітчизняних учених, має унеможливити повернення особи на злочинний шлях [9, с.27].

Серед сучасних наукових дебатів щодо покарання за вчинене засудженим у місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення розглядаються дві концепції. Перша –

це кара як відплата засудженому за вчинене кримінальне правопорушення (О. Г. Колб, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін.). Друга концепція – як повернути у суспільство законослужняного громадянина (І. Г. Богатирьов, О. О. Шкута, М. С. Пузирьов та ін.). З одного боку, кара має бути пропорційною тяжкості вчиненого кримінального правопорушення – так вважають автори першої концепції, саме вона має на меті утримати інших від вчинення кримінального правопорушення та злочинної поведінки в майбутньому.

З іншого боку, прихильники концепції повернення у суспільство законослужняного громадянина через призму ресоціалізації та реінтеграції вважають, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в місцях несвободи ДКВС України, може бути повернута в суспільство законослужняним громадянином, змінивши кримінальну поведінку через різні соціальні та пробаційні програми. Суть яких – допомогти особі, яка вчинила кримінальне правопорушення та відбуває покарання, зменшити ймовірність вчинення повторного кримінального правопорушення, тобто пенітенціарного рецидиву.

Оскільки установи виконання покарань ДКВС України в період правового режиму воєнного стану перебувають в особливих умовах функціонування, ми не маємо забувати, що вчинене в місцях несвободи ДКВС України засудженим нове кримінальне правопорушення не тільки порушує оперативну обстановку в цих установах, а й негативно впливає на виправлення і ресоціалізацію засуджених та повернення їх у суспільство повноправними членами.

Висновки. Насамкінець варто наголосити, що покарання за вчинене засудженими в місцях несвободи ДКВС України нове кримінальне правопорушення пов'язано не тільки із санкціями відповідних кримінальних норм, які містять вказівку на кримінально-правові наслідки зазначеної в диспозиції поведінки, а й зі спроможністю установи виконання покарань ДКВС України оновити у засудженого соціальний статус, що має відповідати прийнятним у суспільстві моделям і стандартам поведінки.

Список використаних джерел

1. Яремко О. М. Контамінація раціонального та гуманістичного виміру у генезі інституту покарання в контексті європейської правової традиції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2009. 26 с.
2. Філей Ю. В. Поняття кримінально-правової санкції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 11. С. 30–35.
3. Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків : НикаНова, 2011. 336 с.
4. Навроцький В. Значення санкції статті кримінального закону для кваліфікації діяння. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 117–125.
5. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
6. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.
7. Омельчук О. М. Загальні засади призначення покарання: законодавче регулювання та практика застосування. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 360–366.
8. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми. Київ : Дакор, 2025. 248 с.
9. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.

Khainatskyi Ye.,

PhD in Law, Judge

the Pechersk district court of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0007-0645-8417

**PUNISHMENT FOR A CRIMINAL OFFENSE COMMITTED
BY A CONVICT IN THE PLACES OF DEPRIVATION
OF LIBERTY OF THE STATE CRIMINAL
AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE**

The article analyzes punishment for convicts who commit new criminal offenses in places of deprivation of liberty of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCES). It argues that the key problem is not the imposition of a new sentence but the persistence of criminal behavior under isolation, which indicates the insufficient effectiveness of correction as a primary goal of punishment. The paper critically reassesses the retention of the correction concept in the Criminal Code of Ukraine (2001)

as a legacy of Soviet penal doctrine. Two approaches are discussed: punishment as retribution proportional to the gravity of the offense, and punishment as a means of returning a law-abiding citizen to society through correction, resocialization, and reintegration. The article notes that under martial law penal institutions operate in special conditions, and new offenses destabilize institutional security and hinder resocialization. It concludes that punishment should be understood not only as criminal sanctions but also as the capacity of penal institutions to restore the convict's social status in accordance with accepted societal norms and behavioral standards. The study proposes revising national criminal policy, strengthening probation and social programs, improving risk assessment tools, and enhancing interagency cooperation to reduce recidivism and ensure sustainable reintegration. These measures align with international standards and contribute to protecting human rights and public safety. It supports evidence-based penal reform in Ukraine. Further.

Key words: punishment, behavior, convict, places of deprivation of liberty, correction, resocialization, reintegration, personnel, State Criminal and Executive Service of Ukraine, criminal offense.

References

1. Yaremko, O. M. (2009), The contamination of rational and humanistic dimensions in the genesis of the institution of punishment in the context of the European legal tradition : PhD thesis abstract, Kyiv.
2. Filei, Yu. V. (2003), "Concept of criminal sanction", *Bulletin of the Prosecutor's Office*, № 11, p. 30–35.
3. Knyzhenko, O. O. (2011), Sanctions in criminal law, NykaNova, Kharkiv.
4. Navrotskyi, V. (1999), "The significance of the sanction of an article of the criminal law for the qualification of an act", *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*", № 3, pp. 117–125.
5. Vozniuk, A. A., Movchan, R. O. and Cherniei, V. V. (Eds) (2022), Novelities of criminal legislation adopted under martial law : scientific and practical commentary, Norma prava, Kyiv.
6. Hryshchuk, V. K. (2006), Criminal law of Ukraine, General part, Kyiv.
7. Omelchuk, O. M. (2013), "General principles of sentencing: legislative regulation and application practice", *University Scientific Notes*, № 4, pp. 360–366.
8. Bohatyrov, I. H. (2025), The penitentiary system of Ukraine in the 21st century: theoretical, legal and criminal-executive problems, Dakor, Kyiv.
9. Dzhuzha, O. M. (ed.) (2013), Criminological foundations of crime prevention in penal institutions of Ukraine (penitentiary criminology) : manual, National Academy of Internal Affairs, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

УДК 343.9

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.093

Ворожбіт-Горбатюк В. В.,

доктор педагогічних наук, професор,

доктор філософії з права,

головний науковий співробітник відділу

дослідження проблем кримінально-виконавчого права,

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

м. Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-5138-9226

ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В ПРОБАЦІЇ

У статті розкрито роль концепції нейророзмаїття під час проходження пробаційних програм ветеранами війни в Україні. Нейророзмаїття розглядається як відмінності пізнання та комунікації, що впливають на психічні процеси й соціальну взаємодію, зокрема за наявності травматичного досвіду. Для ефективної ресоціалізації ветеранів-пробаційних суб'єктів обґрунтовано необхідність: знучкого індивідуального підходу на основі катamnестичного спостереження; адаптації пробаційних програм до нейронетипового сприйняття інформації та особливостей емоційної регуляції; забезпечення передбачуваності взаємодій з куратором і волонтерами пробації, зокрема через чіткі плани, покрокові інструкції та мінімізацію сенсорних тригерів. Перспективними напрямками визначено міжгалузеве дослідження гендерної чутливості травматичного досвіду та впровадження доказових практик просоціального моделювання з використанням європейських і світових кейсів пробації.

Ключові слова: кримінально-виконавче право, ветеран війни, пробація, травматичний досвід, євроінтеграція, ризик-орієнтований підхід, пробаційна програма, ресоціалізація.

Постановка проблеми. З 2014 року Україна виборює право на незалежність і цілісність території, історії, соціокультурних надбань, національну гідність. Відкрита збройна агресія проти України з 2022 року, з одного боку, актуалізує потребу перегляду і трансформації миротворчої діяльності для утвердження цінностей верховенства права, людяності і демократії, з іншого,

актуалізує привернення уваги світової академічної і професійних спільнот до унікального досвіду розвитку усіх сфер суспільного життя в довготривалих умовах небезпеки, досвіду травми. Такий досвід формується в реальному часі роботи із суб'єктами пробації, які мають статус ветерана війни. Питання особливостей ресоціалізації засуджених ветеранів війни перебувають у центрі уваги науковців і фахівців практичної сфери. 22 жовтня 2025 р. відбувся круглий стіл «Запровадження програм ресоціалізації ветеранів російсько-української війни, які засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі» [5]. Учасники заходу у широкій програмі відкритої дискусії акцентували увагу на потребі розроблення реальних практик ресоціалізації ветеранів війни в Україні в так званих польових умовах. Фахівці звернули увагу на очевидні труднощі, що негативно позначаються на ефективності заходів і засобів ресоціалізації таких засуджених: «...конфліктність та замкнутість, агресивна чи тривожна симптоматика» [5]. У повідомленні про вказаний захід надано довідкову інформацію про «соціально-демографічний портрет ветерана війни, який відбуває альтернативні види покарання: 99,7 % ветеранів – чоловіки; 69 % ветеранів – особи віком від 26 до 45 років; 84 % ветеранів мають статус учасника бойових дій; 15 % ветеранів – інваліди війни; 48 % ветеранів перебувають у шлюбі» [5]. Зважаючи на заявлені труднощі, які актуалізовані фахівцями, запропоновано стандартизований підхід до характеристики соціально-демографічного портрета такої категорії суб'єктів пробації, цією публікацією актуалізовано доцільність глибинного вивчення, критичного аналізу напрацювань європейських і світових учених, фахівців служб пробації щодо врахування положень концепції нейророзмаїття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цій публікації враховано матеріали Європейського дослідження знань і ставлення персоналу пробації до психічних захворювань та доцільності використання в роботі пробації шкали грамотності у сфері психічного здоров'я «(MHLS)» [13]. Під час підготовки цієї публікації враховано матеріали і пропозиції рішень Секретаріату з кримінального права за результатами 87-го пленарного засідання Європейського комітету з проблем злочинності, що відбувся

у червні 2025 р. [9], вивчення європейського досвіду розвитку служби пробації у XXI столітті авторів С. Піттса та Л. Тіггеса [8], пропозиції науковців Л. Вінтер, Н. Ренехан щодо реалізації програм зміни поведінки для нейронетипових засуджених [14]. Методологія цієї публікації передбачала опору на положення монографії «Пробаційні програми для повнолітніх суб'єктів пробації: євроінтеграційний вектор національного дискурсу» [1]. Разом з тим вивчення вказаних та інших тематичних матеріалів у відкритому доступі, динаміка характеристик суб'єктів пробації, трансформацій, що впливають на розвиток ідентичностей ветеранів війни, обумовлює звернення до проблеми ресоціалізації такої категорії засуджених, пошук рішень ефективної реалізації і проходження пробаційних програм ветеранами війни з урахуванням концепції нейророзмаїття, яка дедалі глибше розробляється у країнах Європи і світу.

Формулювання мети. Мета статті – розкрити роль концепції нейророзмаїття під час реалізації пробаційних програм для ефективної ресоціалізації ветеранів війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розроблення змісту, організаційних, методичних аспектів реалізації і проходження пробаційних програм засудженими ветеранами війни забезпечить ефективність використання видатків державного бюджету, успіх реалізації визначених Законом України «Про пробацію» [4] мети і завдань пробації, широку залученість суспільства для утвердження принципу поваги до ветеранів війни, демонстрування шани його бойового досвіду, урахування під час реалізації пробаційних програм гендерно і соціокультурно чутливих способів вираження такої поваги і шани, визнання позитивних правосвідомих досягнень і значущості сильних сторін осіб такої категорії суб'єктів пробації, розвитку особистісної, професійної, соціальної та інших ідентичностей для ресоціалізації ветеранів війни в пробації. Така позиція узгоджується з рішеннями відповідної Консультативної ради [2].

Концепція нейророзмаїття передбачає визнання природних чи набутих у результаті травматичного досвіду порушень чи

нозологій внаслідок хвороб, розбіжностей у роботі мозку людини, розгляд таких розбіжностей від загальноприйнятих стандартів як частину норми людської варіативності [10; 11]. У світі широко використовуються слова: нейровідмінність, нейронетиповість, нейродивергентність та інші як відносний синонімічний ряд. Концепція нейророзмаїття в комунікаціях та взаємодіях з ветеранами війни в пробації передбачає визнання варіативності роботи мозку таких осіб на такому самому рівні, як і приписи щодо респектності. Врахування концепції нейророзмаїття втілюється через пошук найбільш прийнятної форми подачі інформації для конкретного типу мислення ветерана війни під час проходження таким суб'єктом пробаційної програми, прийнятні варіанти оброблення і закріплення отриманої інформації суб'єктом пробації на основі попередньо визначених когнітивних особливостей психічних процесів повнолітнього ветерана війни – суб'єкта пробації. Замість фокусування і усунення недоліків, що є традиційним для змісту більшості чинних пробаційних програм, розроблених для України, концепція нейророзмаїття пропонує альтернативи замість вербальної взаємодії чи практики виконання самостійних завдань у робочих зошитах. Не всі ветерани – суб'єкти пробації позитивно сприймають ідею роботи в робочих зошитах з міркувань вікової узгодженості, позицій життєвого досвіду, наявних стигм і стереотипних уявлень про засуджену особу, значущості практичних завдань, які своїм змістом не узгоджені з реальним досвідом конкретного ветерана війни – суб'єкта пробації.

Нейророзмаїття спонукає до розроблення інклюзивного підходу не лише за медичними показаннями, а й з урахуванням визначених когнітивних, соціокультурних та інших потреб ветерана – суб'єкта пробації. У відкритому інформаційному просторі розлого подається інформація про особливі стани ветеранів війни, приклади і способи реабілітаційного супроводу. Концепція нейророзмаїття передбачає врахування когнітивних особливостей, наприклад, таких станів: перебіг панічних атак впливає на поведінку ветерана війни під час безпосередньої комунікації з куратором пробаційної програми, тренером на заняттях, виконання індивідуального плану тощо. Фахівець пробації не лікує ветерана, а з повагою ставлячись

до медичних висновків і протоколів лікування, організує взаємодію з прийняттям виявлених / констатованих когнітивних особливостей ветерана війни. Осмислення понять і приписів нейророзмаїття сприяють стабілізації емоційних станів і розвитку ідентичностей ветерана – суб'єкта пробації на основі його сильних сторін, які підкреслюють унікальність людини, і цим ресоціалізація в пробації допомагає створити сприятливе соціокультурне середовище, у якому ветеран війни з порушенням, нозологіями внаслідок травматичного досвіду, стресу, хвороб може почуватися повноцінною людиною, зрозумілою і прийнятою у суспільстві. Адже в такому середовищі люди з оточення розуміють і приймають особливості роботи мозку нейронетипової особи (наприклад, широка практика перегляду кольорових і звукових рішень з метою уникнення потенційних тригерів неконтрольованої агресії ветеранів війни внаслідок прожитого ними стресу, травматичного досвіду чи наявного посттравматичного розладу, уникнення використання багатозначних слів, фраз іронії чи сарказму, що порушують бажану однозначність вербального спілкування з ветераном війни у пробації.

Концепція нейророзмаїття містить потенціал для освіти дорослих з труднощами у навчанні. Під час освітніх пропозицій, розроблення освітніх програм чи курсової підготовки для ветеранів війни фахівець пробації має привертати увагу розробників щодо пропозицій способів подачі навчального матеріалу, доцільного інструментарію моніторингу навчального успіху для такої категорії суб'єктів пробації. У цьому схиляємося до пропозицій, висловлених Радою з пеналогічного співробітництва Європейського комітету з проблем злочинності, коли освіта дорослих організовується і здійснюється таким чином, щоб здобувач освіти самостійно міг реагувати на виклики, з якими стикається в житті, завдяки науковому знанню набув необхідного рівня життєстійкості [9]. Для осмислення і широкої практики реалізації концепції нейророзмаїття можна сконцентрувати увагу на узгодженні стандартизованих професійних компетентностей фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб [6] з рекомендаціями щодо профілю професійної компетентності працівника пробації. Зокрема, компетентності з групи В «Проведення оцінювання потреб ветеранів війни та членів їх сімей»,

групи Е «Здійснення супроводу ветеранів війни та членів їх сімей, які потребують підтримки (допомоги)» узгоджуються з розділом V «Вимоги професії до умінь працівника пробації» [7].

Пропоновані положення нейророзмаїття, навіть обмежені змістом цієї публікації, позитивно впливатимуть на процеси ресоціалізації ветеранів війни в пробації. Адже таким чином стає очевидною значущість орієнтації на запит правомірної поведінки, формування загальних життєвих компетентностей ветерана війни – суб'єкта пробації в конкретній громаді під час інтерпретації куратором змісту пробаційної програми; індивідуальний вибір інструментарію корекційних впливів з урахуванням можливостей розв'язання соціально прийнятним шляхом потреб ветерана – суб'єкта пробації; просоціальне моделювання світоглядних орієнтацій і життєдіяльності засудженого ветерана війни на засадах респектності. Звісно, популяризація концепції нейророзмаїття актуалізує питання оновлення програм підготовки і підвищення кваліфікації фахівців і персоналу пробації, розроблення відповідних кейсів. У цьому напрямі доречно імплементувати світові практики з опорою на пропозиції огляду доказів членів Мережі нейродивергенції у кримінальному правосудді, які базуються на: урахуванні життєвого досвіду під час розроблення політик взаємодії і методичного інструментарію, необхідності системного вивчення катамнезу (нейронетиповість у дитинстві, під час формальної освіти, маргіналізація в молодіжному віці, нейронетиповість поведінки під час затримання, досудового вивчення, під час судових засідань на основі інформованої згоди чи співучасті організацій та установ, які «можуть зробити свої послуги більш зручними для нейронетипових людей» [14], вивчення ризиків, конкретизація затребуваної волонтерської підтримки в реалізації пробаційних програм, соціокультурної підтримки ветерана війни під час проходження пробаційної програми. Європейською конфедерацією пробації у цьому ключі вказується на суперечність «короткостроковості оцінювання участі» в тренінгах чи короткотермінових курсах, стажуваннях «для довгострокових впливів на практику пробації та її результати» [12; 13]. Цікавими для українських фахівців пробації є рекомендації С. Пітса і Л. Тіггеса, зокрема рекомен-

дації групи Б «Визначення десяти «факторів успіху» для розбудови потенціалу пробації (партнерський підхід, спільне бачення, контекст / складність, реагування на опір, мережі та альянси, стратегія, управління проектами, технічні та «м'які» навички, співпраця з інтернаціональними органами та вбудовані оцінка, дослідження та звітність», групи В «Фактори ризику у розбудові потенціалу (включаючи розширення мережі, резистентність, високе навантаження на випадки, потенційне домінування контрольних заходів над реабілітацією)» [8]. Ці пропозиції корелюються з комплексним підходом, який задекларовано в анонсованих заходах і презентаціях програм ресоціалізації ветеранів війни у пробації [1; 2; 3]. Доцільний базис для реалізації концепції нейророзмаїття в українській пробації містять програма «Ментори пробації», тренінг «Мотиваційне інтерв'ювання», віртуальний психологічний клуб, онлайн-спільноти працівників пробації, онлайн-курси «Розвиток у працівників пробації навичок реалізації пробаційних програм», «Складання оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та індивідуальне планування роботи із суб'єктами пробації» та ін. [3]. Разом з тим бракує практичних кейсів і прикладів вивчення й методичного розроблення концепції нейророзмаїття попри очевидну доказову базу практик європейської пробації.

Висновки. Отже, у статті розкрито роль концепції нейророзмаїття під час реалізації пробаційних програм для ветеранів війни для втілення принципів респектності, гнучкості індивідуальних ресоціалізуючих впливів. Реалізація концепції нейророзмаїття передбачає багатоканальність інформування, чіткість і однозначність формулювань у спілкуванні з такою категорією суб'єктів пробації, передбачуваність взаємодій кураторів пробаційних програм, волонтерів пробації, системної роботи у співпраці з громадою, де проживає такий суб'єкт пробації, з мінімізації сенсорних навантажень – гіпотетичних тригерів агресії та інших деструктивних проявів поведінки ветеранів війни в пробації. Подальшого розроблення потребують питання гендерної чутливості травматичного досвіду під час реалізації пробаційних програм, просоціальне моделювання з використанням кейсів європейської та світової пробації.

Список використаних джерел

1. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Пробаційні програми для повнолітніх суб'єктів пробації: євроінтеграційний вектор національного дискурсу : монографія ; НАПрН України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2025. 226 с.

2. Консультативна експертна рада: розглянуті питання вдосконалення законодавства щодо пенітенціарної служби та ресоціалізації ветеранів. 2025. URL: <https://probation.gov.ua/news/konsultativnaekspertnara-da-rozglyanuti-pitannya-vdoskonalennya-zakonodavstva-shchodopenitenciarnoyi-sluzhbi-ta-resocializaciyi-veteraniv> (дата звернення: 20.01.2026).

3. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за I півріччя 2025 року. Київ, 2025. URL: <https://www.probation.gov.ua/storage/app/media/%D0%9E%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%202025%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5%20%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).

4. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

5. Програми ресоціалізації ветеранів війни, які відбувають покарання без позбавлення волі. *Укрінформ*. 22.10.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/4047595-programiresocializacii-veteraniv-vijni-aki-vidbuvaut-pokaranna-bez-pozbavlenna-voli.html> (дата звернення: 20.01.2026).

6. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31.12.2024 № 508. URL: <https://mva.gov.ua/prozatverdzhennya-profesiynogo-standartu-fahivets-iz-suprovodu-veteraniv-viyni-ta-demobilizovanih-osib> (дата звернення: 20.01.2026).

7. Вимоги до професії. *Пробація України*. URL: <https://www.probation.gov.ua/vimogi-do-profesiyi> (дата звернення: 20.01.2026).

8. A critical review Building Probation Capacity: What Works? Learning from the European experience of Probation Service Development in the 21st Century. 2023. URL: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2023/10/Capacity-Building-Report-Preview-for-CEP-1.1.pdf> (дата звернення: 20.01.2026).

9. List of decisions. European Committee on Crime Problems (CDPC) 87th Plenary meeting Strasbourg, 17–19 June 2025. URL: <https://rm.coe.int/cdpc-2025-02-eng-list-of-decisions-plenary-meeting-june-2025/488027823f> (дата звернення: 20.01.2026).

10. Singer J. Meet Judy Singer a NeuroDiversity Pioneer. An Interview with the Australian Sociologist who coined the term "Neurodiversity". 1999. URL: <https://web.archive.org/web/20190606235437/http://www.myspectrumsuite.com/meet-judy-singer/> (дата звернення: 20.01.2026).

11. Neurodiversity Foundation. 22.10.2025. URL: <https://www.neurodiversiteit.nl/#:~:text=June%2016th%202025%20is%20the%208th%20international%20day%20of%20pride%20for%20all%20neurodivergents> (дата звернення: 20.01.2026).

12. Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures. 2017. URL: <https://rm.coe.int/1680990cf2> (дата звернення: 20.01.2026).

13. Brooker C., Tocque K. The European survey of probation staff's knowledge of, and attitudes to, mental illness. CEP, 2023. URL: https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2023/03/CEP-study-on-MHLS_Final.pdf (дата звернення: 20.01.2026).

14. Vinter L., Renehan N. Prison and probation based behavioural change programmes for neurodivergent individuals. *Clinks Evidence Library*. 2025. URL: <https://repository.derby.ac.uk/item/qy4v5/prison-and-probation-based-behavioural-change-programmes-for-neurodivergent-individuals> (дата звернення: 20.01.2026).

Vorozhbit-Horbatiuk V.,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor, PhD in Law, Chief Researcher,

Academician Stashis Scientific Research

Institute for the Study of Crime Problems

of National Academy of Legal Sciences of Ukraine,

Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5138-9226

FEATURES OF THE RESOCIALIZATION OF WAR VETERANS ON PROBATION

The article reveals the role of the concept of neurodiversity during the passage of probation programs by war veterans in Ukraine. Neurodiversity is considered in the following definition: differences in a person's cognition of himself, the world and himself in the world, when these differences affect mental processes, methods and quality of communication, interaction of people with different experiences, including traumatic ones. During the targeted resocialization of veterans – subjects of probation, it is important to ensure: 1) flexibility of the individual approach based on the study of catamnesis (long-term observation for the purpose of early detection of problems of cognitive development of a war veteran and selection of appropriate, rehabilitation-oriented methods of communication, interaction tools for successful

passage of the probation program); 2) development or adaptation of the content of each current probation program to the neurodivergent perception of information, communication features, social interactions, and procedures for emotional regulation of the behavior of a war veteran (for example, provide for multi-channel information, ensure clarity and simplicity, and unambiguous wording of information); 3) predictability of interactions between a war veteran – a probation subject – with the probation program supervisor and a probation volunteer, namely: a clear simple plan, a proposal for step-by-step instructions, appropriate visual support taking into account traumatic experience, minimizing sensory loads that can serve as triggers for aggression and other destructive manifestations of behavior. The author identifies two areas as prospects for further development of the topic: interdisciplinary study of the problem of gender sensitivity of traumatic experience and taking this into account during the implementation of probation programs; prosocial modeling using a bank of evidence-based tools and developed cases of European and world probation.

Key words: criminal enforcement law, war veteran, probation, traumatic experience, European integration, risk-based approach, probation program, resocialization.

References

1. Vorozhbit-Horbatiuk, V. V. (2025), Probation programmes for adult probation subjects: the European integration vector of national discourse : monograph, Pravo, Kharkiv.

2. Probation Center (2025), "Consultative Expert Council: issues of improving legislation on the penitentiary service and resocialization of veterans", available at: <https://probation.gov.ua/news/konsultativna-ekspertna-rada-rozglyanuti-pitannya-vdoskonalennya-zakonodavstva-shhodo-penitenciarneyi-sluzhbi-ta-resocializaciyi-veteraniv> (accessed 20 January 2026).

3. Probation Center (2025), Review of the activities of the Probation Center for the first half of 2025, Kyiv, available at: <https://www.probation.gov.ua/storage/app/media/%D0%9E%D0%93%D0%9B%D0%AF%D0%94%202025%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5%20%D0%BF%D1%96%D0%B2%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F.pdf> (accessed 20 January 2026).

4. Ukraine (2015), *On Probation* : Law of Ukraine, No. 160-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

5. Ukrinform (2025), Resocialization programmes for war veterans serving non-custodial sentences, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/4047595-programi-resocializacii-veteraniv-vijni-aki-vidbuvaui-pokaranna-bez-pozbavlenna-voli.html> (accessed 20 January 2026).

6. Ukraine (2024), *On approval of the professional standard "Specialist in supporting of war veterans and demobilized persons"*: Order of Ministry of

Veterans Affairs of Ukraine dated 31.12.2024 No.508, available at: <https://mva.gov.ua/pro-zatverdzhennya-profesiynogo-standartu-fahivets-iz-suprovodu-veteraniv-viyni-ta-demobilizovanih-osib> (accessed 20 January 2026).

7. Probation of Ukraine (n.d.), Requirements for the profession. Probation staff, available at: <https://www.probation.gov.ua/vimogi-do-profesiyi> (accessed 20 January 2026).

8. Confederation of European Probation (CEP) (2023), Building probation capacity: what works? Learning from the European experience of probation service development in the 21st century, available at: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2023/10/Capacity-Building-Report-Preview-for-CEP-1.1.pdf> (accessed 20 January 2026).

9. European Committee on Crime Problems (CDPC) (2025), List of decisions: 87th Plenary Meeting, Strasbourg, 17–19 June 2025, available at: <https://rm.coe.int/cdpc-2025-02-eng-list-of-decisions-plenary-meeting-june-2025/488027823f> (accessed 20 January 2026).

10. Singer, J. (1999), "Meet Judy Singer: a neurodiversity pioneer", available at: <https://web.archive.org/web/20190606235437/http://www.myspectrumsuite.com/meet-judy-singer/> (accessed 20 January 2026).

11. Neurodiversity Foundation (2025), International Day of Neurodiversity Pride, available at: <https://www.neurodiversiteit.nl/#:~:text=June%2016th%202025%20is%20the%208th%20international%20day%20of%20pride%20for%20all%20neurodivergents> (accessed 20 January 2026).

12. Council of Europe (2017), Recommendation of the Committee of Ministers on the European Rules on community sanctions and measures, available at: <https://rm.coe.int/1680990cf2> (accessed 20 January 2026).

13. Brooker, C. and Tocque, K. (2023), The European survey of probation staff's knowledge of, and attitudes to, mental illness, CEP, available at: https://www.cep-probation.org/wpcontent/uploads/2023/03/CEP-study-on-MHLS_Final.pdf (accessed 20 January 2026).

14. Vinter, L. and Renehan, N. (2025), "Prison and probation based behavioural change programmes for neurodivergent individuals", *Clinks Evidence Library*, available at: <https://repository.derby.ac.uk/item/qy4v5/prison-and-probation-based-behavioural-change-programmes-for-neurodivergent-individuals> (accessed 20 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Мицька О. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України,
Інститут професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4621-8809

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

У статті проаналізовано правовий статус засуджених до покарань у виді громадських робіт та пробаційного нагляду, за порядком призначення ці види покарань є винятково основними. Виконання їх здійснює уповноважений орган з питань пробації. Також приділено окрему увагу такому засобу кримінально-виправного впливу як звільнення від відбування покарання з випробуванням. У процесі дослідження встановлено, що правовий статус саме засуджених за домашнє насильство має неабияке значення в запобіганні скоєнню повторного кримінального правопорушення під час відбування покарання.

Ключові слова: домашнє насильство, пробація, кривдники, правовий статус засуджених, громадські роботи, пробаційний нагляд, звільнення від відбування покарання з випробуванням, пробаційна програма.

Постановка проблеми. Домашнє насильство є одним із найчастіших злочинів, які вчиняються щодня. Тому питання запобігання та протидії цьому соціально-правовому явищу не втрачає своєї актуальності й потребує особливої уваги як з боку держави загалом, так і суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Серед таких суб'єктів – уповноважені органи з питань пробації. Глибоке вивчення особи під час відбування покарання є однією з обов'язкових передумов здійснення ефективного запобігання вчиненню повторного кримінального правопорушення.

Вітчизняний учений Д. Тичина визначає, що особа засудженого є ключовою пенітенціарною проблемою у практичному аспекті запобігання новим правопорушенням, пов'язаним із домашнім насильством, після відбування покарання [1, с. 424].

У теорії кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених розуміється як заснована на загальному статусі громадян України і закріплена в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їхніх прав, законних інтересів та обов'язків, що залежать від призначеного виду кримінального покарання та поведінки в період відбування покарання [2, с. 20]. Виконання засудженими покладених на них обов'язків і реалізація прав, що їм належать, та законних інтересів становить основу для досягнення поставлених перед покаранням цілей.

Ретельна регламентація правового статусу засуджених являє собою важливий інструмент їх правового та морального виховання, прищеплення поваги до закону, прав і законних інтересів інших осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика знайшла своє відображення в наукових працях таких учених: В. Батиргарєєвої, І. Богатирьова, О. Богатирьової, В. Ворожбіт-Горбатюк, Н. Дудки, Д. Кондратова, О. Книженко, Є. Назимка, К. Левченко, М. Легенької, Л. Олефір, Т. Пономарьової, А. Пономарьової, Н. Пузирної, М. Снітка, Ю. Сподарик, Д. Тичини, Я. Фокіна, І. Яковець та ін. Проте низка проблем залишилася нерозв'язаною, що зумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Формулювання мети. Мета статті – здійснити аналіз та з'ясувати особливості правового статусу засуджених за скоєння домашнього насильства та визначити його взаємозалежність із засобами запобігання та протидії домашньому насильству.

Виклад основного матеріалу. Санкція ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) України передбачає такі види покарань: громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або пробаційний нагляд на строк до п'яти років, або обмеження волі на той самий строк, або позбавлення волі на строк до двох років [3]. Усі ці види покарань за порядком призначення є винятково основними.

Виконання покарань у виді громадських робіт та пробаційного нагляду покладається на уповноважений орган з питань пробації. Виконання згаданих покарань та реалізація кримінально-правового заходу впливу здійснюються в рамках наглядової пробації. Наглядова пробація реалізовує європейський стандарт

пробації, який передбачає, що нагляд необхідно розглядати не лише як контрольну функцію, а й як засіб консультування правопорушників, надання їм допомоги або створення мотивації [4, с. 162].

Головною відмінністю наглядової пробації від системи виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, є її соціальна складова, що проявляється у здійсненні щодо суб'єктів не лише нагляду, а й соціально-виховної роботи [5, с. 67]. Заходи соціально-виховної роботи розробляються індивідуально для кожного засудженого з урахуванням факторів ризику, виявлених оцінкою ризиків вчинення повторного правопорушення, яка проводиться після постановки засудженого на облік. Під час наглядової пробації може бути застосовано спеціальний інструмент пробації – пробаційна програма [4, с. 163].

Проблема особистості правопорушника (злочинця) завжди привертала увагу соціологів, педагогів, психологів, кримінологів. Практично в усіх кримінологічних дослідженнях особлива увага акцентується на характеристиці злочинця. Якщо ці дослідження проводяться у сфері домашнього насильства, то характеризують кривдника.

Вивчаючи особу кривдника, якого засудили до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, неможливо оминати їх правовий статус як засуджених.

Під час виконання будь-якого виду покарання пріоритетом органів та установ завжди є дотримання й повага прав і свобод людини, що є ствердженням верховенства права та визначенням їх найвищої цінності для держави.

Правовий статус є важливим елементом у системі кримінально-виконавчих правовідносин. Крім того, закріплення правового статусу засуджених визначає одночасно встановлення меж і форм діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, тобто гарантію забезпечення законності в їхній діяльності [6, с. 248–249].

Правовий статус засуджених передбачає обсяг обмежень, які пов'язані з фактом засудження. Проте такі обмеження мають тимчасовий характер, оскільки діють тільки в період відбування покарання і встановлюються лише законом. Ці обмеження зумовлені метою захисту основ конституційного устрою, внутріш-

ньої і зовнішньої безпеки, моральності суспільства, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів інших осіб.

Відповідно до ч. 4 ст. 7 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України правовий статус засуджених визначається законами України, а також КВК України, зважаючи на порядок і умови виконання та відбування конкретного виду покарання [7]. З цього приводу слід погодитися з думкою М. Снітка: правовий статус осіб, які відбувають позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, значно відрізняється від інших осіб, засуджених, які відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі [8, с. 92]. Іншими словами можна сказати, що правовий статус буде визначатися, враховуючи правову природу покарання або звільнення від відбування покарання.

У сучасній науці кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених містить три компоненти, а саме: суб'єктивні права, обов'язки та законні інтереси.

Звертаючись до положень ст. 126-1 КК України, доцільно розпочати аналіз правового статусу засуджених до покарання у виді громадських робіт. Слід нагадати, що згідно з ч. 1 ст. 56 КК України громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування [3].

У підручниках з кримінально-виконавчого права визначається, оскільки цей вид покарання передбачає безоплатне виконання суспільно корисних робіт, то для цієї категорії засуджених обмежується також і дія ст. 43 Конституції України в тій її частині, яка передбачає, що кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом [9, с. 122].

Усім засудженим належить спеціальний правовий статус, який диференціюється на види залежно від виду покарання, яке відбуває засуджений.

КВК України не містить окремої статті, яка передбачала б права та обов'язки засуджених до покарання у виді громадських робіт. Лише у ст. 37 КВК України «Умови відбування покарання у виді громадських робіт» зазначено, що «засуджені до покарання у виді громадських робіт зобов'язані додержуватися встанов-

лених відповідно до законодавства порядку і умов відбування покарання, сумлінно ставитися до праці, працювати на визначених для них об'єктах і відпрацьовувати встановлений судом строк громадських робіт, з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації. Засудженому забороняється без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України [10, с. 140]. Безоплатність праці засудженого – визначальна особливість громадських робіт.

У контексті дослідження правового статусу осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, М. Гуцуляк зазначає: «Під правовим статусом засуджених необхідно розуміти засновану на загальному статусі громадян держави і закріплену в нормативних актах різних галузей права сукупність їх обов'язків, прав, свобод і законних інтересів, що залежать від призначеної судом міри кримінально-правового впливу і від поведінки винного під час її виконання» [11, с. 139].

Із викладеного можна попередньо зробити висновок, що під час виконання покарання у виді громадських робіт акцент робиться саме на досягнення мети покарання та не звертається увага на таку категорію засуджених як кривдники. Хоча на практиці трапляються випадки, коли суд при призначенні покарання у виді громадських робіт може призначити винному ще як обов'язок проходження програми для кривдників, реалізацію якої здійснюють місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до вимог статті 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Мета цієї програми – зміна насильницької поведінки кривдника, формування соціально прийнятних норм і гуманістичних цінностей [12].

На тлі реформування кримінальної юстиції України особливого значення набуває гуманізація системи виконання покарань, зокрема шляхом розширення засобів виправлення засуджених без ізоляції від суспільства. З урахуванням міжнародних стандартів, альтернативних тюремному ув'язненню, Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [13] закріпив у системі покарань новий вид – пробаційний нагляд.

Згідно зі ст. 59-1 КК України пробаційний нагляд полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, встановлених законом та вироком суду, з використанням наглядових і соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [3]. КВК України у главі 11-1 визначає загальний порядок виконання покарання у виді пробаційного нагляду. Так, у ч. 4 ст. 49-1 КВК України визначено зобов'язання засуджених до цього виду покарання, а саме: 1) виконувати визначені законом та покладені судом обов'язки; 2) з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації [6]. На відміну від інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, правовий статус засуджених до пробаційного нагляду охоплює нормативно закріплені положення, що містяться в КК та КВК України. Крім того, необхідно звернути увагу на те, що суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою, а саме пунктом 4 ч. 3 ст. 59-1 КК України. На думку Ю. Сподарик, пробаційний нагляд є потужним профілактичним інструментом, який допомагає уникнути повторних кримінальних правопорушень. Його ефективність базується на поєднанні контролю, підтримки та реабілітації, що робить цей механізм важливим елементом сучасної системи кримінального правосуддя [14, с. 419]. Ми цілком поділяємо позицію вченої, залишається лише додати, що цей вид покарання більш адаптований для роботи з кривдниками і має превентивну функцію щодо подолання домашнього насилля використання такого інструменту як пробаційна програма «Подолання домашнього насильства».

Покарання у виді позбавлення волі за скоєння домашнього насилля, як правило, суди призначають на підставі ст. 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням», контроль за яким покладається на уповноважений орган з питань пробації. Протягом іспитового строку засудженому висуваються певні вимоги, які він зобов'язаний виконувати. Щодо правового статусу звільнених від відбування покарання з випробуванням О. Книженко визначає: оскільки при звільненні від відбування покарання з випробуванням для досягнення його цілей використовуються іспитовий строк, додаткові покарання, обов'язки, які обмежують засудженого у його правах, можна

стверджувати, що іспитовий строк, обов'язки й додаткові покарання – це елементи режиму випробування. Режим забезпечує досягнення цілей звільнення від відбування покарання з випробуванням, зокрема запобігання вчиненню нових злочинів засудженими [15, с. 119].

Частина 3 статті 76 КК України вказує на те, що на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки, а саме виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою [3]. Таким чином, головне завдання уповноважених органів з питань пробації під час роботи з кривдниками – це *забезпечення реалізації пробаційних програм*, тобто програм, що призначаються за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачають комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити (стаття 2 Закону України «Про пробацію») [4, с. 250].

Крім того, слід пам'ятати, що відповідно до п. 8 ч. 3 ст. 6 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» органами та установами, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, є уповноважені органи з питань пробації [16]. Загалом процес ресоціалізації як корекції поведінки являє собою складний механізм впливу на особистість з метою модифікації особистості стосовно соціальних потреб.

Протидія домашньому насильству відбувається під час реалізації наглядової пробації і лише у випадку засудження до пробаційного нагляду та звільнення від відбування покарання з випробуванням, коли судом у вирокі буде визначено проходження пробаційної програми «Подолання домашнього насильства». Метою програми є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації через розвиток у нього ненасильницьких поведінкових моделей, подолання дисфункційних установок влади, контролю та превалювання над партнером чи іншими членами сім'ї, а також шляхом формування навичок саморегуляції психо-емоційних станів, управління гнівом і агресивною поведінкою, формування установок рівності та партнерства [17, с. 4]. Пробаційні програми є важливим інструментом гуманізації кримі-

нальної політики, запобігання рецидивній злочинності та зміцнення безпеки суспільства, а їх удосконалення є пріоритетним напрямом європейської інтеграції України.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що правовий статус – це складний комплексний інститут, який охоплює низку інших інститутів. Конституційні права й обов'язки становлять основний зміст загального правового статусу індивіда і є фундаментом для спеціальних та індивідуального правових статусів. Це має суттєве значення під час відбування покарання засудженими, оскільки вони наділені спеціальним правовим статусом. Зважаючи на виконання покарання у виді громадських робіт та правовий статус засуджених, до них не застосовують спеціальних інструментів пробаційних програм, а лише можуть з огляду на особу засудженого застосувати програму для кривдників, реалізацією якої займаються місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до вимог статті 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

У результаті аналізу правового статусу засуджених за скоєння домашнього насильства до покарання у виді пробаційного нагляду та звільнених від відбування покарання з випробуванням доведено, що схожими нормами є обов'язок виконати заходи, передбачені пробаційною програмою. Пробаційні програми є важливою складовою сучасної системи кримінальної юстиції України, що поєднує каральну та виховну функції держави.

Список використаних джерел

1. Тичина Д. М. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2024. 632 с.

2. Голіна В. В., Степанюк А. Х., Лисодєд О. В. та ін. Кримінально-виконавче право : підручник / за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків : Право, 2011. 328 с.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Автухов К. А., Гальцова О. В., Кутєпов М. Ю. та ін. Теоретичні питання удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування : монографія / за заг. ред. А. Ф. Сте-

панюка ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса, Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2021. 488 с.

5. Богатирьова О. І., Олєфір Л. І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 208 с.

6. Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський С. О та ін. Кримінально-виконавче право України: підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Є. Ю. Бараша. Т. 1. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П., 2018.

7. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

8. Снітко М. Є. Основні порушення правового статусу ув'язнених у пенітенціарних закладах України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2021. № 3 (14). С. 91–100.

9. Кримінально-виконавче право України : підручник. Київ : Правова Єдність, 2008. 353 с.

10. Гуцуляк М. Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 234 с.

11. Гуцуляк М. Я. Правовий статус осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2010. № 3. С. 138–142.

12. Про затвердження Типової програми для кривдників : наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#n13> (дата звернення: 26.01.2026).

13. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 26.01.2026).

14. Сподарик Ю. В. Пробаційний нагляд як новий вид основного покарання: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 418–420.

15. Книженко О. О. Кримінально-правові та кримінально-виконавчі аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 114–121.

16. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 26.01.2026).

17. Журавель Т., Мельник Л., Строева Н. Подолання домашнього насильства : метод. посіб. до пробаційної програми. Київ, 2023. 222 с.

Mytska O.,

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Formation and Development of Professional Competence of Personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine, Institute of Professional Development, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4621-8809

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF THOSE CONVICTED FOR DOMESTIC VIOLENCE DURING SUPERVISED PROBATION

The article analyzes the legal statuses of those sentenced to community service and probation, in the order of their imposition, these types of punishments are the most basic. The article also pays special attention to such a means of criminal and correctional influence as release from serving a sentence with probation. In the process of the study, it was established that the legal status of those convicted of domestic violence is of great importance in preventing the commission of a repeated criminal offense during the period of serving the sentence. Legal status is a complex, comprehensive institution that encompasses a number of other institutions. It was found that when imposing a sentence in the form of community service, the court may also impose on the guilty party the obligation to complete a program for offenders, the implementation of which is entrusted to local state administrations and local self-government bodies. The purpose of this program is to change the violent behavior of the offender, the formation of socially acceptable norms and humanistic values. Unlike other punishments not related to deprivation of liberty, the legal status of those sentenced to probationary supervision consists of normatively established provisions contained in the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure of Ukraine. In addition, it is necessary to pay attention to the fact that the court may impose on a person sentenced to this type of punishment the obligation to carry out measures provided for by the probation program, which are implemented by authorized probation bodies. When released from serving a sentence with probation, in order to achieve his goals, the convicted person is subject to certain requirements during the probation period, which he is obliged to fulfill. These provisions are contained in the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure of Ukraine. The court may additionally impose such obligations on persons released from serving a sentence with probation, namely to carry out measures provided for by the probation program.

Key words: domestic violence, probation, offenders, legal status of convicted persons, community service, probationary supervision, release from serving a sentence with probation. probation program.

References

1. Tychyna, D. M. (2024), Criminal-law, criminological and penal foundations of preventing domestic violence in Ukraine : Doctor of Law dissertation, Kyiv.

2. Holina, V. V., Stepaniuk, A. Kh., Lysodied, O. V. et al. (2011), Criminal-Executive Law, Pravo, Kharkiv.

3. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 05 April 2001 No. 2341-III, *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 25–26, Art. 131.

4. Avtukhov, K. A., Haltsova, O. V., Kutiepov, M. Yu. et al. (2021), Theoretical issues of improving criminal-executive legislation of Ukraine and its application practice, Kharkiv, Pravo.

5. Bohatyrova, O. I. and Olefir, L. I. (2019), Application of probation in Ukraine: theory and practice, Desna Polihraf, Chernihiv.

6. Muzyka, A. A., Konopelskyi, V. Ya., Pysmenskyi, Ye. O. et al. (2018), Criminal and executive law of Ukraine : textbook : in 2 vol. / by E. Yu. Barash (Ed.), Vol. 1, FOP Kandyba T. P., National Academy of Internal Affairs, Kyiv.

7. Ukraine (2003), *Criminal-Executive Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 11 July 2003 No. 1129-IV, *Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine*, No. 3–4, Art. 21.

8. Snitko, O. M. (2021), "Main violations of the legal status of prisoners in penitentiary institutions of Ukraine", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, № 3 (14), pp. 91–100.

9. Criminal-Executive Law of Ukraine (2008) : textbook, Pravova Yednist, Kyiv.

10. Hutsuliak, M. Ya. (2010), Criminal-executive characteristics of punishment in the form of community service : PhD in Law Thesis, Lviv.

11. Hutsuliak, M. Ya. (2010), "Legal status of persons sentenced to community service", *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Law Sciences*, № 3, pp. 138–142.

12. Ukraine (2018), *On approval of the Standard programme for perpetrators* : Order of Ministry of Social Policy of Ukraine dated 01 October 2018 No. 1434, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#n13> (accessed 26 January 2026).

13. Ukraine (2023), *On amendments to the Criminal Code, Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on improving types of criminal punishment* : Law of Ukraine dated 23 August 2023 No. 3342-IX, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (accessed 26 January 2026).

14. Spodaryk, Yu. V. (2024), "Probation supervision as a new type of basic punishment: advantages and disadvantages", *Juridical Scientific and Electronic Journal*, № 10, pp. 418–420.

15. Knyzhenko, O. O. (2009), "Criminal-law and criminal-executive aspects of probation release", *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, № 4, pp. 114–121.

16. Ukraine (2017), *On prevention and combating domestic violence* : Law of Ukraine dated 07 December 2017 No. 2229-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (accessed 26 January 2026).

17. Zhuravel, T., Melnyk, L. and Stroieva, N. (2023), *Overcoming domestic violence : methodological guide for a probation programme*, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення):

Сіренко К. Ю.,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
підвищення кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2705-0924

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ У СИСТЕМІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

У статті досліджено понятійно-категоріальний апарат діяльності уповноважених органів з питань пробації у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Розкрито проблеми відсутності чіткого визначення категорії «клієнт пробації» та обґрунтовано дуалістичний підхід до розмежування суб'єктів і клієнтів пробації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами. Надано ґрунтовний аналіз видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, щодо порядку та умов їх виконання, правової природи, умов застосування, строків або розмірів покарання і мети.

Ключові слова: покарання, не пов'язані з позбавленням волі, пробація, клієнти пробації, суб'єкти пробації, ресоціалізація, міжнародні стандарти.

Постановка проблеми. Понятійно-категоріальний апарат діяльності уповноважених органів з питань пробації (далі – УОПП) у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, формується на основі положень Кримінального кодексу (далі – КК) України, Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, Закону України «Про пробацію», а також міжнародних стандартів у сфері альтернативних покарань, зокрема Токійських правил ООН та Європейських правил пробації (СМ/Rec(2010)1). Ці нормативні акти визначають ключові принципи організації пробаційної діяльності, серед яких – повага до прав людини, соціальна інтеграція засуджених та зниження рівня рецидивної злочинності.

Водночас на практиці спостерігається суттєвий дисбаланс у трактуванні ключових категорій, таких як «суб'єкт пробації»,

«уповноважені органи з питань пробації», «персонал пробації». Часто вони розглядаються у більш широкому, системному значенні, ніж передбачено законодавчо, що призводить до неоднозначності у застосуванні правових норм та у визначенні обсягів повноважень і відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні ідеї у сфері виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, в Україні свого часу були предметом наукових досліджень представників вітчизняної кримінологічної школи. Серед них варто відзначити праці таких науковців, як: А. І. Богатирьов, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Голіна, О. М. Гумін, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. В. Ворожбіт-Горбатюк, О. І. Іваньков, Л. І. Олефір, Л. Г. Остапчук, М. С. Пузирьов, С. Р. Тагієв, С. І. Халимон, О. В. Хорошун, О. О. Шкута, Д. В. Ягунов, О. В. Ягунов, І. С. Яковець, О. Б. Янчук та інші. Внесок цих науковців полягає у формуванні теоретичних засад пробації, аналізі правових та організаційних аспектів її функціонування, а також у розробленні методик виправлення і ресоціалізації засуджених без їх ізоляції від суспільства.

Формулювання мети. Метою статті є дослідження понятійно-категоріального апарату діяльності уповноважених органів з питань пробації у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Виклад основного матеріалу. Ключовою категорією дослідження є «покарання, не пов'язані з позбавленням волі», які відповідно до положень КК України охоплюють систему кримінально-правових заходів, що застосовуються до засуджених без їх ізоляції від суспільства та передбачають встановлення визначених законом обмежень, обов'язків і заборон. Такі заходи виконуються у відкритому соціальному середовищі, що зумовлює особливу роль державних інституцій, уповноважених забезпечувати їх реалізацію. Така правова специфіка обумовлює необхідність нормативно врегульованого поєднання контрольних та соціально-виховних заходів, спрямованих на досягнення мети покарання, визначеної ст. 50 КК України [1], а також завдань

кримінально-виконавчого законодавства, закріплених у ст. 1 КВК України [2].

У цьому контексті категорія «пробація» посідає центральне місце, оскільки виступає системоутворювальним організаційно-правовим механізмом забезпечення виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та реалізації цілей виправлення і ресоціалізації засуджених без їх ізоляції від суспільства.

На міжнародному рівні Токійські правила [3] не містять прямого визначення поняття «пробація», однак розглядають її в контексті системи заходів, не пов'язаних з ув'язненням, які застосовуються на різних стадіях кримінального процесу з метою захисту суспільства та сприяння реабілітації правопорушників (п. 1.1, 2.1).

Ці заходи охоплюють умовне звільнення, громадські роботи, домашній арешт та інші альтернативи позбавленню волі з дотриманням принципів мінімального втручання та поваги до прав людини, закріплених у Токійських правилах (п. 3.1–3.3; п. 8.2) [3]. Європейські правила пробації визначають пробацію як діяльність, спрямовану на зменшення злочинності, шляхом встановлення позитивних взаємин з правопорушниками для нагляду, керівництва та допомоги в їхній соціальній інтеграції (п. 1). Таким чином, українське визначення корелюється з міжнародними стандартами, але акцентує національні особливості, такі як інтеграція з пенітенціарною системою.

Згідно із Законом України «Про пробацію» від 05.02.2015 № 160-VIII пробація [4] – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Це визначення акцентує увагу на превентивному, реабілітаційному та інтеграційному аспектах, спрямованих на зменшення рецидивізму та соціальну адаптацію правопорушників.

Закон розрізняє три види пробації:

– Досудова пробація (стаття 9) – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності.

– Наглядова пробація (стаття 10) – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, пробаційного нагляду, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді пробаційного нагляду, громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, виконання покарання у виді штрафу, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів.

– Пенітенціарна пробація (стаття 11) – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Це визначення виокремлює пробацію як правовий інститут, що об'єднує юридичні та соціально-виховні елементи у механізм вправлення правопорушника без його ізоляції від суспільства.

Пробація в Україні має подвійний характер нормативного закріплення:

– як самостійний вид кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у формі штрафу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадських робіт; виправних робіт; пробаційного нагляду, закріпленого у ст. 59¹ КК України;

– як система заходів, що охоплює не лише нагляд за засудженими, а й підготовку досудових доповідей щодо обвинувачених; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення та реалізація інших заходів, спрямова-

них на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Нижче подано ґрунтовний юридичний аналіз видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, передбачених статтями 51–59 КК України, з урахуванням положень КВК України щодо порядку та умов їх виконання, який структуровано у таблиці 1.

Таблиця 1. Види покарань, не пов'язаних з позбавленням волі

Вид покарання	Стаття КК України	Правова природа	Умови застосування	Строк / розмір	Мета покарання
Штраф	ст. 53 КК України	Грошове стягнення (основне або додаткове покарання)	Призначається з урахуванням тяжкості кримінального правопорушення та майнового стану засудженого; у разі завдання майнової шкоди – не менше її розміру; порядок виконання визначається ст. 26 КВК України	Від 30 до 50 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо законом не встановлено інше; можливе призначення розстрочки виплати строком до одного року	Забезпечення майнової відповідальності, загальна і спеціальна превенція, виправлення особи без ізоляції від суспільства
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися пев-	ст. 55 КК України	Основне або додаткове пока-	Призначається за кримінальні правопорушення, пов'язані з	Основне покарання – від 2 до 5 років; додаткове – від 1 до 3 років;	Запобігання повторному вчиненню кримінальних пра-

Вид покарання	Стаття КК України	Права природи	Умови застосування	Строк / розмір	Мета покарання
ною діяльністю		рання	використання посадового становища або здійснення певної діяльності; у випадках, передбачених законом, є обов'язковим	у справах, пов'язаних з очищенням влади та злочинами проти виборчих прав громадян, – 5 років; позбавлення права керування транспортними засобами – до 10 років; за злочини проти основ національної безпеки України – від 10 до 15 років	вопорушень у сфері службової або професійної діяльності, захист публічних інтересів та усунення умов для зловживання посадовими повноваженнями
Громадські роботи	ст. 56 КК України	Основне покарання	Виконання безоплатних суспільно корисних робіт у вільний від роботи або навчання час; не призначаються особам з інвалідністю I–II	Від 60 до 240 годин, не більше 4 годин на день	Виховний вплив, формування соціальної відповідальності, ресоціалізація без ізоляції

Вид покарання	Стаття КК України	Правова природа	Умови застосування	Строк / розмір	Мета покарання
			груп, вагітним жінкам, військово-службовцям строкової служби; порядок виконання – ст. 36-40 КВК України		
Виправні роботи	ст. 57 КК України	Основне покарання	Відбуваються за місцем роботи засудженого з відрахуванням 10–20 % заробітку; не застосовуються до непрацездатних, неповнолітніх, вагітних жінок, військовослужбовців; порядок виконання – ст. 41–46 КВК України	Від 6 місяців до 2 років	Поєднання трудової діяльності з фінансовою відповідальністю, управління без ізоляції

Вид покарання	Стаття КК України	Права природа	Умови застосування	Строк / розмір	Мета покарання
Пробаційний нагляд	ст. 59 ¹ КК України	Основне покарання	Передбачає покладення судом обов'язків; здійснюється УОПП; порядок виконання – гл. 11 ¹ КВК України	Від 1 до 5 років; обов'язок електронного контролю від 1 місяця до 1 року	Контроль поведінки, ресоціалізація через соціальну підтримку та виховні заходи, уникнення ізоляції

Джерело: систематизовано автором на основі даних КК України та КВК України

Провідне місце у виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, посідає персонал органу пробації. Згідно із Законом України «Про пробацію» персонал органу пробації – працівники, які відповідно до повноважень, визначених цим Законом та іншими законами України, виконують завдання пробації.

На нашу думку, персонал пробації доцільно розглядати як професійну спільноту фахівців і спеціалістів у сфері пробації, на яких покладається організаційно-методичне та практичне забезпечення реалізації завдань пробації відповідно до принципів, установлених законодавством України.

УОПП наділені компетенцією контролю за виконанням покарань, не пов'язаних з позбавленням волі:

- забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених;
- здійснення нагляду за засудженими;
- виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт;

- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- соціально-виховна робота із засудженими;
- підготовка до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

У Токійських правилах ООН органи, відповідальні за реалізацію заходів, не пов'язаних з ув'язненням, визначаються як «компетентні органи», на які покладається функція нагляду та забезпечення виконання таких заходів. При цьому наголошується на необхідності використання ресурсів громади, міжвідомчої взаємодії, а також належної професійної підготовки персоналу, залученого до їх реалізації (пп. 10.1–14.4) [3].

Організаційно-правовою основою УОПП є Державна установа «Центр пробації» [5] (далі – Центр пробації), яка забезпечує координацію та спрямування їх діяльності відповідно до законодавства. Центр пробації – орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації.

Структура пробації в Україні охоплює:

- керівний склад, який координує діяльність усієї сфери пробації, забезпечує реалізацію державної політики, здійснює стратегічне планування та управління. Керівництво відповідає за взаємодію з органами державної влади, міжнародними організаціями та забезпечує впровадження сучасних пробаційних практик;

- структурні підрозділи, що забезпечують функціонування ключових напрямів пробації: досудової, наглядової та пенітенціарної пробації. До складу входять відділи, що здійснюють соціально-виховну роботу, реалізують пробаційні програми, забезпечують правовий супровід та впроваджують інноваційні підходи в роботі з різними категоріями суб'єктів пробації;

- філії, що функціонують в усіх областях України, забезпечуючи доступність пробаційних послуг для населення. Регіональні офіси здійснюють безпосередню роботу із суб'єктами пробації, налагоджують співпрацю з місцевими органами влади, громадськими організаціями та волонтерами для ефективної ресоціалізації та реінтеграції суб'єктів пробації.

УОПП нами пропонується визначати як орган виконання покарань, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері

виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, щодо суб'єктів пробації, а також певних видів адміністративних стягнень.

Важливою складовою дослідження є категорія «суб'єкти пробації», яка у Законі України «Про пробацію» використовується для позначення осіб, щодо яких відповідно до рішення суду та у порядку, визначеному законом, застосовуються пробаційні заходи, а також обвинувачених, стосовно яких УОПП готується досудова доповідь.

Згідно зі статтею 14 Закону України «Про пробацію» до суб'єктів пробації належать:

- обвинувачені, щодо яких органом пробації готується досудова доповідь;
- особи, засуджені до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт;
- особи, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт;
- особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням;
- вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років, звільнені від відбування покарання;
- особи, засуджені до обмеження волі, які направляються для відбування покарання до виправних центрів;
- особи, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, щодо яких здійснюються заходи з підготовки до звільнення.

Разом з тим у науковій доктрині кримінально-виконавчого права України категорія «суб'єкти пробації» нерідко трактується у ширшому, системному значенні, ніж це передбачено законодавчим визначенням. Таке розширене розуміння охоплює не лише осіб, щодо яких застосовуються пробація, а й суб'єктів, які безпосередньо забезпечують її реалізацію, зокрема: УОПП (у тому числі Державну установу «Центр пробації», її підрозділи та регіональні філії), персонал пробації (інспекторів, психологів, соціальних працівників, кураторів пробаційних програм), волонтерів пробації, суб'єктів соціального патронажу, а також інших

учасників міжвідомчої взаємодії (суди, органи прокуратури, правоохоронні органи, громадські організації, членів сім'ї засудженого тощо).

Зазначений підхід узгоджується з позицією, висловленою у дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» І. Я. Біласа [6] «Інститут пробації у механізмі кримінального процесуального регулювання в Україні», де обґрунтовано, що кримінальні процесуальні правовідносини, у межах яких функціонує інститут пробації, мають складну суб'єктну структуру. До суб'єктів таких правовідносин автор відносить, зокрема, представника органу пробації, наділеного процесуальними правами та обов'язками щодо підготовки і подання суду досудової доповіді (стаття 72-1 Кримінального процесуального кодексу України [7]), сторони кримінального провадження, суд, а також володільців відомостей про обвинуваченого – підприємства, установи, організації та окремих громадян (с. 228).

У міжнародній практиці термін «клієнт пробації» (англ. probation client) або «користувач пробаційних послуг» є загальноприйнятим і використовується у більшості європейських та англосаксонських систем кримінально-виконавчого права. Зокрема:

У Сполучених Штатах Америки, Сполученому Королівстві Великої Британії та в Північній Ірландії «probationer» або «supervision client» застосовується до осіб, стосовно яких орган пробації здійснює нагляд, а також надає соціальні, психологічні та корекційні послуги. У цих системах клієнт пробації є не пасивним об'єктом покарання, а активним учасником програми ресоціалізації [8, с. 1–5].

Канада, Австралія та Нова Зеландія також визнають, що пробаційні програми спрямовані на конкретних осіб, і використання поняття «клієнт» підкреслює персоналізований підхід до нагляду та соціально-виховних заходів [8, с. 1–5].

Таким чином, клієнт пробації є центральним елементом у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, навколо нього вибудовуються індивідуалізовані наглядові та соціально-виховні заходи, спрямовані на ресоціалізацію та запо-

бігання рецидиву злочинів, що відповідає як національним нормам КК України і КВК України, так і міжнародним стандартам.

Отже, ми пропонуємо розглядати суб'єктний склад у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у дуалістичному вимірі, що дозволяє комплексно відобразити як адресатів наглядових та соціально-виховних заходів, так і носіїв повноважень щодо їх реалізації, а також природу їх взаємозалежності у процесі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Нами виокремлюються дві функціонально взаємопов'язані групи, взаємодія яких має не ієрархічно-лінійний, а мережевий характер:

1. *Клієнти пробації* – це фізичні особи, які за рішенням суду засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням; а також особи, яким невідбуту частину покарання у виді позбавлення чи обмеження волі замінено на виправні або громадські роботи. До клієнтів пробації також належать особи, які за постановою суду відбувають адміністративні стягнення у виді виправних, громадських або суспільно корисних робіт.

2. *Суб'єкти пробації* – це уповноважені органи, посадові особи та інші учасники, які забезпечують реалізацію та залучаються до здійснення пробаційних заходів, зокрема: уповноважений орган з питань пробації; волонтери пробації; суб'єкти соціального патронажу (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадські та релігійні об'єднання, фізичні особи); суди, органи прокуратури та правоохоронні органи – у межах їхньої компетенції; громадські, благодійні, національні та міжнародні організації. Зазначені суб'єкти виконують координаційні, підтримувальні, корекційні та ресурсозабезпечувальні функції, формуючи багаторівневу систему впливу на поведінку засудженого в умовах відкритого соціального середовища.

Запропонований дуалістичний підхід дозволяє комплексно розглядати взаємозв'язок між клієнтами та суб'єктами пробації, забезпечує обґрунтовану диференціацію функцій, прав і обов'язків учасників процесу та створює наукову основу для вдосконалення законодавства України у сфері пробації.

Висновок. Під час дослідження встановлено, що понятійно-категоріальний апарат діяльності УОПП у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, формується на основі національного законодавства та міжнародних стандартів у сфері альтернативних покарань.

Встановлено, що в Україні пробація має подвійний характер: як самостійний вид покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та як система наглядових і соціально-виховних заходів, що забезпечує ресоціалізацію засуджених. Центральним елементом системи є клієнт пробації, навколо якого вибудовуються індивідуалізовані наглядові та соціально-виховні заходи.

Запропонований нами дуалістичний підхід дозволяє виділити дві взаємопов'язані групи учасників у системі виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, – клієнти пробації та суб'єкти пробації. Такий підхід забезпечує комплексне бачення взаємозв'язку між адресатами пробаційних заходів та носіями повноважень, сприяє науково обґрунтованій диференціації функцій і правової відповідальності учасників процесу та створює основу для вдосконалення законодавства України у сфері пробації, гармонізованого з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4#w1_1 (дата звернення: 29.01.2026).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15?find=1&te#Text> (дата звернення: 04.01.2026).

3. Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням. *Міжнародні стандарти в пробації*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qSoyMG6iVozCKFsAKl3p0TkRgm43FfOV/view> (дата звернення: 29.01.2026).

4. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19/ed20170105#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

5. Державна установа «Центр пробації». URL: <https://www.probation.gov.ua/pro-derzhavnu-ustanovu> (дата звернення: 29.01.2026).

6. Білас І. Я. Інститут пробації у механізмі кримінального процесуального регулювання в Україні : дис. ... д-ра філос. за спеціальністю 081 «Право». Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2025. URL: https://lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2025/06/diss_Bilas.pdf (дата звернення: 29.01.2026).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

8. Bosker J., Monnee-van Doornmalen J., Henskens R. & van der Plaat D. Effective practices in probation supervision: A systematic literature review. Utrecht : Social Innovation Knowledge Centre, HU University of Applied Sciences, 2020. URL: https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2021/01/KFZ-report-Probation-Supervision-DEF.docx_ENG_43466.pdf (дата звернення: 29.01.2026).

Sirenko K.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of
Advanced Training for Probation Officers
at the Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2705-0924

CONCEPTUAL AND CATEGORICAL FRAMEWORK FOR ANALYZING THE ACTIVITIES OF AUTHORIZED PROBATION AUTHORITIES WITHIN THE SYSTEM OF NON-CUSTODIAL SENTENCES EXECUTION

The article examines the key categories within the system of non-custodial sanctions. The study addresses the problem of the lack of a clear definition of the category "probation client" and substantiates a dualistic approach to distinguishing between subjects and clients of probation. The relevance of the research is determined by the need to harmonize Ukrainian legislation with international standards and to enhance the effectiveness of offender rehabilitation and social reintegration. The article provides a comprehensive legal analysis of the types of non-custodial sanctions stipulated by Articles 51–59¹ of the Criminal Code of Ukraine, considering the provisions of the Criminal-Executive Code of Ukraine regarding the procedure and conditions of their execution, legal nature, application requirements, duration or extent, and purpose of the sanction. The study highlights the central role of probation authorities and personnel in implementing supervision, social and corrective measures, and in ensuring the achievement of rehabilitation goals. Furthermore, the dualistic framework proposed allows for a systematic understanding of the relationship between probation clients as recipients of corrective measures and probation subjects as authorities and stakeholders responsible for executing these measures. This approach

contributes to the development of a scientifically grounded basis for improving Ukrainian probation legislation and aligning it with international best practices, including the UN Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (Tokyo Rules) and the Council of Europe's Recommendations on European Probation Rules (CM/Rec(2010)1).

Key words: punishments not involving deprivation of liberty, probation, probation clients, probation subjects, resocialization, international standards.

References

1. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 5 April 2001 No. 2341-III, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed 29 January 2026).
2. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 11 July 2003 No. 1129-IV, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (accessed 4 January 2026).
3. United Nations (1990), *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules)*, United Nations, New York, available at: <https://drive.google.com/file/d/1qSoyMG6iVozCKFsAKl3p0TkRgm43FfoV/view> (accessed 29 January 2026).
4. Ukraine (2015), *On Probation* : Law of Ukraine dated 5 February 2015 No. 160-VIII, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (accessed 29 January 2026).
5. State Institution "Probation Center" (2026), *Official website*, available at: <https://www.probation.gov.ua/pro-derzhavnu-ustanovu> (accessed 29 January 2026).
6. Bilas, I. Ya. (2025), *The probation institute in the mechanism of criminal procedural regulation in Ukraine* : PhD thesis, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, available at: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/diss_Bilas.pdf (accessed 29 January 2026).
7. Ukraine (2012), *Criminal and Procedural Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 13 April 2012 No. 4651-VI, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed 29 January 2026).
8. Bosker, J., Monnee-van Doornmalen, J., Henskens R. & van der Plaats, D. (2020), *Effective practices in probation supervision: A systematic literature review*, Social Innovation Knowledge Centre, HU University of Applied Sciences, Utrecht, available at: https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2021/01/KFZ-report-Probation-Supervision-DEF.docx_ENG_43466.pdf (accessed 29 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 343.13:343.8

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.131

Косов О. М.,

старший викладач кафедри
підвищення кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-9651-5647;

Остренко М. В.,

доктор філософії у галузі права,
старший дільничний офіцер поліції
СП ВП № 2 Шевченківського УП
ГУ НП у м. Києві
ORCID: 0000-0002-7901-0946

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УСТАНОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Статтю присвячено аналізу окремих аспектів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) та слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) на території так званих «установ тимчасової ізоляції». Розглянуто проблеми термінологічного визначення таких установ і особливості здійснення першочергових НСРД і СРД. Особливу увагу приділено застосуванню НСРД, передбачених статтями 268 та 269 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України як ефективних інструментів початкового етапу розслідування. Обґрунтовано доцільність внесення змін до КПК України щодо можливості застосування окремих НСРД до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), а також наголошено на недосконалому механізмі забезпечення особистої безпеки учасників кримінального провадження в умовах тимчасової ізоляції.

Ключові слова: *установи тимчасової ізоляції; досудове розслідування; слідчі (розшукові) дії; негласні слідчі (розшукові) дії; режимність місць несвободи; невідкладність слідчих дій; кримінальні проступки; Єдиний реєстр досудових розслідувань; безпека учасників кримінального провадження; спеціалізація слідчих органів.*

Постановка проблеми. На сьогодні актуальною проблематикою постає підвищена криміногенна обстановка у так званих «установах тимчасової ізоляції» громадян. Не зайвим буде зазначити, що так звані «установи тимчасової ізоляції» є осередками вчинення низки кримінальних правопорушень різних ступенів тяжкості. Неможливо здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, не враховуючи специфіки досліджуваних установ. Не можна не визнати, що слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії виконують свою соціальну роль, яка полягає у захисті особи, суспільства та держави від злочинності шляхом збору доказів для притягнення винних до відповідальності, забезпечення неупередженого розслідування та дотримання прав усіх учасників, а також підтримки верховенства права та відновлення справедливості, гарантуючи, що винні будуть покарані, а невинні захищені. Та вказану роль вони відіграватимуть під час реалізації на території установ тимчасової ізоляції, чим зміцнюватимуть виховну мету вищевказаних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній кримінальній процесуальній доктрині специфіку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, у своїх працях аналізували такі науковці: О. Г. Колб, М. В. Багрій, А. А. Вознюк, О. В. Батюк, Р. О. Колб, І. М. Копотун, Г. К. Луцик, В. А. Сас, М. М. Сербін, О. Ю. Хабло, В. В. Тетерятник, С. С. Чернявський, О. М. Гумін, В. Л. Ортинський, О. О. Дудоров, С. В. Ткаченко, К. Б. Марисюк та ін.

Формулювання мети. Метою дослідження є здійснення аналізу чинних законодавчих норм, які стосуються досудового розслідування у т. зв. «установах тимчасової ізоляції», фіксації кримінальних правопорушень на їх території та подальші пропозиції з урегулювання заявленої діяльності.

Як слушно зазначив С. В. Ткаченко, «складнощі, які постають у процесі здійснення кримінального провадження органами, що здійснюють досудове розслідування, здебільшого спричинені режимністю установ тимчасової ізоляції, що ускладнює не лише допуск осіб з підрозділів, що проводять оперативно-розшукові заходи та НСРД, а й експертно-дослідну діяльність, що має часово-просторові межі» [1, с. 73]. На нашу думку, ви-

щезгаданий науковець дуже доречно вживає термін «місця тимчасової ізоляції»: «Термін пропонуємо вважати таким, що узагальнює поняття установ виконання покарань і слідчих ізоляторів» [1, с. 51] з подальшою аргументацією, що місця тимчасової ізоляції «наділені такими ознаками: режимність; безперервність роботи; цілодобова охорона та забезпечення порядку; примусова ізоляція осіб на підставі рішень органів державної влади» [1, с. 52]. До установ тимчасової ізоляції, на думку С. Ткаченка, належать: «ізолятори тимчасового тримання, органи й установи виконання покарань, кімнати для затриманих і доставлених чергових частин органів Національної поліції, слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інші» [1, с. 56]. І саме тому пропонується вживати вказаний термін у контексті досліджуваної тематики.

Як було вже неодноразово зазначено багатьма авторами, проблематика здійснення слідчих (розшукових) дій, попри інші зазначені нами чинники, зумовлена специфікою кримінальної субкультури, представники якої зобов'язані дотримуватися своїх неформальних правил, зокрема заборони надавати допомогу правоохоронним органам у будь-якому вигляді.

У такій ситуації, на нашу думку, значно доречнішим буде використання НСРД, які передбачають саме негласний спосіб отримання відомостей, що мають значення для виконання завдань кримінального провадження. Тобто за своєю сутністю вони є значно ефективнішими, ніж офіційні способи отримання, тобто гласні. Це означатиме, що алгоритм першочергових слідчих дій повинен містити насамперед здійснення НСРД. Оскільки першочергові СРД вимагають підвищеної уваги, недопустимості зволікання, дотримання тактики пошуку «по гарячих слідах», відповідно на першому місці має бути принцип невідкладності.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 250 КПК України «у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, НСРД можуть бути розпочаті до постановлен-

ня ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора». Тож питання невідкладності постає лише у випадках учинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Невідкладно можуть застосовуватися такі НСРД: «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» (ст. 268 КПК України), «спостереження за особою, річчю чи місцем у публічно доступних місцях» (ст. 269 КПК України) [2]. Та в подальшому згідно з результатами проведених НСРД слід вибудовувати тактику проведення гласних слідчих (розшукових) дій відповідно до норм наказу МВС України від 07.07.2017 № 575.

Отже, на нашу думку, доречним буде доповнити положення КПК України ст. 214-1: *«У разі виявлення тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення на території місця тимчасової ізоляції слідчий, прокурор невідкладно, до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, може здійснити негласні слідчі (розшукові) дії за ст. ст. 268, 269 КПК України. Від моменту, коли завдання негласної слідчої (розшукової) дії досягнуто, слідчий, прокурор зобов'язаний продовжувати досудове розслідування шляхом використання гласних способів отримання відомостей (слідчих розшукових дій). Результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії обробляються та використовуються у кримінальному провадженні в порядку, визначеному КПК України»*. Така позиція може викликати внутрішній протест серед наукової процесуальної спільноти, але, на нашу думку, здійснення досудового розслідування на території установ тимчасової ізоляції поєднано з НСРД.

Кримінальна субкультура сама по собі має таємний, негласний, прихований характер. Антисоціальна поведінка кримінальної спільноти зобов'язує законодавця діяти радикально й рішуче з метою забезпечення безпеки і прав не лише громадян, не причетних до криміналітету, а й представників так званої «кримінальної субкультури», яка стосується не тільки рецидивістів та осіб, вороже налаштованих до закону, держави, державних органів та правопорядку, а й осіб, що потрапили до системи з власної необережності, необізнаності. Завдання законодавця – об-

межити способи долучення випадкових ув'язнених (т. зв. «первоходів») до кримінальної субкультури.

Не можна обійти увагою проблематику розкриття злочинів невеликої тяжкості. Оскільки злочини зазначеної категорії вчиняються значно частіше на території установ тимчасової ізоляції, здійснення НСРД за вказаними правопорушеннями не допускається. Насамперед у поле зору потрапляє механізм досудового розслідування кримінальних проступків, визначений главою 25 КПК України. Так, ст. 300 КПК України передбачає використання всіх видів слідчих (розшукових) дій та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, визначених ст. 264 КПК (зняття інформації з електронних інформаційних систем) та ст. 268 КПК (установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу)). Порядок використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих у місцях тимчасової ізоляції визначений наказом Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2025/5. Мета наказу згідно з п. 1 розділу I – «забезпечення режиму у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях, попередження втеч та інших кримінальних правопорушень, порушень встановленого законодавством порядку тримання під вартою та відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку осіб, узятих під варту, та засуджених, забезпечення їх безпеки, персоналу слідчих ізоляторів, виправних та виховних колоній, а також інших осіб, які перебувають на території цих установ». У п. 2 розділу I передбачена наявність електронної інформаційної системи, яка «забезпечує збір, обробку, передачу і подання інформації в заданому вигляді з метою виявлення порушника на об'єктах, а також предметів, виробів, речовин, заборонених для використання особами» [3]. Законодавець встановив базу даних, систему, яка може мати в наявності дані, що мають значення для певного досудового розслідування, ч. 2 ст. 264 КПК України дозволяє негласним шляхом, у позасудовому порядку здійснення доступу до систем, які не потребують подолання системи логічного захисту. У контексті наказу Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2025/5 система слугує виконанню завдань адміністрації установ тимчасової ізоляції і насамперед використовується з метою

недопущення кримінальних правопорушень, тобто для виконання завдань кримінального провадження та кримінального процесу. У такому випадку ми визнаємо єдність цілей як адміністрації установ тимчасової ізоляції, так і органів досудового розслідування. Це дозволяє нам припустити, що для розкриття конкретного кримінального проступку в органі дізнання не буде необхідності в подоланні систем логічного захисту електронної інформаційної системи установи. У такому випадку НСРД за ст. 264 КПК України необхідно використати як першочергові.

Згідно з ч. 4 та ч. 5 ст. 268 КПК України запроваджено механізм проведення НСРД у позасудовому порядку. Якщо це стосується радіообладнання без встановленого власника або без його дозволу, ч. 4 ст. 268 КПК України допускає проведення НСРД на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому ст. 250 КПК України. Отже, застосування зазначених НСРД як першочергових для органів, що розслідують кримінальні проступки, є недопустимими. На думку законодавця, застосування норм ст. 268 КПК України має бути лише у випадку крайньої необхідності, пов'язаної із врятуванням життя або запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину. Крайньої необхідності немає, і орган дізнання першочергово може провести лише зняття інформації з електронних інформаційних систем, що, на нашу думку, не може повною мірою здійснити належне розкриття кримінального проступку в умовах режимності на території установ тимчасової ізоляції.

Разом з тим вважаємо за потрібне доповнити норми вже запропонованої ст. 214-1 ч. 2 КПК України: *«У випадку виявлення кримінального правопорушення легкої та середньої тяжкості на території місця тимчасової ізоляції дізнавач, прокурор невідкладно, до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, може здійснити негласні слідчі (розшукові) дії за ст. 264, 268 КПК України. Від моменту, коли завдання негласної слідчої (розшукової) дії досягнуто, дізнавач, прокурор зобов'язаний продовжувати досудове розслідування шляхом використання гласних способів отримання відомостей (слідчих розшукових дій). Результати проведеної негласної слідчої*

(розшукової) дії обробляються та використовуються у кримінальному провадженні в порядку, визначеному КПК України».

Як було слушно зазначено М. С. Городецькою, у межах досудового розслідування функцію кримінального переслідування здійснюють слідчі різних відомств, тому постає потреба розмежувати предмет відання. По суті розподіл предмета відання – це класифікація суспільних відносин за певними ознаками злочину, унаслідок якого вони склалися, з метою розподілу праці [4, с. 90–91]. Погоджуємося з точкою зору Б. В. Калиновського: *«На нашу думку, розслідування злочинів, учинених на території установ тимчасової ізоляції, підслідність яких належить до компетенції слідчих органів Національної поліції, потребує спеціалізації слідчих для врахування особливостей діяльності підрозділів досудового слідства та належної взаємодії з працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України або іншої адміністрації установ тимчасової ізоляції. Спеціалізація з кримінального провадження надає можливість детективу (слідчому) отримати необхідні вміння та навички для розслідування окремих видів злочинів, опанувати методiku розслідування та збагатити власний досвід у розслідуванні чітко окресленої категорії кримінальних правопорушень»* [5, с. 312]. Продовжуючи думку, ми так само визнаємо той факт, що слідчі (розшукові) дії на території установ тимчасової ізоляції слід віднести до компетенції окремого органу та / або спеціально виокремленого слідчого підрозділу на базі органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань тощо.

Інший важливий аспект кримінальної процесуальної діяльності на території установ тимчасової ізоляції – забезпечення безпеки учасника процесу, який утримується на території конкретної установи. А. М. Орлеан вважає, що найдієвішими серед заходів особистої безпеки й такими, які реально застосовують у кримінальних провадженнях, є особиста охорона, забезпечення конфіденційності відомостей про особу та закритий судовий розгляд. Випадки застосування інших заходів безпеки є поодинокими. Основними напрямками забезпечення конфіденційності

та відомостей про особу є: забезпечення конфіденційності анкетних даних особи, забезпечення конфіденційності зовнішності особи; забезпечення конфіденційності голосу особи; забезпечення конфіденційності інформації про місце перебування (проживання) особи [6, с. 33].

Аналогічну проблематику виокремив у своєму дослідженні С. В. Ткаченко: «Аналізуючи матеріали кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, у частині з них наявні потерпілі, які також перебували в місцях тимчасової ізоляції. Подальше їх перебування в одному місці з підозрюваним / підозрюваними становить безпосередню загрозу їхньому життю та здоров'ю» [1, с. 70]. У зв'язку з цим виникає необхідність у доповненні чинних нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність установ тимчасової ізоляції, нормами, що передбачатимуть переміщення до іншого місця тимчасової ізоляції учасника кримінального провадження, чиєму життю чи здоров'ю існує реальна загроза: «Для забезпечення особистої безпеки у разі існування реальної загрози життю чи здоров'ю та для подальшого проведення слідчих (розшукових) дій учасник кримінального провадження (потерпілий, свідок, підозрюваний та ін.) переміщується до іншої установи тимчасової ізоляції аналогічного режиму та рівня безпеки». Наведеною нормою доповнюються наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5, наказ МВС України від 25.09.2023 № 777, КВК України.

Висновки. Таким чином, дослідивши низку норм, які стосуються проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, ми робимо невтішні висновки: законодавець досі не врегулював проведення СРД та НСРД на території установ тимчасової ізоляції; не запроваджений окремий слідчий орган (підрозділ), наділений компетенціями здійснення досудового розслідування винятково на території установ тимчасової ізоляції; оскільки на території установ утримується контингент, не схильний до співпраці з органами досудового розслідування, є всі підстави використання під час першочергових слідчих дій на місці вчинення кримінального правопорушення саме НСРД до внесення відомостей до ЄРДР; забезпечення особистої безпеки учасника кримінального провадження, який перебуває на те-

риторії конкретної установи тимчасової ізоляції, теж потребує законодавчого врегулювання, насамперед порядку заміни однієї установи на іншу.

Список використаних джерел

1. Ткаченко С. В. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2023. 247 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

3. Про затвердження Переліку технічних засобів нагляду і контролю, що використовуються у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, та Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2025/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0765-18#Text> (дата звернення: 20.01.2026).

4. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : монографія / за ред. Л. М. Лобойка. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2010. 231 с.

5. Калиновський О. В. Предмет відання детектива (слідчого) в кримінальному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 310–313.

6. Орлеан А. М. Актуальні питання забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних провадженнях. *Європейські стандарти діяльності прокурора, слідчого та адвоката у кримінальному провадженні* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 26 листоп. 2015 р.). Київ : Прецедент, 2016. С. 32–36.

Kosov O.,
Senior Lecturer,
Department of Advanced Training for Probation Staff,
Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine,
ORCID: 0000-0001-9651-5647;

Ostrenko M.,
Doctor of Philosophy in Law Precinct Officer Police of Prevention
Sector, Police Department No. 2 of Shevchenkivskiy Police Department,
Main Directorate of the National Police in Kyiv
ORCID: 0000-0002-7901-0946

ON SOME ASPECTS OF CONDUCTING INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS AND CUSTODY INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN TEMPORARY ISOLATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the study of certain aspects of conducting covert investigative (search) actions and investigative (search) actions within so-called "temporary detention facilities". In particular, attention is paid to the appropriateness of using the term "temporary detention facilities", as well as to the conduct of priority covert investigative (search) actions (CISAs) and investigative (search) actions (ISAs). Special emphasis is placed on such CISAs as the "establishment of the location of a radio electronic device" (Article 268 of the Criminal Procedure Code of Ukraine) and "surveillance of a person, object, or place in publicly accessible areas" (Article 269 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), proposed for use as priority measures in the investigation of criminal offenses and criminal misdemeanors. Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed to allow the application of certain CISAs prior to entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations. The article supports the views of other scholars who advocate the establishment of separate investigative bodies to investigate criminal offenses committed within temporary detention facilities. The insufficiency of personal security measures for participants in criminal proceedings held in temporary detention facilities is also acknowledged.

Key words: *temporary detention facilities; pre-trial investigation; investigative (search) actions; covert investigative (search) actions; regime-based nature of places of detention; urgency of investigative actions; criminal misdemeanors; Unified Register of Pre-Trial Investigations; security of participants in criminal proceedings; specialization of investigative bodies.*

References

1. Tkachenko, S. V. (2023), Features of pre-trial investigation of criminal offenses committed in places of temporary detention : PhD thesis (Law), Kyiv.

2. Ukraine (2012), *Criminal Procedure Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 13 April 2012 No. 4651-VI, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

3. Ukraine (2018), *On approval of the List of technical means of surveillance and control used in pre-trial detention centres, correctional and juvenile colonies of the State Criminal-Executive Service of Ukraine, and the Procedure for their use* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26 June 2018 No. 2025/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0765-18#Text> (accessed 20 January 2026).

4. Horodetska, M. S. (2010), Criminal procedural competence of investigators of internal affairs bodies, *Lira-LTD*, Dnipropetrovsk.

5. Kalynovskiy, O. V. (2016), "Scope of competence of a detective (investigator) in criminal proceedings of Ukraine", *Law Review of Kyiv University of Law*, No. 4, pp. 310–313.

6. Orlean, A. M. (2016), "Current issues of ensuring the safety of victims and witnesses in criminal proceedings", *European standards of activity of prosecutors, investigators and lawyers in criminal proceedings* : proceedings of the Scientific and Practical Conference (Kyiv, 26 November 2015), Pretsedent, Kyiv, pp. 32–36.

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Олефір Л. І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Лілікович П. В.,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0007-7638-9445;

Євсєєнков Т. В.,

старший викладач кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0801-3490

ФІЗИЧНА, ДИНАМІЧНА ТА ПРОЦЕДУРНА БЕЗПЕКА В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ПРАКТИКА ЄСПЛ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті здійснено комплексний аналіз фізичної, динамічної та процедурної безпеки в місцях позбавлення волі крізь призму міжнародних стандартів, практики ЄСПЛ та сучасного реформування пенітенціарної системи України. Обґрунтовано, що безпека має розглядатися як складова позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення прав людини, а не лише як ізоляційно-репресивний механізм. Проаналізовано Європейські пенітенціарні правила, Правила Нельсона Мандели та рішення ЄСПЛ, а також висвітлено ключові проблеми національної практики. Зроблено висновок про доцільність використання трикомпонентної моделі безпеки як методологічної основи подальших реформ.

Ключові слова: місця позбавлення волі, фізична безпека, динамічна безпека, процедурна безпека, міжнародні стандарти, Європейський суд з прав людини, заборона катувань, пенітенціарна реформа в Україні.

Постановка проблеми. Забезпечення належного рівня безпеки в місцях позбавлення волі є однією з ключових функцій

держави та важливою складовою її позитивних зобов'язань у сфері прав людини. Традиційно безпека в установах виконання покарань в Україні зводилася переважно до фізичної охорони та режимно-ізоляційних заходів, що відповідало репресивній моделі пенітенціарної політики. Проте сучасні міжнародні стандарти та практика Європейського суду з прав людини формують комплексне розуміння безпеки, яке охоплює фізичний, динамічний і процедурний компоненти.

Водночас аналіз національної практики свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із застарілою інфраструктурою, недостатньою реалізацією принципів динамічної безпеки, дефіцитом підготовки персоналу та неефективністю процедурних гарантій запобігання насильству й жорстокому поводженню. Невідповідність між задекларованими міжнародними стандартами та реальною практикою функціонування пенітенціарних установ обумовлює необхідність наукового осмислення змісту трикомпонентної моделі безпеки та визначення напрямів її імплементації в українську пенітенціарну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фізичної, динамічної та процедурної безпеки в місцях позбавлення волі активно досліджується в сучасній правовій науці та практиці. Міжнародні стандарти, зокрема Європейські пенітенціарні правила, Правила Нельсона Манделі та документи Ради Європи, формують концепцію безпеки як комплексного правозахисного інституту. Практика ЄСПЛ (*Kudła v. Poland*, *Karabet and Others v. Ukraine*, *Sukachov v. Ukraine*, *Nevmerzhitsky v. Ukraine*) конкретизує позитивні зобов'язання держави щодо запобігання жорстокому поводженню. Вітчизняні науковці та моніторингові органи (СРТ, Омбудсман) акцентують на системних проблемах фізичної інфраструктури, дефіциті динамічної безпеки та недостатній ефективності процедурних гарантій, що зумовлює необхідність подальших комплексних досліджень і реформування пенітенціарної системи.

Формулювання мети. Метою статті є комплексний аналіз фізичної, динамічної та процедурної безпеки в місцях позбавлення волі крізь призму міжнародних стандартів, практики ЄСПЛ та українського контексту реформування пенітенціарної системи.

Виклад основного матеріалу. Європейські пенітенціарні правила (далі – ЄПП) прямо закріплюють необхідність поєднання різних видів безпеки: у правилі 51.2 зазначено, що безпека, забезпечувана фізичними бар'єрами та технічними засобами, має доповнюватися динамічною безпекою, яку забезпечує аварійний персонал, що спостерігає та знає ув'язнених, які перебувають під їхнім контролем [1].

Правила Нельсона Мандели (оновлені Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями) підкреслюють важливість належного управління, ведення документації та спеціалізованої підготовки персоналу. Окремо вказується на значення динамічної безпеки в контексті навчання персоналу (правило 76(c)) й використання реєстрацій та процедур як інструменту запобігання жорсткому поведженню [2].

У низці посібників ООН та Ради Європи (зокрема *UNODC Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence, Dynamic Security Handbook*, керівництва для національних превентивних механізмів) наголошено, що ефективна система безпеки у в'язницях можлива лише за умови збалансованого розвитку фізичної, динамічної та процедурної складових, які мають працювати в єдиній логіці управління ризиками й поваги до прав людини [3].

Українські дослідники (І. В. Боднар та ін.) узагальнюють сучасні підходи, вказуючи, що:

– фізична безпека – це конструктивні й технічні елементи (планування колоній, огорожі, інженерні засоби, системи контролю, які унеможливають втечі та несанкціонований доступ);

– процедурна безпека – це система правових і організаційних процедур (режим, облік, пропускний контроль, порядок обшуків, класифікація та розміщення ув'язнених, управління інцидентами);

– динамічна безпека – це особливий стиль управління установою, заснований на налагоджених стосунках між персоналом і ув'язненими, постійному спілкуванні, знанні індивідуальних особливостей кожної особи та ранньому виявленні ризиків [4, с. 97–98].

Таким чином, трикомпонентна модель є не лише теоретичною конструкцією, а й інструментом аналізу відповідності національної пенітенціарної практики міжнародним стандартам.

Фізична безпека традиційно сприймається як «ядро» пенітенціарної безпеки, оскільки пов'язана з архітектурою, технічним оснащенням та інженерними системами: стіни, огорожі, решітки, замки, системи відеоспостереження, освітлення, сигналізації, контроль периметра тощо.

Міжнародні стандарти висувають до цих елементів дві ключові вимоги:

1. Мінімальна необхідність і пропорційність. ЄСПП вимагають, щоб застосовувані заходи безпеки були мінімально достатніми для забезпечення належної охорони, не перетворюючи режим на надмірно репресивний або принизливий [1].

2. Несуперечність правам людини. Правило 1 Правил Мандели прямо вказує, що безпека персоналу й ув'язнених має забезпечуватися з повагою до їхньої гідності; фізична інфраструктура не може використовуватися як інструмент завдання страждань (наприклад, тривалого тримання в темних, погано вентильованих, переповнених камерах) [2].

Практика ЄСПЛ переконливо демонструє, що неналежний стан фізичного середовища може сам по собі становити порушення ст. 3 ЄКПЛ. У рішенні «Kudła v. Poland» Суд сформулював загальний стандарт: держава зобов'язана забезпечити умови тримання, сумісні з повагою до людської гідності, не допускаючи страждань, які перевищують «неминучий рівень» страждань, притаманних позбавленню волі [5].

У справі «Sukachov v. Ukraine» ЄСПЛ визнав, що поєднання переповненості камер, поганої вентиляції, освітлення, санітарних умов, обмеженості прогулянок і тривалості тримання становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження [6]. Ця справа показує, що фізична безпека (у сенсі замкненого простору, периметра, контролю) не може виправдовувати ігнорування елементарних вимог до житлової площі, доступу до повітря, санітарії й медичної допомоги.

Для України проблема застарілої інфраструктури та хронічної переповненості багаторазово відзначалася як Комітетом із запобігання катуванням (далі – КЗК), так і ЄСПЛ, що зумовлює необхідність системної модернізації фізичних умов тримання [7].

Динамічна безпека – один із найважливіших, але й найскладніших компонентів. Вона ґрунтується не стільки на «залізі» й мурах, скільки на якісних стосунках між персоналом і ув'язненими, постійній присутності працівників у житлових секціях, діалозі, розумінні настроїв і конфліктів у колективі [3].

У міжнародних документах динамічна безпека описується як:

- система щоденної взаємодії персоналу з ув'язненими, заснована на повазі, чітких межах і послідовності;
- інструмент раннього виявлення ризиків (підготовки втечі, масових заворушень, самоушкоджень, нападів);
- частина реабілітаційного середовища – через залучення ув'язнених до праці, освіти, програм ресоціалізації, що зменшує напруженість та агресію [8, с. 20].

ЄСПП і Правила Мандели прямо пов'язують динамічну безпеку з підготовкою персоналу: від працівників очікується не лише вміння застосовувати силу, а й навички комунікації, деескалації конфліктів, розпізнавання ознак радикалізації, самогубної поведінки тощо.

Як свідчать доповіді КЗК та рішення ЄСПЛ, українська практика досі нерідко спирається на «силову» модель реагування на конфлікти (масові обшуки, залучення спеціальних підрозділів, застосування спецзасобів), що може призводити до порушень ст. 3 Конвенції.

Процедурна безпека охоплює нормативні та організаційні процедури, які регулюють режим установи, порядок розміщення, переміщення і контролю за ув'язненими, здійснення обшуків, дисциплінарні стягнення, застосування сили та спецзасобів, документування інцидентів [4, с. 98].

Міжнародні стандарти наголошують на кількох ключових елементах процедурної безпеки:

- Прозорі, чітко прописані правила (house rules), які доводяться до відома кожного ув'язненого доступною мовою.
- Індивідуальна оцінка ризиків і класифікація ув'язнених з урахуванням їхньої небезпечності, уразливості, ризиків суїциду, радикалізації тощо [9].

– Належна реєстрація та ведення особових справ – як засіб обліку, так і важливий інструмент запобігання катуванням

(фіксація переміщень, застосування сили, медичних оглядів, дисциплінарних стягнень) [1].

– Ефективні внутрішні та зовнішні механізми скарг, включно з доступом до національного превентивного механізму, судового та квазісудового контролю.

У рішенні «Kudła v. Poland» ЄСПЛ підкреслив, що обов'язки держави за ст. 3 мають не лише матеріальний, а й процесуальний характер: особа повинна мати ефективний засіб захисту від неналежних умов тримання та можливість домогтися покращення ситуації або компенсації [5].

У справі «Sukachov v. Ukraine» Суд прямо вказав на системний характер проблем із доступними засобами юридичного захисту щодо умов тримання, зобов'язавши Україну запровадити ефективні превентивні та компенсаційні засоби правового захисту [6]. Це яскравий приклад того, що процедурна безпека охоплює не лише внутрішні правила колонії, а й загальнодержавні процесуальні механізми.

У справі «Karabet and Others v. Ukraine» ЄСПЛ розглядав події, пов'язані з масовою «безпековою» операцією із залученням спецпідрозділу в Ізяславській колонії, яка супроводжувалася побиттям, приниженням та залякуванням ув'язнених після протесту. Суд визнав порушення ст. 3 Конвенції, кваліфікувавши дії як нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження [10].

Це рішення демонструє, що безпекові заходи не можуть бути прикриттям для насильства: процедурна безпека вимагає чітких правил проведення обшуків, операцій «наведення порядку», пропорційності застосування сили, відеофіксації, можливості ефективного розслідування скарг.

У справі «Nevmerzhitsky v. Ukraine» ЄСПЛ визнав, що примусове годування ув'язненого, який оголосив голодування, за конкретних обставин становило катування. Суд звернув увагу як на методи фізичного впливу, так і на недостатні гарантії від свавілля (медичне обґрунтування, пропорційність, документування, незалежний контроль), незважаючи на посилання влади на міркування «безпеки» та «збереження життя» [11].

Це показує, що медична безпека й безпека життя не можуть досягатися шляхом практик, які самі по собі є жорстокими, а процедурна рамка має містити чіткі стандарти медичних втручань у пенітенціарних установах.

В уже згаданих справах «Kudła v. Poland» та «Sukachov v. Ukraine» ЄСПЛ розглядає безпеку як позитивний обов'язок держави, що охоплює захист від насильства з боку інших ув'язнених, доступ до медичної допомоги, належне наглядання за психічним станом, запобігання суїцидам, ефективну систему контролю та скарг.

Таким чином, судова практика ЄСПЛ фактично наповнює змістом усі три компоненти безпеки:

- фізичний – питання площі, санітарії, технічних засобів;
- динамічний – якість роботи персоналу, запобігання насильству, моніторинг психологічного стану;
- процедурний – ефективні правила, документування, розслідування інцидентів, засоби юридичного захисту.

Українська пенітенціарна система перебуває в процесі тривалої трансформації, що посилюється умовами збройної агресії РФ. З одного боку, впроваджуються нові підходи до динамічної безпеки – через тренінги Ради Європи, оновлені модулі навчання персоналу, участь у міжнародних програмах [12].

З іншого боку, низка досліджень (І. Боднар, М. Максименко та ін.) фіксує серйозні проблеми:

- перевага «статичної» (фізичної) безпеки над динамічною й процедурною;
- орієнтація на «караульну» модель служби, недостатній розвиток комунікативних, психологічних і медіаційних навичок персоналу;
- недостатня стандартизація процедур обшуків, застосування спецзасобів, документування інцидентів;
- обмежений доступ ув'язнених до ефективних засобів юридичного захисту щодо умов тримання та активності персоналу [4, с. 95].

Рішення ЄСПЛ у справах *Sukachov, Karabet and Others, Nevmerzhitsky* тощо фактично вказують Україні на необхідність:

– модернізації фізичної інфраструктури (скорочення переповненості, закриття найбільш застарілих установ, приведення умов до мінімальних стандартів) [13];

– розбудови динамічної безпеки – через системну підготовку персоналу, зміну управлінської культури, розвиток програм праці, освіти, ресоціалізації [3];

– удосконалення процедурної рамки – чіткі правила щодо застосування сили, обшуків, дисциплінарних стягнень; належний облік, доступ до скарг; ефективні національні превентивні та компенсаційні механізми [14].

Аналіз відкритих звітів Європейського комітету із запобігання катуванням (КЗК/СРТ) та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини дає змогу конкретизувати проблеми фізичної, динамічної та процедурної безпеки в окремих установах ДКВС України.

Зокрема, у зазначених звітах оприлюднюється інформація про порушення норми площі, неналежний санітарний стан у приміщеннях УВП та СІЗО, де утримуються засуджені й особи, узяті під варту, факти неналежного запобігання насильству й факти недотримання з боку персоналу покладених на них процедур, а саме норм відомчих нормативно-правових актів та чинного законодавства України.

Таким чином, судова практика ЄСПЛ фактично наповнює змістом усі три компоненти безпеки:

– фізичний – надмірна загрозованість приміщень, де утримуються засуджені й особи, узяті під варту, нераціональне застосування фізичної сили та спеціальних засобів у випадках, коли можливо було уникнути їх застосування, використання засобів нагляду і контролю в тих місцях, де порушується гідність і право на приватність, та інше;

– динамічний – відсутність достатньої кількості навченого персоналу, здатного формувати позитивні взаємини із засудженими й особами, узятими під варту;

– процедурний – утримання засуджених та осіб, узятих під варту, у приміщеннях з порушенням норми площі, санітарії та нена-

лежними побутовими умовами, незабезпечення належного безпечного середовища в установах, запобігання насильству та інше.

Ці випадки тісно перегукуються з підходом ЄСПЛ у справі «Karabet and Others v. Ukraine», де Суд визнав, що «зачистка» із залученням спецпідрозділів у колонії за відсутності реальної загрози безпеці становила нелюдське поводження й не могла бути виправдана посиланнями на «підтримання порядку» [10].

Наведені приклади дозволяють зробити кілька важливих висновків для оцінки фізичної, динамічної та процедурної безпеки в українських місцях несвободи:

– Фізична безпека часто розуміється винятково як охорона периметра та запобігання втечам, тоді як базові вимоги до житлових умов, санітарії, доступу до води, безпеки в надзвичайних ситуаціях (бомбосховища, пожежна безпека) залишаються невиконаними.

– Динамічна безпека в низці колоній заміщена неформальними, насильницькими практиками керування засудженими через «актив» та спецпідрозділи, що призводить до системного застосування катувань і залякування замість конструктивної комунікації й роботи з ризиками. Ця модель прямо суперечить концепції *dynamic security*, викладеній у посібниках ООН та Ради Європи [15].

– Процедурна безпека виявляється недостатньою як на рівні внутрішніх правил (обшуки, дисциплінарні стягнення, залучення спецпідрозділів), так і на рівні гарантій ефективних скарг і розслідувань. Блокування доступу моніторів і адвокатів, примушування засуджених відмовлятися від скарг, затягування або імітація розслідувань суперечать процесуальним зобов'язанням держави за ст. 3 ЄКПЛ, сформульованим, зокрема, у справах *Kudła v. Poland*, *Sukachov v. Ukraine* та *Karabet and Others v. Ukraine*.

Висновки. Фізична, динамічна та процедурна безпека є взаємодоповнювальними елементами єдиної системи, спрямованої не тільки на запобігання втечам і заворушенням, а й на забезпечення прав людини в місцях позбавлення волі. Однібічне посилення лише фізичних бар'єрів без належної динамічної та процедурної складових призводить до зростання ризиків порушення ст. 3 ЄКПЛ.

Міжнародні стандарти (ЄСПП, Правила Манделі, керівництва ООН і Ради Європи) та практика ЄСПЛ формують чіткі орієнтири: мінімально необхідні й пропорційні заходи безпеки, повага до гідності, ефективні процедури й засоби правового захисту, орієнтація на реабілітацію і ресоціалізацію, а не на «каральну ізоляцію».

Для України ключовими викликами залишаються застаріла інфраструктура, залишки «каральної» культури управління, недостатній розвиток динамічної безпеки й слабкість процедурних гарантій від свавілля. Рішення ЄСПЛ у справах *Sukachov, Karabet and Others, Nevmerzhitsky* та інші системно вказують на необхідність глибоких перетворень у пенітенціарній сфері.

Список використаних джерел

1. European Prison Rules. URL: https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

2. The revised United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules). URL: https://cdn.penalreform.org/wpcontent/uploads/2016/01/PRI_Nelson_Mandela_Rules_Short_Guide_WEB.pdf?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

3. Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

4. Боднар І. В. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2021. № 1 (12). С. 92–102.

5. Case of Kudła v. Poland (Application no. 30210/96) Judgment Strasbourg 26 October 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58920%22%5D%7D> (дата звернення: 20.01.2026).

6. Sukachov v. Ukraine. Judgment 30.1.2020 [Section V]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22002-12707%22%5D%7D> (дата звернення: 20.01.2026).

7. Європейський комітет з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню. URL: <https://www.coe.int/en/web/cpt> (дата звернення: 20.01.2026).

8. Application of dynamic security in places of imprisonment: methodological manual. Vilnius, 2023. URL: <https://www.europis.org/wp>

content/uploads/2023/10/Dynamic-Security-Handbook.pdf?utm_source
(дата звернення: 20.01.2026).

9. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 20.01.2026).

10. Case of Karabet and Others v. Ukraine Judgment Strasbourg 17 January 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-115886%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-115886%22]}) (дата звернення: 20.01.2026).

11. Case of Nevmerzhitsky v. Ukraine (*Application no. 54825/00*) Judgment Strasbourg 5 April 2005. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68715%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68715%22]}) (дата звернення: 20.01.2026).

12. Онлайн-тренінги з динамічної безпеки для співробітників Управління кримінальних справ. URL: https://www.coe.int/en/web/kyiv/home/asset_publisher/Pur4r4szNjUn/content/online-trainings-on-dynamic-security-for-the-criminal-executive-directorate-personnel?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

13. ЄСПЛ засуджує умови утримання під вартою в Україні та Франції. URL: https://eulawlive.com/ecthr-condemns-detention-conditions-in-ukraine-and-france/?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

14. Процесуальні зобов'язання, встановлені Європейським Судом з прав людини, щодо фізичних умов утримання під вартою та переповненості в'язниць. URL: https://www.prisonlitigation.org/articles/procedural-obligations-detention-conditions/?utm_source (дата звернення: 20.01.2026).

15. Human Rights in Ukraine. URL: <https://archive.khpg.org/en/1608809217> (дата звернення: 20.01.2026).

Olefir L.,

PhD in Law, Associate Professor Department of Formation and Development Professional Competence of the Personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, Institute of Professional Development, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4565-8968;

Lilikovych P.,

PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Formation and Development of Professional Competence of the Personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, Institute of Professional Development, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0007-7638-9445;

Yevseienkov T.,

Senior Lecturer of the Department of Formation and Development Professional Competence of the Personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, Institute of Professional Development, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0801-3490

PHYSICAL, DYNAMIC AND PROCEDURAL SECURITY IN PLACES OF DEPRIVATION: INTERNATIONAL STANDARDS, ECHR PRACTICE AND UKRAINIAN CONTEXT

The article provides a comprehensive analysis of physical, dynamic, and procedural security in places of deprivation of liberty through the lens of international standards, the case law of the European Court of Human Rights, and the contemporary Ukrainian context of penitentiary system reform. It substantiates that security in penal institutions cannot be reduced solely to perimeter control and the application of isolation-repressive measures; rather, it should be understood as an element of the State's positive obligations to ensure human rights, in particular the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment under Article 3 of the European Convention on Human Rights.

The study examines the provisions of the European Prison Rules, the Nelson Mandela Rules, documents of the United Nations and the Council of Europe, as well as key ECtHR judgments (Kudla v. Poland, Sukachov v. Ukraine, Karabet and Others v. Ukraine, Nevmerzhitsky v. Ukraine), which clarify the content of physical, dynamic, and procedural security. Based on materials from national and

international monitoring bodies, the article highlights typical problems of Ukrainian places of detention, including outdated infrastructure, the predominance of a "force-based" response model, a deficit of dynamic security, and the insufficiency of effective procedural safeguards.

It is concluded that the three-component security model constitutes an effective tool for assessing the compliance of national penitentiary practice with international standards and should serve as a methodological foundation for further reforms aimed at combining an adequate level of security with respect for human dignity and the rights of persons deprived of liberty.

Key words: places of deprivation of liberty, physical security, dynamic security, procedural security, international standards, European Court of Human Rights, prohibition of torture, penitentiary reform in Ukraine.

References

1. Council of Europe (2006), *European Prison Rules*, available at: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (accessed 20 January 2026).
2. United Nations (2015), *The revised United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*, available at: https://cdn.penalreform.org/wpcontent/uploads/2016/01/PRI_Nelson_Mandela_Rules_Short_Guide_WEB.pdf (accessed 20 January 2026).
3. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2015), *Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence*, available at: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligenc_e.pdf (accessed 20 January 2026).
4. Bodnar, I. V. (2021), "Ensuring security in penal institutions", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, № 1 (12), pp. 92–102.
5. European Court of Human Rights (2000), *Case of Kudła v. Poland* (Application no. 30210/96), Judgment of 26 October 2000, available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58920%22%7D> (accessed 20 January 2026).
6. European Court of Human Rights (2020), *Sukachov v. Ukraine*, Judgment of 30 January 2020, available at: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22002-12707%22%7D> (accessed 20 January 2026).
7. Council of Europe (n.d.), *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, available at: <https://www.coe.int/en/web/cpt> (accessed 20 January 2026).
8. EuroPris (2023), *Application of dynamic security in places of imprisonment: methodological manual*, Vilnius, available at: <https://www.europris.org/wp-content/uploads/2023/10/Dynamic-Security-Handbook.pdf> (accessed 20 January 2026).

9. United Nations (1955), *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (accessed 20 January 2026).

10. European Court of Human Rights (2013), *Case of Karabet and Others v. Ukraine*, Judgment of 17 January 2013, Strasbourg, available at: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-115886%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-115886%22]}) (accessed 20 January 2026).

11. European Court of Human Rights (2005), *Case of Nevmerzhitsky v. Ukraine* (Application no. 54825/00), Judgment of 5 April 2005, Strasbourg, available at: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68715%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68715%22]}) (accessed 20 January 2026).

12. Council of Europe (n.d.), *Online trainings on dynamic security for the Criminal Executive Directorate personnel*, available at: https://www.coe.int/en/web/kyiv/home//asset_publisher/Pur4r4szNjUn/content/online-trainings-on-dynamic-security-for-the-criminal-executive-directorate-personnel (accessed 20 January 2026).

13. EU Law Live (2020), *ECtHR condemns detention conditions in Ukraine and France*, available at: <https://eulawlive.com/ecthr-condemns-detention-conditions-in-ukraine-and-france/> (accessed 20 January 2026).

14. Prison Litigation Network (n.d.), *Procedural obligations established by the European Court of Human Rights regarding physical conditions of detention and prison overcrowding*, available at: <https://www.prisonlitigation.org/articles/procedural-obligations-detention-conditions/> (accessed 20 January 2026).

15. Kharkiv Human Rights Protection Group (n.d.), *Human rights in Ukraine*, available at: <https://archive.khpg.org/en/1608809217> (accessed 20 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ НАУК

УДК 343.9:351.74:35.08

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.156

Аніщенко В. О.,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5062-3789;

Ткаченко О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу
прикладних досліджень в'язничного менеджменту
науково-дослідного центру пенітенціарії
та кримінальної юстиції Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5640-0906;

Разумейко Н. С.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник центру спеціальної підготовки,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0801-3490

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ТА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

У статті досліджено механізми формування доброчесності та антикорупційної культури серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. На основі проведеного аналізу виявлено ключові інституційні та психологічні бар'єри, що охоплюють економічний фактор, недовіру та моральні дилеми.

Обґрунтовано доцільність переходу до системного, практико-орієнтованого навчання, яке здійснюється через інтерактивні форми (тренінги) за науково-методичної підтримки Пенітенціарної академії України.

Визначено шляхи підвищення ефективності антикорупційної політики, які передбачають посилення захисту викривачів та запровадження громадського контролю.

Ключові слова: пенітенціарний персонал, Державна кримінально-виконавча служба України, доброчесність, захист викривачів, підготовки персоналу.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найсерйозніших загроз демократичному розвитку України, особливо в контексті функціонування державних інституцій та органів правопорядку. Державна кримінально-виконавча служба України (далі – ДКВС України) відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування пенітенціарної системи та законності, і тому рівень її доброчесності має вирішальне значення. Попри впровадження певних позитивних міжнародних практик, сучасна система виконання кримінальних покарань донині асоціюється у суспільстві з корупційними проявами, порушеннями прав людини і зневажливим ставленням до засуджених та ув'язнених [1, с. 952].

Одним із ключових елементів боротьби з корупцією в Україні є антикорупційне законодавство, яке встановлює чіткі «правила гри», визначає норми та механізми, спрямовані на запобігання та виявлення корупційних правопорушень [2, с. 210]. Міністерством юстиції України постійно вживаються заходи щодо запобігання та протидії корупційним проявам у ДКВС України відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції» [3]. Ці заходи містять систематичне вивчення причин порушень, розроблення ефективних алгоритмів запобігання та проведення навчання персоналу.

Однак результати емпіричних досліджень, проведених серед персоналу ДКВС України, свідчать, що наявні механізми є недостатньо ефективними. Зокрема, було виявлено, що більшість персоналу (понад 80 %) оцінює рівень сприйняття корупції як високий, а головною причиною у власній сфері називають низький рівень заробітної плати (95,5 %). Крім того, критично низькою залишається готовність повідомляти про порушення (15–20 %) через страх негативних наслідків та недовіру до системи.

Такий стан справ вимагає переходу від формального до системного і глибинного формування внутрішньої стійкості персоналу. Запобігання корупції вже не може обмежуватися лише правовою обізнаністю, воно має бути інтегровано в культуру організації діяльності ДКВС України. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування та впровадження ефективних механізмів формування доброчесності та антикорупційної культури в пенітенціарних органах та установах, що є запорукою відновлення суспільної довіри й забезпечення законності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питання запобігання корупції, етичної поведінки та антикорупційної освіти осіб рядового і начальницького складу ДКВС України, а також персоналу інших правоохоронних органів займалися такі дослідники, як Н. В. Макогончук (зокрема, щодо формування антикорупційної культури в курсантів), Д. В. Кисельов (адміністративно-правове регулювання етичної поведінки), а також низка вчених, які аналізували чинники корупційної поведінки, наприклад: І. В. Боднар, А. О. Галай, С. О. Ніщимна, С. В. Івашко, С. В. Зливко.

Проте, незважаючи на значну кількість праць, які стосуються переважно правових і дидактичних аспектів антикорупційної підготовки, комплексного наукового дослідження саме механізмів формування доброчесності та антикорупційної культури з урахуванням психологічних, мотиваційних та інституційних бар'єрів, виявлених у процесі емпіричного анкетування персоналу ДКВС України (низька готовність повідомляти, страх, моральні дилеми), не проводилось. Також недостатньо вивченим залишається питання інтеграції психологічної підтримки та захисту викривачів як невід'ємних елементів антикорупційної культури.

Ця обставина й зумовлює необхідність здійснення подальшого дослідження в межах цієї наукової статті, сфокусованого на розробленні та обґрунтуванні дієвих, інтегрованих механізмів формування доброчесності та антикорупційної культури серед персоналу ДКВС України.

Формулювання мети. Метою статті є визначити, класифікувати й науково обґрунтувати ефективні механізми формування доброчесності та антикорупційної культури серед персоналу

ДКВС України на основі аналізу виявлених емпіричних бар'єрів (інституційної недовіри, економічного і психологічного тиску) та з урахуванням сучасних світових практик.

Виклад основного матеріалу. Ефективне формування антикорупційної стійкості персоналу ДКВС України вимагає чіткого розуміння ключових категорій, що виходять за межі суто правового поля. У контексті пенітенціарної служби професійна доброчесність є ширшим поняттям, ніж просте дотримання закону. Вона охоплює етичну стійкість, прозорість, підзвітність та об'єктивність під час виконання службових обов'язків. Ці якості набувають особливого значення під час роботи з особами, які утримуються в установах виконання покарань, та їхніми родичами, де ризики корупційних проявів є найвищими. На цьому ґрунті формується антикорупційна культура, яка є сукупністю спільних цінностей, норм та поведінкових установок, де корупція сприймається як абсолютно неприпустима аномалія. Формування антикорупційної культури означає зміщення фокусу з моделі комплаєнсу (тобто простого дотримання правил під загрозою покарання) на модель інтегриті (Integrity-based model), яка зосереджена на внутрішніх цінностях, етичному лідерстві, навчанні на основі дилем та створенні сприятливого морального клімату. Саме ця модель є найбільш релевантною для ДКВС України, оскільки вона дозволяє працювати з глибинними мотивами, а не лише зовнішнім контролем.

Проте на шляху впровадження моделі доброчесності постає низка критичних бар'єрів, ідентифікованих за результатами емпіричного дослідження персоналу ДКВС України.

По-перше, персонал служби функціонує в умовах широкого інституційного скепсису. Так, за результатами кількісного аналізу рівень сприйняття корупції в Україні, на думку понад 80 % респондентів, оцінений як високий або дуже високий. При цьому найбільш корумпованими сферами названо державні закупівлі, судову систему, медицину та освіту. Таке загальнонаціональне тло високої корупції створює для персоналу ДКВС додаткові виправдання та ускладнює формування внутрішньої нетерпимості до порушень.

По-друге, найпотужнішим демотиватором доброчесної поведінки є економічно-організаційний бар'єр. Згідно з опитуванням переважна більшість респондентів – 95,5 % – визнали низький рівень заробітної плати головною причиною корупційної вразливості в системі. Недостатнє матеріальне забезпечення створює високий ризик того, що персонал буде змушений шукати додаткові, неформальні джерела доходу, які мають корупційну природу, а цей фактор часто корелює з відсутністю належного контролю (9,1 %) й толерантністю до порушень (9,1 %).

На окрему увагу заслуговує високий рівень особистої взаємодії персоналу з корупційними проявами. Близько 60 % учасників дослідження повідомили про особистий досвід такої взаємодії, серед чого найпоширенішими випадками були отримання «подарунків» за послуги, неофіційні платежі та використання особистих «зв'язків». Поширеність таких «тіньових» практик у повсякденній діяльності вказує на глибоку інкорпорованість неформальних відносин у службову діяльність, що стирає межі між прийнятною та неправомірною поведінкою.

По-третє, надзвичайно гостро стоїть проблема бар'єра недовіри та психологічної напруги, що є прямою перешкодою для самоочищення системи. Лише 15–20 % опитаних заявили про готовність повідомляти про корупційні факти, схеми чи пропозиції. Основними причинами відмови є страх негативних наслідків, недовіра до системи повідомлень та переконання в неефективності таких дій. Крім того, якісний аналіз відкритих відповідей виявив глибоку внутрішню напругу, що проявляється через психоемоційні маркери: «ганьба», «сором», «страх», «злість». Персонал, який зізнався, що був змушений давати хабарі через відсутність альтернативних шляхів розв'язання проблем, перебуває у стані моральної «дилеми». Така ситуація вимагає від системи не лише посилення контролю, а й надання психологічної підтримки та зміни інституційних правил, щоб мінімізувати необхідність приймати аморальні рішення та допомогти персоналу відновити віру у власну доброчесність.

Окрім цього, якісний аналіз відкритих відповідей респондентів дозволив виявити низку емоційно-психологічних та моральних аспектів, серед яких необхідно відзначити такі:

По-перше, серед персоналу домінує почуття безсилля та розчарування: респонденти висловлювали зневіру, апатію й відсутність віри в позитивні зміни в системі. Це безпосередньо впливає на формування антикорупційної культури, оскільки відсутність віри в можливість змін унеможливує ініціативну добросчесну поведінку.

По-друге, були виявлені гострі моральні дилеми: окремі учасники зізнавалися, що були змушені давати хабарі через відсутність альтернативних шляхів розв'язання проблем. Це підтверджує, що корупційна поведінка часто є не лише наслідком бажання незаконної наживи, а й результатом системної дисфункції, яка не залишає чесних шляхів для розв'язання службових або особистих питань.

По-третє, критично важливою є висока внутрішня напруга серед персоналу. У текстах відповідей найчастіше траплялися психоемоційні маркери: «ганьба», «сором», «страх», «злість», що свідчить про глибоку внутрішню напругу серед персоналу ДКВС України та потребу у психологічній підтримці. Ці емоційні маркери є прямим наслідком зіткнення особистих етичних норм з корупційною реальністю та підтверджують нездорову морально-психологічну атмосферу в колективах.

Водночас якісний аналіз засвідчив наявність внутрішнього ресурсу для змін: у відповідях простежувався чіткий запит на зміни, що проявлявся в закликах до підвищення прозорості, правової обізнаності та посилення громадського контролю.

Таким чином, сформована проблематика є комплексною і вимагає цілісного підходу, де економічні та інституційні реформи повинні бути інтегровані з психологічними та освітніми механізмами, спрямованими на подолання внутрішньої зневіри, страху та відновлення моральної стійкості.

На нашу думку, суттєвому вдосконаленню механізмів формування добросчесності та антикорупційної культури в пенітенціарних установах може сприяти глибинне навчання персоналу ДКВС України, яке доцільно проводити на системній основі у форматі тренінгів, дискусійних платформ та круглих столів. Інтерактивні форми навчання надають персоналу ДКВС України можливість глибше усвідомити практичні аспекти заповнення електронних декларацій, ідентифікувати потенційні корупційні

ризиками, що виникають унаслідок певних організаційно-управлінських, правових, процедурних або соціально-психологічних обставин, а також засвоїти ефективні формати внутрішнього контролю та превенції.

Професійна підготовка персоналу пенітенціарної системи України є важливим елементом забезпечення ефективності її функціонування. Підготовка персоналу пенітенціарної системи України повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який враховує як сучасні виклики, так і перспективи розвитку системи [4, с. 226].

Це підтверджує, що подальші наукові дослідження мають бути сфокусовані на розробленні та деталізації цих конкретних механізмів.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що питання формування доброчесності та антикорупційної культури серед персоналу ДКВС України є надзвичайно актуальними в контексті реформування системи виконання покарань і реалізації принципу нульової толерантності до корупції. Розв'язання цієї проблеми вимагає комплексного та інтегрованого підходу, який виходить за межі суто правового регулювання.

Отримані результати підтверджують, що питання формування доброчесності та антикорупційної культури серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері запобігання проявів корупції є надзвичайно актуальними в контексті реформування системи виконання покарань і реалізації принципу нульової толерантності до корупції. Корупція залишається системним викликом, який негативно впливає на ефективність управління, морально-етичний клімат у колективах та суспільну довіру до органів правопорядку.

Дослідження показало, що підготовка персоналу ДКВС України з антикорупційної тематики має бути не епізодичною, а системною та практико-орієнтованою. Центральну роль у цьому процесі має відігравати Пенітенціарна академія України, яка забезпечує науково-методичну підтримку, розробляє навчальні програми, проводить дослідження та практичні заходи, спрямовані на виховання доброчесності, розвиток професійної етики й запобігання корупційним ризикам у системі виконання покарань. Таким чином, актуальні питання підготовки персоналу

ДКВС України у сфері запобігання проявам корупції потребують подальшого поглибленого наукового вивчення та практичної реалізації через сучасні освітні технології, міжвідомчу взаємодію й розвиток антикорупційної культури в кожному підрозділі служби.

З метою підвищення ефективності антикорупційної політики в ДКВС України та переведення її на системний рівень доцільно провести такі заходи: 1) продовжити впровадження надійних анонімних та захищених каналів повідомлення про факти корупції; 2) організувати систематичне проведення тренінгів з питань антикорупційної етики, правової обізнаності; 3) забезпечити психологічну підтримку працівникам, які стикаються з моральними дилемами; 4) посилити прозорість процедур і громадський контроль за діяльністю органів та установ ДКВС України.

Таким чином, актуальні питання формування добросовісності та антикорупційної культури серед персоналу потребують подальшого поглибленого наукового вивчення і практичної реалізації через сучасні освітні технології, міжвідомчу взаємодію й розвиток антикорупційної культури в кожному підрозділі служби.

Список використаних джерел

1. Кисельов Д. В. Адміністративно-правове регулювання етичної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Наукові перспективи*. 2024. № 4 (46). С. 950–960.

2. Ткаченко О. Г., Олефір Л. І., Барахта В. В. Корупційні ризики в діяльності осіб рядового та начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2025. Вип. 18. С. 209–214.

3. Про запобігання корупції : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. С. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

4. Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С., Олефір Л. І. Професійна підготовка персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України як ключовий чинник забезпечення ефективності її роботи. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 2 (12). С. 219–227.

Anishchenko V.,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Formation
and Development of Professional Competence
of Personnel of the State Criminal-Executive
Service of Ukraine,
Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5062-3789;

Tkachenko O.,
PhD in Law, Associate Professor,
Chief Research Fellow of the Department
of Applied Research on Prison Management
of the Research Center of Penitentiary
and Criminal Justice of the Educational and Scientific
Institute of Law, Law Enforcement Activities and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5640-0906;

Razumeiko N.,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Specialized Training Center,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0801-3490

MECHANISMS OF FORMATION OF INTEGRITY AND ANTI-CORRUPTION CULTURE IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

The article addresses the urgent problem of corruption prevention in the activities of the State Criminal Executive Service (SCES) of Ukraine. It is stated that under the conditions of European integration and martial law, traditional administrative and punitive methods of fighting corruption have exhausted their effectiveness. This necessitates the search for new tools aimed at changing the value orientations of staff and forming a rejection of corruption at the mental level. The aim of the study is to determine, classify, and scientifically substantiate effective mechanisms for forming integrity and anti-corruption culture among SCES staff based on the analysis of empirical barriers and considering modern global practices. The study is based on the analysis of empirical survey results, which revealed critical obstacles to integrity. It was established that the dominant factors of corruption risks are economic pressure (95.5% of respondents cite low salaries as

a cause of corruption) and psychological barriers (fear of exposure and distrust in the protection system – willingness to report violations is only 15–20%). The necessity of a strategic shift from the compliance model (formal adherence to rules under the threat of punishment) to the integrity-based model, which relies on internal moral convictions, is substantiated. A comprehensive system of mechanisms for forming anti-corruption culture is proposed, including: 1) educational-training component (learning based on ethical dilemmas); 2) institutional component (creation of independent reporting channels and real protection of whistleblowers); 3) psychological component (staff support and development of ethical leadership). It is proven that the formation of integrity is not only a legal but also a managerial and pedagogical task, and the implementation of the proposed mechanisms will contribute to increasing institutional trust and strengthening the human potential of the penitentiary system.

Key words: integrity, anti-corruption culture, SCES of Ukraine, integrity-based model, whistleblowers, professional training, penitentiary staff.

References

1. Kyselov, D. V. (2024), "Administrative and legal regulation of ethical behavior of the personnel of the State Criminal Executive Service of Ukraine", *Scientific perspectives*, No. 4 (46), pp. 950–960.

2. Tkachenko, O. H., Olefir, L. I. and Barakhta, V. V. (2025), "Corruption risks in the activities of rank-and-file and senior staff of the State Criminal Executive Service of Ukraine", *Scientific notes. Series: Law*, Iss. 18, pp. 209–214.

3. Ukraine (2014), *On Prevention of Corruption*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (accessed 10 December 2025).

4. Tkachenko, O. H., Razumeiko, N. S. and Olefir, L. I. (2025), "Professional training of the personnel of the State Criminal Executive Service of Ukraine as a key factor in ensuring the effectiveness of its work", *Successes and Achievements in Science*, No. 2 (12), pp. 219–227.

Дата першого надходження статті до видання: 11.12.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Галай О. О.,

аспірант кафедри адміністративного та конституційного права,
Навчально-науковий інститут права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0006-0326-7669

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено еволюцію правових засад інформатизації та цифровізації в Україні. Автором проведено порівняльний аналіз Конституції 1978 року УРСР та Конституції України 1996 року, виявляючи перехід від закритої радянської моделі до сучасної концепції сервісної держави.

Розглянуто роль Адміністративної реформи 1998 року та Національної програми інформатизації як фундаменту для цифрових перетворень. Особлива увага приділена новітнім інструментам, таким як портал «Дія» та Реєстр збитків, що демонструють перетворення інформаційних прав у цифрові сервіси в умовах викликів сьогодення.

***Ключові слова:** публічна влада, цифрова трансформація, інформатизація, інформаційні права, сервісна держава.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна активно інтегрується до європейського цивілізованого простору, що вимагає докорінного перегляду підходів до взаємодії між державою та суспільством. Традиційна модель публічного управління, успадкована від радянської системи, характеризувалася закритістю та інертністю. Сучасний етап розвитку вимагає впровадження принципів прозорості, сервісності та алгоритмічності державних процесів.

Конституція УРСР 1978 року фактично не передбачала механізмів цифрової взаємодії, що робило її морально застарілою в умовах інформаційного суспільства. Ухвалення Конституції України 1996 року заклало правовий фундамент для захисту інформаційних прав, проте стрімкий технологічний розвиток останніх десятиліть випереджає чинне конституційне регулювання. Виникає об'єктивна потреба в дослідженні того,

як саме формувався правовий зв'язок від простого доступу до інформації до сучасної концепції «держави у смартфоні».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційної відкритості та цифрової трансформації публічного управління перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців, які досліджують різні аспекти цієї проблеми. Вагомий внесок у дослідження ролі поінформованості суспільства як чинника прогресивного розвитку та умови демократії участі зробив В. Нестерович [2]. Його праці акцентують увагу на необхідності технологічного вдосконалення засобів масової інформації та своєчасного конституційно-правового регулювання цих процесів. Питання балансу між прозорістю влади та обґрунтованим обмеженням доступу до інформації ґрунтовно аналізує В. Венгер, пропонуючи методіку оцінки рівня імплементації права на доступ до інформації в конкретних органах влади [3].

Проблематику цифрового конституціоналізму й термінологічного оновлення прав людини досліджує група науковців, серед яких М. Костицький, В. Бесчастний та Н. Кушакова-Костицька [5]. Вони наголошують на потребі конституціалізації регулювання цифрового середовища, включно з правом доступу до інтернету та захистом приватності в мережі. Своєю чергою О. Петришин та О. Гиляка пропонують авторську систему цифрових прав, що охоплює доступ до інформаційних платформ, цифрову освіту та право бути забутим [6].

Водночас Н. Бочарова зауважує на певній прогалині у вітчизняній науці, вказуючи, що тема цифровізації діяльності саме публічної влади тривалий час залишалася недостатньо дослідженою [4].

Формулювання мети. Метою статті є комплексний аналіз процесу становлення й розвитку концептуальних засад інформаційної та цифрової трансформації публічної влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Українська держава визначає своїм завданням належність до цивілізованого світу, вивчає і впроваджує у законодавство найкращі підходи, що розвивають концепцію демократичної правової держави. Однією з проголошених в Україні позицій є теза, що сучасна

держава та її управління не може існувати без прозорості, управлінські процеси мають бути зрозумілими, алгоритмізованими, сервісними, а суспільство має бути поінформоване і залучене у ці процеси.

Конституція УРСР (України) 1978 року не мала принципу зрозумілості (алгоритмічності) і зручності (для суспільства) державної влади як іншого важеля цифрової трансформації публічного управління. З цих міркувань Конституція України (УРСР) не закладала основу взаємодії суспільства і держави на рівному та взаємокорисному ґрунті, вона була морально застарілою вже на етапі перетворення пізнього Радянського Союзу на незалежну Україну.

Інше підґрунтя до врегулювання відносин інформаційної та цифрової держави і послуг її органів демонструє Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року. Передусім ці питання не сформульовані у вступних засадничих статтях Конституції, що відносить їх від принципів до правил – менш значних, проте більш дієвих положень взаємин держави і суспільства. Питання інформаційних прав та прозорості державного апарату згадано у статтях 34 (свобода збирати і поширювати інформацію), 40 (право на звернення), 50 (доступ до інформації про стан довкілля), 57 (право знати свої права і обов'язки, оприлюднення законодавства), 69 (форми безпосередньої демократії) та в низці інших, які визначають перетин прав людини із завданнями державної влади.

Іншим актуальним підходом Конституції України 1996 року є оперування терміном «інформація» не лише в контексті доступу до неї, але у сенсі захисту інформаційної безпеки: у приватному і державницькому розумінні. Так, неприпустимість втручання в особисте життя і поширення недостовірної та персональної інформації, захист інформації в інтересах національної безпеки вміщені у статтях 31, 32, 34 Конституції України [1]. З нашої точки зору, саме цей підхід є своєрідним містком до концепції цифровізації, коли інформація сортується за різними видами доступності та обмеження і натякає державному апарату на розумному сортуванні, що подає інформацію відкрито щодо необмежувальних сфер державного і

суспільного життя, проте захищено у чутливих аспектах функціонування особи й держави.

Професор В. Нестерович зазначає, що поінформованість суспільства є одним з основних чинників його прогресивного розвитку, невід'ємною умовою демократії участі та важливою передумовою діяльності органів державної влади. Забезпечення громадян, їх об'єднань та органів державної влади інформацією, яка необхідна для реалізації ними своїх функцій, здійснюється, з одного боку, шляхом постійного технологічного вдосконалення діяльності засобів масової інформації, а з іншого – завдяки своєчасному конституційно-правовому регулюванню засад цього процесу [2, с. 69].

Науковець В. Венгер своєю чергою зазначає можливість дослідження й оцінки додержання балансу інформаційної прозорості та обґрунтованого обмеження доступу до інформації: «Поєднання зазначених елементів (вимог) принципу прозорості дає можливість всебічного та повного аналізу рівня імплементації та забезпечення у кожному органі одного з невід'ємних прав людини – права на доступ до інформації» [3].

На відміну від інформаційних прав і концепції інформаційної відкритості, питання цифровізації діяльності та інформатизації у Конституції України 1996 року прямо не згадується. Деякі ознаки цієї концепції можна прослідкувати лише в офіційних та авторських тлумаченнях. Н. Бочарова, наприклад, зазначає, що у вітчизняній конституціоналістиці тема цифровізації діяльності публічної влади взагалі не досліджувалася [4, с. 76].

На думку М. Костицького, В. Бесчастного, Н. Кушакової-Костицької, сучасне функціонування суспільних відносин зумовлює конституціоналізацію регулювання цифрового середовища та відповідних прав, зокрема права на цифрову інформацію, на належний судовий процес онлайн, доступу до інтернету, захисту даних і приватність особи в інтернеті. Унаслідок реалізації таких соціально орієнтованих проєктів, як «держава у смартфоні» (й, відповідно, існування «людини в цифрі»), виникає потреба в урегулюванні на конституційно-правовому рівні нових відносин між державою та приватним

сектором, що зумовлює розвиток і вплив на ці сфери цифрового конституціоналізму. Сьогодні відбувається термінологічне заміщення понять прав людини, пов'язаних з технологічним прогресом [5, с. 21–22].

Дослідники О. Петришин та О. Гиляка наводять власне бачення системи цифрових прав: право на доступ до інформації; право на доступ до інформаційних платформ і технологій; право на захист персональних даних (особистих і біометричних); право на свободу зібрань та об'єднань онлайн; право на цифрову освіту та доступ до цифрових знань; права, пов'язані із захистом генетичної інформації; права на участь в обороті майна в цифровій сфері; право бути забутим; можливість реалізації особистих, соціальних, економічних, політичних і культурних прав на основі нових технологічних платформ [6, с. 23].

Важливим джерелом для розуміння того, як формувався фундамент реформ публічного управління, є комплексна адміністративна реформа, проголошена Указом Президента України 1998 року. Аналіз концепції реформи дозволяє зробити висновок про суттєвий концепт сервісності – спрямованості реформи на реальне втілення запитів та потреб суспільства і окремих людей. У цій зручності можна відслідкувати інформаційну трансформацію діяльності публічного управління і деякі перші прояви цифрової трансформації.

Говорячи про методи роботи, що передбачають оброблення й використання великих масштабів інформації, у Концепції кілька разів згадується аналітична й аналітично-консультаційна робота: Секретаріат Кабінету Міністрів складається з підрозділів, що інформаційно-аналітично обслуговують урядові комітети; Міністерство надає аналітико-консультативну допомогу міністру [7].

Зазначене прямо свідчить про необхідність алгоритмізації та автоматизації на єдиних засадах численних управлінських рішень публічного управління, що передбачає суттєву інформатизацію, а в подальшому і цифровізацію робочих процесів. І так прослідковуються перші прояви інформаційної та цифрової трансформації публічного управління за документом 1998 року, у якому ці терміни ще прямо не згадуються.

Майже в той самий час ухвалили першу національну програму про інформатизацію публічного управління – Концепцію Національної програми інформатизації [8]. Однією з ключових цілей ухвалення цієї програми було проголошено розширення і зростання якості інформаційної діяльності органів влади, завдання інформатизації публічної влади були згруповані в різних сферах та було закладено основи інформаційної безпеки.

Сьогодні ми можемо констатувати, що завдання, визначені цією концепцією, не були повною мірою реалізовані. Адже модернізація інформаційно-діджитальної складової публічного управління дала системні результати з різними реформами, відкладеними у часі, зокрема децентралізація та оцифрування адміністративних послуг, цифровізація, систематизація та розширення сервісності державних реєстрів, зрештою система безпосередніх публічних послуг через портал «Дія».

Нині в Україні наявна низка чинних програмних документів, які порушують окремі питання діджиталізації публічної влади, серед яких: Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р [9]; Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р [10]; Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р [11]; Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021 [12]; Реєстр збитків для України, розроблений спільно українською владою та міжнародними організаціями у 2023 році (зважаючи на численність збитків, що завдаються українцям під час війни, його одразу вирішили створювати в цифровому вигляді) [13].

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження нами сформовано такі висновки:

1. Перші зобов'язання українських органів публічної влади діяти у відкритий та інформаційно зручний спосіб щодо інтересів отримувачів її послуг ми виділили у виправленій Конституції УРСР 1978 року, з якою Україна здобула свою

незалежність. Зазначений Основний закон дещо порушує питання інформованості суспільства і громадян про обставини, що відомі державній владі (фактично лише за спеціальним зверненням), проте жодним чином не порушує питання інформативності (прозорості, транспарентності, підзвітності суспільству) як сталої засади ефективного публічного управління й основи залученості у публічно-владні процеси. Аналогічно Конституція УРСР (України) 1978 року не має принципу зрозумілості (алгоритмічності) і зручності (для суспільства) державної влади як іншого важеля цифрової трансформації публічного управління.

2. Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, замість підходу народної держави (державна – це народ) за останньою радянською Конституцією, закріплює засаду, яку можна визначити як «державна діє через державні органи (апарат) окремо від народу, проте в інтересах народу (народ як єдиний носій державної влади, соціальна держава) і підзвітно до населення». Саме цей підхід є своєрідним містком до концепції цифровізації, коли інформація сортується за різними видами доступності та обмеження і натякає державному апарату на розумному сортуванні, що подає інформацію відкрито стосовно необмежувальних сфер державного і суспільного життя, проте захищено у чутливих аспектах функціонування особи і держави.

3. У Концепції адміністративної реформи 1998 року завдання розбудови інформаційно відкритої, ефективної і зручної влади з позицій отримувачів її послуг закладено ще у преамбулі: метою є формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам.

Аналіз концепції реформи дозволяє зробити висновок про суттєвий концепт сервісності – спрямованості адміністративної реформи зразка 1998 року на реальне втілення запитів та потреб суспільства і окремих людей. У цій зручності ми бачимо інформаційну трансформацію діяльності публічного управління і припускаємо деякі перші прояви цифрової трансформації. Прямо не згадувані у Концепції адміністративної реформи в

Україні 1998 року завдання інформатизації та цифрової трансформації державного апарату присутні там як передумови тих змін у публічному управлінні, без яких неможливо досягти тієї модернізації публічної влади, яка передбачена Концепцією.

4. Ухвалена того самого 1998 року Концепція Національної програми інформатизації заклала завдання розширення і зростання якості інформаційної діяльності органів влади, але завдання, визначені цією концепцією, не були повною мірою реалізовані, адже модернізація інформаційно-діджитальної складової публічного управління дала системні результати з різними реформами, відкладеними у часі, зокрема децентралізації та оцифрування адміністративних послуг, цифровізації, систематизації та розширення сервісності державних реєстрів, зрештою системи безпосередніх публічних послуг через портал «Дія».

5. На сьогоднішньому етапі в Україні діють одночасно група програмних документів, які порушують питання діджиталізації публічної влади, зокрема: Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні 2020 р., Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні 2020 р., Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року 2019 р., Стратегія кібербезпеки України 2021 р., кожна з яких деталізує завдання державної влади в окреслених питаннях інформаційної та цифрової трансформації.

Серед найбільш модернових засадничих актів, які Україна реалізувала в новітній історії, уже в період поточних обставин протидії російській збройній агресії низка стосується інформатизації та діджиталізації діяльності органів влади. Такими є підписання Декларації про майбутнє інтернету у 2022 році, запуск у 2023 році онлайн-Реєстру збитків для України, подальша розбудова інноваційного цифрового порталу публічних сервісів «Дія».

6. На нашу думку, прослідковується спорідненість категорій інформаційної та цифрової діяльності органів влади, а саме: 1) обидві категорії спрямовані на впровадження науково-технічного прогресу; 2) стартові чинники цих змін саме в Україні засновані на необхідності подолати владну інертність,

залишки радянського мислення державного апарату, закріпити світові тренди прозорості держави та її взаємодії із суспільством, створити сучасну філософію підзвітної і сервісної (зручної) держави; 3) у суспільстві інформаційної та цифрової революцій ці засади перетворюються на категорії інформаційної та цифрової трансформації влади.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

2. Нестерович В. Ф. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державної влади як передумова утвердження демократії участі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 67–76.

3. Венгер В. М. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 79–84.

4. Бочарова Н. В. Цифровий конституціоналізм в сучасному інформаційному суспільстві. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Вип. 1. С. 74–84.

5. Костицький М. В., Бесчастний В. М., Кушакова-Костицька Н. В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 9–25.

6. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 17–35.

7. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

8. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

9. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

11. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

13. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. Resolution № A/RES/ES-11/5, adopted by the General Assembly UN on 14.11.2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3994481?ln=en> (дата звернення: 02.02.2026).

Halai O.,

Postgraduate student of the Department
of Administrative and Constitutional Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement Activities and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0006-0326-7669

HISTORICAL AND LEGAL STAGES OF THE FORMATION OF THE CONCEPT OF INFORMATION AND DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC POWER IN UKRAINE

The article describes the history and development of the concept of digital government in Ukraine. The author explains how the country moved from old soviet rules to a modern democratic system. Analysis of the 1978 Constitution of the Ukrainian SSR and the 1996 Constitution of Ukraine. The 1978 Constitution did not have rules about transparency or making government services easy for citizens. It was a closed system.

However, the 1996 Constitution changed many things. It introduced important rights, such as the right to find and share information and the right to know your own rights. The author argues that these articles created a "bridge" to modern digitalization. They started the process of sorting information into what is public and what must be protected for national security or personal privacy.

A major part of the article focuses on the 1998 Administrative reform. This reform was very important because it introduced the idea of "service". It said that the main goal of the government is to serve the people and their needs. Even though

the word "digital" was not common then, the reform talked about using big amounts of information and analytical work. This was the first step toward the digital transformation we see today.

The article also looks at the National program of informatization and more recent documents. Ukraine uses modern technology like the "Diia" portal and the "State in a Smartphone" project. These tools show that the government is becoming more open and efficient. The author also mentions new strategies for artificial intelligence and cyber security. In conclusion, the article says that digital transformation helps Ukraine overcome old ways of thinking and build a better, more transparent state for everyone.

Key words: public power, digital transformation, informatization, information rights, service state.

References

1. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of 28 June 1996, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 02 February 2026).
2. Nesterovych, V. F. (2016), "Principles of openness and transparency in the activities of public authorities as a prerequisite for the establishment of participatory democracy", *Philosophical and Methodological Problems of Law*, No. 2 (12), pp. 67–76.
3. Venher, V. M. (2017), "Transparency as a principle of activity of public authorities", *NaUKMA Research Papers. Law*, Vol. 200, pp. 79–84.
4. Bocharova, N. V. (2022), "Digital constitutionalism in the modern information society", *Social Kaleidoscope*, Iss. 1, pp. 74–84.
5. Kostytskiy, M. V., Beschastnyi, V. M. and Kushakova-Kostytska, N. V. (2022), "Digital constitutionalism: a new paradigm and prospects for development in Ukraine", *Philosophical and Methodological Problems of Law*, No. 2 (24), pp. 9–25.
6. Petryshyn, O. V. and Hyliaka, O. S. (2021), "Human rights in the digital age: challenges, threats and prospects", *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, Vol. 28, No. 1, pp. 17–35.
7. Ukraine (1998), *On measures to implement the Concept of administrative reform in Ukraine*: Decree of the President of Ukraine dated 22 July 1998 No. 810/98, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (accessed 02 February 2026).
8. Ukraine (1998), *On the Concept of the National Informatization Program*: Law of Ukraine dated 4 February 1998 No. 75/98-VR, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed 02 February 2026).

9. Ukraine (2016), *On approval of the Concept for the development of the electronic services system in Ukraine* : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 16 November 2016 No. 918-r, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text> (accessed 02 February 2026).

10. Ukraine (2020), *On approval of the Concept for the development of artificial intelligence in Ukraine* : Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 2 December 2020 No. 1556-r, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (accessed 02 February 2026).

11. Ukraine (2019), *On approval of the Strategy for the development of innovation activity until 2030* : Order of the Cabinet of Ministers Ukraine dated 10 July 2019 No. 526-r, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (accessed 02 February 2026).

12. Ukraine (2021), *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Cybersecurity Strategy of Ukraine" of 14 May 2021*, Decree of the President of Ukraine dated 26 August 2021 No. 447/2021, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (accessed 02 February 2026).

13. United Nations General Assembly (2022), *Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine*, Resolution A/RES/ES-11/5, United Nations, New York, available at: <https://digitallibrary.un.org/record/3994481> (accessed 02 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Крес Н. О.,

студентка юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права
і соціальних технологій,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна;

Кальян А. В.,

студентка юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права
і соціальних технологій,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна;

Іваньков О. І.,

доцент кафедри правових дисциплін,
Національна академія Національної гвардії України,
м. Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-0709-704X

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано політико-правові особливості укладення та виконання міжнародних договорів Україною в умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабною агресією російської федерації. Обґрунтовано, що договори воєнного часу стали ключовими механізмами забезпечення національної безпеки, гуманітарного захисту, економічної стабільності й міжнародної відповідальності агресора. Розкрито процедурну адаптацію договірної практики, її відповідність міжнародному та національному праву, а також визначено пріоритетні напрями співробітництва. Зроблено висновок про формування адаптивної та стратегічної договірної політики України.

Ключові слова: міжнародні договори, воєнний стан, зовнішня політика, правовий режим, договірна діяльність, безпека, гуманітарне право, міжнародна відповідальність, Україна, агресія.

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України суттєво змінила контекст укладення, виконання і тлумачення міжнародних договорів. Умови воєнного стану, запровадженого з 24 лютого 2022 р.,

зумовили необхідність перегляду підходів до міжнародної договірної політики з точки зору політичної доцільності і правової обґрунтованості. Україна опинилася в ситуації, коли міжнародні угоди стали не лише інструментом зовнішньої політики, а й критичним механізмом забезпечення безпеки, стабільності та функціонування держави у надзвичайних умовах.

Попри дію загальноновизнаних норм міжнародного права, багато аспектів укладення та виконання договорів під час збройного конфлікту залишаються спірними або недостатньо врегульованими. Зокрема, постає питання легітимності прийняття нових міжнародних зобов'язань у ситуації, коли держава обмежена у здійсненні окремих конституційних процедур через воєнний стан. Додатково виникають складнощі щодо імплементації та контролю за дотриманням зобов'язань, особливо коли йдеться про двосторонні або багатосторонні угоди у сферах безпеки, оборони, гуманітарної допомоги та післявоєнного відновлення. Це потребує нових підходів до правової експертизи та адаптації міжнародної договірної практики до умов воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш важливий вплив на дослідження питань укладення та виконання міжнародних договорів Україною в умовах воєнного стану здійснили наукові доробки О. В. Задорожнього, М. М. Гнатовського, О. В. Буткевич, Т. Р. Короткого, М. М. Микієвича, С. П. Головатого, А. А. Стрижевської та інших впливових дослідників.

Серед сучасних науковців слід відзначити О. А. Тимошенко, яка вивчала правові аспекти укладення міжнародних договорів під час воєнного стану, та Ю. В. Щокіна, предметом дослідження якого постали питання міжнародно-правової відповідальності та договірних механізмів її забезпечення.

Формулювання мети. Метою статті є комплексний аналіз особливостей укладення, виконання та правового забезпечення міжнародних договорів за участю України в умовах воєнного стану, а також виявлення політико-правових механізмів, що забезпечують ефективність зовнішньополітичної договірної діяльності держави в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Укладення міжнародних договорів – важливий аспект зовнішньої політики будь-якої суве-

ренної держави. Вони є не лише інструментом реалізації національних інтересів у зовнішньополітичному просторі, а й формою закріплення міжнародної співпраці, що забезпечує взаємні зобов'язання держав у таких сферах, як безпека, торгівля, права людини, охорона довкілля та багато інших. У мирний час ці договори укладаються на основі стратегічного бачення та довгострокових планів розвитку. В умовах воєнного стану ситуація змінюється: держава змушена діяти швидко, інколи в умовах обмеженого часу та ресурсів, при цьому не втрачаючи легітимності своїх міжнародних рішень.

Воєнний стан як особливий правовий режим передбачає мобілізацію всіх сил держави для захисту її суверенітету і територіальної цілісності. У такому контексті міжнародні договори стають не просто формою дипломатичної взаємодії, а й засобом виживання і стабілізації внутрішньої ситуації. Вони дозволяють отримувати зовнішню допомогу, консолідувати підтримку міжнародних партнерів і встановлювати правила поведінки навіть у найкритичніших обставинах. Водночас варто підкреслити, що правові механізми укладення міжнародних договорів у таких умовах не втрачають своєї дії – вони адаптуються, але не скасовуються.

Універсальним міжнародно-правовим актом, який регламентує порядок укладення міжнародних договорів, є Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. [1]. Цей документ встановлює, що навіть під час збройних конфліктів держави зобов'язані поважати чинні договори, за винятком тих, що прямо суперечать інтересам національної безпеки. Таким чином, навіть в умовах активної фази воєнних дій Україна зберігає за собою право як на укладення нових міжнародних договорів, так і на перегляд чи припинення чинних угод, зважаючи на ситуацію.

Національне законодавство України також містить чіткі положення щодо укладення міжнародних договорів у надзвичайних умовах. Зокрема, Закон України «Про міжнародні договори України» не передбачає обмежень щодо укладення нових договорів у період воєнного стану [2]. Це свідчить про те, що український правовий простір уже передбачає гнучкі механізми для взаємодії із зовнішнім світом навіть у найскладніших умовах.

Разом з тим процедура погодження та ратифікації може зазнавати змін з огляду на безпекові виклики та обмеженість часу.

Як зазначає О. А. Тимошенко, воєнний стан вимагає оперативних рішень, тому на практиці спостерігається тенденція до пришвидшеного погодження окремих міжнародних документів. В окремих випадках це може відбуватися на рівні міжурядових угод, меморандумів про взаєморозуміння чи декларацій про наміри, які хоч і не мають статусу міжнародного договору в класичному розумінні, але виконують важливу функцію у формуванні міжнародної підтримки. У майбутньому такі документи часто стають основою для укладення повноцінних договорів, які вже потребують ратифікації парламентом [3, с. 778].

Незважаючи на складність ситуації, Конституція України та чинне законодавство не дозволяють ігнорувати правові процедури. Укладення міжнародного договору – це не тільки політичне, а й юридичне рішення, що вимагає належного уповноваження, підписання та у разі потреби – ратифікації. Президент України як глава держави здійснює керівництво зовнішньою політикою, однак механізм реалізації цього повноваження чітко врегульований законами та міжнародною практикою.

Інституційно важливу роль відіграє Міністерство закордонних справ України, яке готує проекти договорів, проводить міжвідомчі узгодження, забезпечує їх юридичну експертизу. Умови війни не усувають цієї бюрократичної процедури, але вимагають її максимальної ефективності. Саме тому в багатьох випадках державні органи переходять на електронний документообіг і пришвидшене погодження без шкоди для легітимності укладених актів.

На думку В. І. Любашенка, у контексті сучасної війни проти російської федерації міжнародно-правові механізми відіграють ще й роль засобу фіксації правового статусу України як держави, що захищається. Договори з іншими країнами, особливо ті, що стосуються безпеки, військової допомоги, фінансування, мають не лише практичну, а й символічну вагу. Вони засвідчують, що Україна залишається повноцінним суб'єктом міжнародного права, незважаючи на збройну агресію [4, с. 165].

Важливим аспектом є збереження балансу між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Укладення

договорів у такій складний період потребує надзвичайної обережності, щоб не створити юридичних наслідків, які могли би бути використані агресором, або поставити під сумнів суверенні права України. Тому в багатьох випадках тексти угод проходять ретельну експертизу не лише з правової, а й з політичної точки зору.

У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти угодам, які стосуються територіальних питань, тимчасово окупованих територій, статусу Криму, Донбасу та інших регіонів. Україна незмінно дотримується позиції, що жоден міжнародний договір не може ставити під сумнів її територіальну цілісність, що відповідає як Конституції, так і міжнародному праву. Укладення угод, які потенційно визнають будь-які територіальні поступки, є неприпустимим і прямо суперечить базовим засадам державного суверенітету.

В умовах війни дипломатичні зусилля України активізувалися на всіх рівнях – від двосторонніх домовленостей до багатосторонніх угод у рамках міжнародних організацій. Зокрема, Україна продовжує брати участь у діяльності Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва у Європі (далі – ОБСЄ), а також поглиблює інтеграцію з Європейським Союзом (далі – ЄС) і Організацією північноатлантичного договору (далі – НАТО). Це засвідчує, що навіть в умовах війни зовнішньополітична діяльність не лише не припиняється, а навпаки – стає більш динамічною.

Слід зазначити, що укладення міжнародних договорів також є способом юридичної фіксації політичної підтримки, що надається Україні міжнародною спільнотою. Таким чином, багато договорів стають інструментами мобілізації ресурсів, гуманітарної допомоги, санкційного тиску на агресора, а також механізмами забезпечення майбутньої відповідальності за скоєні воєнні злочини.

В умовах повномасштабної агресії російської федерації міжнародна договірна діяльність України стала інструментом не тільки зовнішньої політики, а й прямого захисту національного виживання. Уже в перші місяці війни Україна уклала низку ключових угод з державами-членами НАТО та ЄС, зокрема зі Сполученими Штатами Америки (далі – США), Великою Британією, Польщею, Латвією та Нідерландами. Наприклад, угоди

зі США передбачали військову допомогу у вигляді Javelin, HIMARS, Patriot та супутнє обслуговування й навчання персоналу. Це дозволило Збройним Силам України адаптуватися до стандартів НАТО в найкоротші строки.

Угода між Україною та Великою Британією від 12 січня 2023 р. щодо безпекових гарантій стала першим кроком до реалізації так званої «Київської безпекової декларації». Документ передбачає довгострокове партнерство у сфері оборони, розвідки, кібербезпеки та боротьби з гібридними загрозами. Його укладення ознаменувало нову форму міжнародних безпекових зобов'язань, що наближають Україну до стандартів колективної безпеки, не чекаючи на повноправне членство в НАТО.

Іншим знаковим прикладом є домовленості з Німеччиною, які, окрім поставок танків Leopard 2 та систем протиповітряної оборони (далі – ППО) IRIS-T, стосувалися технологічної допомоги у відновленні енергетичної інфраструктури після масованих обстрілів. У договорі, укладеному в лютому 2024 р., також ідеться про спільне виробництво озброєння в Україні, зокрема боєприпасів, що має стратегічне значення для довготривалої обороноздатності держави.

На особливу увагу заслуговує договірна співпраця з Польщею. У березні 2023 р. підписано міжурядову угоду про спільний митний контроль на пунктах пропуску, що дозволило значно скоротити час транспортування гуманітарної допомоги та зброї. Цей приклад ілюструє, як навіть технічні договори можуть мати критичне значення для оперативної спроможності держави під час бойових дій. Співпраця з Польщею стала зразком взаємодії двох країн у воєнний період, що має потенціал для подальшої інтеграції у логістичній, енергетичній та безпековій сферах [5, с. 163].

Надзвичайно важливою стала договірна активність у гуманітарному напрямі. Яскравим прикладом є укладена за посередництва Туреччини та ООН «зернова угода» у липні 2022 р., яка дала змогу експортувати українське зерно з портів Одеси, Чорноморська та Південного. Попри численні порушення домовленостей з боку російської федерації, ця угода врятувала мільйони

людей у країнах Африки й Азії від голоду, а Україна зберегла стратегічну роль у світовій продовольчій безпеці.

Ще один гуманітарно-правовий приклад – домовленості щодо обміну полоненими між Україною та російською федерацією, які уклалися за підтримки Туреччини, Ватикану й Червоного Хреста. Хоча вони не мали форми класичних міждержавних договорів, кожна така домовленість фіксувалася в письмовому вигляді, що дозволяє трактувати їх як міжнародні угоди *sui generis*. Зокрема, обмін оборонців «Азовсталі» у вересні 2022 р. став результатом складних переговорів, що супроводжувалися політичними компромісами, але зберегли життя сотень військових.

У сфері економіки важливою стала угода з ЄС про скасування імпорتنих мит та квот у травні 2022 р., термін дії якої був продовжений у 2023 і 2024 рр. Це дозволило українському експорту адаптуватися до блокування морських портів та відновити валютні надходження. Додатково Україна уклала угоди про «транспортні лінії солідарності» з Румунією, Словаччиною, Молдовою, які відкрили нові сухопутні коридори для експорту товарів.

Незважаючи на воєнний стан, договірна діяльність здійснювалася відповідно до Конституції та Закону України «Про міжнародні договори України». Як зазначають О. Ю. та Н. А. Макарени, в окремих випадках, наприклад, під час екстрених поставок озброєння, Кабінет Міністрів використовував процедуру тимчасового застосування угод до моменту ратифікації Верховною Радою. Це дозволяло не затримувати їхню імплементацію й водночас зберігати правову легітимність [6, с. 610].

Цікаво, що значна частина угод, укладених під час війни, стосувалася не лише поточних викликів, а й заклала основи для післявоєнного відновлення. Прикладом є договір з Італією про реконструкцію житлової інфраструктури у Чернігівській області, укладений у жовтні 2023 р. А угода з Францією щодо відновлення енергетичної системи після обстрілів тепло- та гідроелектростанцій стала основою для майбутньої модернізації сектора з переходом на відновлювані джерела енергії.

Особливу увагу слід зосередити на юридичних інструментах, спрямованих на притягнення російської федерації до відповідальності. Україна ініціювала й підписала меморандуми з по-

над 40 країнами про підтримку створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії. У рамках Ради Європи в 2023 р. було підписано багатосторонню угоду про Реєстр завданої шкоди, що закріпила механізм компенсацій жертвам війни – як юридичним, так і фізичним особам.

Окрему роль відіграють нові форми договірних зобов'язань – наприклад, багатосторонні декларації, що мають ознаки політичної угоди. Київська безпекова угода ("G7 Declaration of Support for Ukraine", липень 2023 р.) стала першим документом, що закріпив довготривалі зобов'язання найрозвиненіших демократій щодо гарантій обороноздатності України.

Таким чином, договірна практика України у воєнний період демонструє масштабність і багатофункціональність. Вона охоплює оборону, гуманітарні питання, економіку, правосуддя та енергетику. Через конкретні угоди Україна не просто реагує на кризу, а проєктує своє майбутнє в системі міжнародного права й безпеки.

У разі продовження війни перед Україною постає проблема зберегти активність у міжнародно-договірній сфері і трансформувати її в більш системну й стратегічно спрямовану. Ключовим завданням найближчих років є укладення двосторонніх безпекових договорів з державами G7 на основі «Київської декларації». Ці документи мають перейти від загальних політичних зобов'язань до чітко прописаних юридичних гарантій, які містили б чіткі механізми підтримки в разі нової агресії, алгоритми взаємодії з оборонною промисловістю, а також зобов'язання щодо військової допомоги, включно з інструкторськими місіями, поставками озброєння та спільними навчаннями.

На етапі післявоєнного відновлення особливого значення набиратимуть міжнародні договори у сфері реконструкції та модернізації країни. Як свідчить А. В. Замрига, йдеться не лише про фінансові угоди щодо надання грантів, кредитів чи інвестицій, а й про договори щодо технологічного партнерства, розвитку інфраструктури, зеленого переходу та цифрової трансформації. Наприклад, меморандум з Японією, підписаний у березні 2024 р., передбачає створення індустріальних парків у Харківській та Миколаївській областях з повним циклом виробництва – від логістики до екологічного менеджменту. Такі договори

відкривають Україні шлях до участі в глобальних ланцюгах доданої вартості [9].

Неминуче постане питання ратифікації та імплементації договорів, пов'язаних з механізмом відшкодування збитків, заподіяних агресією російської федерації. Реєстр завданої шкоди, започаткований у межах Ради Європи, потребуватиме напрацювання окремих договорів щодо компенсаційних механізмів, можливо – у формі міжнародного компенсаційного фонду чи трибуналу. Угоди про конфіскацію російських активів за кордоном, укладені зі США, Канадою, ЄС, матимуть прецедентне значення для всієї системи міжнародного права, адже йдеться про виняткові правові заходи у відповідь на збройну агресію, які до цього часу не мали сталого механізму реалізації.

У перспективі особливу роль відіграватимуть угоди, що стосуються приєднання України до Європейського Союзу. Після набуття статусу країни-кандидата та початку перемовин у 2024 р. кожен етап переговорного процесу буде супроводжуватись укладенням відповідних міжінституційних або міжурядових угод. Наприклад, інтеграція до європейського енергетичного ринку (ENTSO-E) потребуватиме окремих технічних угод про синхронізацію системи. Повноцінна участь у спільному ринку товарів – договорів про гармонізацію технічних стандартів, процедур сертифікації та взаємного визнання. Ці договори, попри свою технічність, визначатимуть реальну швидкість інтеграції України до європейського правового простору.

Варто також враховувати геополітичні ризики, які можуть впливати на договірну політику. Як підкреслюють А. А. Моца та В. В. Моца, посилення впливу популістських або проросійських сил у деяких європейських країнах створює загрозу ревізії вже досягнутих домовленостей. Наприклад, нещодавні вибори у Словаччині призвели до тимчасового блокування поставок зброї, попри наявні міжурядові домовленості. Тому Україна має зацікавлення щодо внесення до договорів положень про автоматичне поновлення зобов'язань незалежно від змін урядів, що практикується в договорах про стратегічне партнерство у форматі 10+ років [10, с. 287].

З іншого боку, Україна може сама ініціювати створення нових форм міжнародно-правової співпраці. Так, з огляду на роль у глобальній продовольчій безпеці Україна здатна запропонувати багатосторонній договір про «зернову стабільність», який фіксував би гуманітарні зобов'язання держав-постачальників і держав-споживачів. Аналогічно у сфері кібербезпеки є потенціал для ініціативи щодо створення договору про захист критичної цифрової інфраструктури під час війни, що базувався б на нормах міжнародного гуманітарного права.

Усі ці перспективи можливі лише за умови інституційної спроможності України продовжувати вести якісні переговори, забезпечувати правову експертизу та створювати чіткі механізми їх реалізації, а не тільки «сухого» гарантування. Саме тому ключовим внутрішнім завданням має стати посилення Департаменту міжнародного права Міністерства закордонних справ, розширення дипломатичного корпусу, підготовка нового покоління юристів, які є спеціалістами у сферах як національного, так і міжнародного права.

Висновки. Участь України в міжнародних договорах в умовах воєнного стану набула якісно нового змісту, перетворившись із традиційного інструмента дипломатії на критично важливий механізм забезпечення безпеки, суверенітету та функціонування держави в умовах збройної агресії. Воєнні виклики актуалізували необхідність адаптації договірної політики до надзвичайних обставин без порушення принципів міжнародного права й конституційного порядку. Україна зуміла зберегти правову легітимність укладених договорів, забезпечивши гнучкість процедур, оперативність ухвалення рішень та ефективність зовнішньополітичної взаємодії.

Міжнародні договори, укладені в період війни, охоплюють широкий спектр сфер: від оборони й гуманітарної допомоги до економічного відновлення та правового переслідування агресора. Значна частина таких угод стала не лише інструментом виживання, а й підґрунтям для післявоєнної трансформації держави. Залучення міжнародної спільноти до питань безпеки, реконструкції, відповідальності та компенсацій через договірні механізми дозволяє Україні консолідувати підтримку партнерів

і забезпечити безперервність своєї міжнародної суб'єктності навіть у найкритичніших обставинах.

Політико-правовий аналіз договірної діяльності в умовах війни свідчить про формування нової договірної культури, яка поєднує оперативність, стратегічне бачення та дотримання міжнародно-правових норм. Досвід воєнного стану створює підґрунтя для оновлення доктрини міжнародної договірної політики України, включно з розробленням спеціальних правових режимів для укладення угод у кризових ситуаціях. У майбутньому саме ці напрацювання можуть стати основою для нової архітектури європейської безпеки, у центрі якої перебуватиме Україна як держава, що успішно інтегрувала міжнародне право в умовах екзистенційної загрози.

Список використаних джерел

1. Про право міжнародних договорів: Віденська конвенція ООН від 23.05.1969. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (дата звернення: 10.01.2026).

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 10.01.2026).

3. Тимошенко О. А. Міжнародні договори за участю України в умовах воєнного стану: політико-правовий вимір. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. С. 775–782.

4. Любашенко В. І. Денонсація міжнародних договорів між Україною та Росією у світлі агресії Росії проти України. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 162–167.

5. Давиденко П. О. Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану: дис. ... д-ра філософії; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 226 с.

6. Макаренко О. Ю., Макаренко Н. А. Форс-мажорні обставини: виконання договірних зобов'язань у період збройної агресії російської федерації на території України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 32–39.

7. Замрига А. В. Застосування міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії російської федерації проти України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-01-04> (дата звернення: 10.01.2026).

8. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 4 (22). С. 280–291.

Kres N.,
student of the Faculty of Law
of the Educational and Scientific Institute
of Law and Social Technologies,
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine;

Kalyan A.,
student of the Faculty of Law
of the Educational and Scientific Institute
of Law and Social Technologies,
Chernihiv Polytechnic National University,
Chernihiv, Ukraine;

Ivankov O.,
Associate Professor of the Department of Legal Disciplines,
National Academy of the National Guard of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0709-704X

POLITICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONCLUSION AND IMPLEMENTATION BY UKRAINE OF INTERNATIONAL AGREEMENTS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

This article analyzes the political and legal features of concluding and implementing international treaties by Ukraine under martial law caused by the full-scale armed aggression of the Russian Federation. It substantiates that international treaties during wartime have transformed from traditional diplomatic instruments into key mechanisms for ensuring national security, state functioning, humanitarian protection, economic stability, and international accountability of the aggressor. The research examines changes in Ukraine's treaty-making practice under extraordinary conditions, focusing on procedural adaptations, accelerated negotiations, temporary application of treaties, and the increased use of intergovernmental agreements, memoranda, and political declarations. Particular attention is paid to the compliance of such practices with international law, especially the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969, and Ukrainian national legislation, which allows treaty-making even under martial law. This article highlights priority areas of treaty activity, including security and defense cooperation, humanitarian assistance, economic and financial support, post-war recovery, and mechanisms for compensation and prosecution of international crimes. It is emphasized that Ukraine has managed to preserve legal legitimacy, maintain international legal personality, and simultaneously lay the foundations for post-war reconstruction and European integration. The study concludes that Ukraine's experience under martial law demonstrates the formation of a new,

adaptive, and strategically oriented treaty policy that strengthens both national resilience and the international legal order.

Key words: *international treaties, martial law, foreign policy, legal regime, contractual activity, security, humanitarian law, international responsibility, Ukraine, aggression.*

References

1. United Nations (1969), *Vienna Convention on the Law of Treaties*, 23 May 1969, available at: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (accessed 10 January 2026).

2. Ukraine (2004), *On international treaties of Ukraine*: Law of Ukraine No. 1906-IV of 29 June 2004, updated 15 March 2022, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (accessed 10 January 2026).

3. Tymoshenko, O. A. (2024), "International agreements involving Ukraine under the conditions of the state of martial: political and legal dimension", *Electronic scientific publication "Analytical and Comparative Law"*, pp. 775–782.

4. Liubashenko, V. I. (2019), "Denunciation of international treaties between Ukraine and Russia as regards russian aggression in Ukraine", *Constitutional State*, № 33, pp. 162–167.

5. Davydenko, P. O. (2023), *Mechanism for ensuring constitutional human rights under martial law*: PhD thesis, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv.

6. Makarenko, O. Yu. and Makarenko, N. A. (2022), "Force majeure circumstances: performance of contractual obligations during the period of armed aggression of the Russian Federation on the territory of Ukraine", *Law journal of Donbass*, № 2 (79), pp. 32–39.

7. Zamryha, A. V. (2022), "Application of international humanitarian law in the conditions of armed aggression of the russian federation against Ukraine", *Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Management and Administration*", № 6, available at: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-6-01-04> (accessed 10 January 2026).

8. Motsa, A. A. and Motsa, V. V. (2022), "Human rights in the conditions of wartime", *Scientific Perspectives*, № 4 (22), pp. 280–291.

Дата першого надходження статті до видання: 19.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 342.9:347.921.8:343.62-055.2(477)(045)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.191

Лепехо Ю. В.,провідний фахівець Центру розвитку кар'єри,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,

м. Чернігів, Україна

ORCID: 0009-0001-8887-7661

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ЗАКОРДОННИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено закордонний досвід адміністративної діяльності суб'єктів з надання безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Відзначено, що в багатьох державах ухвалено спеціальне законодавство, яке детально регламентує систему правничої допомоги та закріплює основні характеристики програм з надання безкоштовних (або частково безкоштовних) правових послуг населенню. У статті наголошено, що протидія насильству в сім'ї нині є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Це розглядається не лише як соціальна проблема, а насамперед як проблема захисту прав людини й передусім прав жінок, що потребує вироблення належних правових засобів її розв'язання. Звертається увага на те, що нині уряди багатьох країн світу ухвалюють закони, розробляють державні програми, вживають спеціальні заходи, спрямовані на протидію різним формам домашнього насильства.

Ключові слова: адміністративна діяльність, суб'єкт, правнича допомога, запобігання, протидія, домашнє насильство, закордонні країни.

Постановка проблеми. Загальносвітовою практикою на сьогодні є правове регулювання інституту безоплатної правничої допомоги. Саме інститут безоплатної правничої допомоги є одним з показників правової та демократичної держави. Більшість держав світу проголошують, що безоплатна правнича допомога – це один з основних обов'язків держави, і держава його реалізує через органи державної влади та інші структури. У зв'язку з цим актуальним постає питання закордонного досвіду адміністративної діяльності суб'єктів з надання безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами теорії та практики правової допомоги в закордонних країнах займалися такі вчені, як О. А. Банчук, М. С. Демкова, І. Б. Коліушко, Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць, О. Г. Яновська та інші. Окремим аспектам світового досвіду протидії насильству в сім'ї присвячені роботи Л. Келлі, О. Д. Коломоєць, Н. В. Лесько та інших науковців. Однак спеціального дослідження діяльності суб'єктів безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в закордонних країнах не проводилося, що також підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Формулювання мети. Метою цієї статті є дослідження адміністративної діяльності суб'єктів безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в закордонних країнах у контексті досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] та практики застосування Європейським судом з прав людини необхідність надання правничої допомоги в інтересах правосуддя має визначатися на підставі складності юридичних та фактичних обставин справи; скрутних життєвих обставин, у яких опинилася особа.

У багатьох державах ухвалено спеціальне законодавство, яке детально регламентує систему правничої допомоги. Такі закони діють в Австралії, Албанії, Бельгії, Болгарії, Німеччині, Нідерландах, Словаччині, Словенії, Франції, ПАР та ін. У зазначених законах закріплено основні характеристики програм з надання безкоштовних (або частково безкоштовних) правових послуг населенню: коло осіб, які мають право на отримання допомоги, та умови її надання; обсяг і види наданих юридичних послуг; порядок формування та повноваження органу, що відповідає за управління програмою юридичної допомоги; повноваження інших органів влади в межах програми юридичної допомоги; принципи фінансування програм юридичної допомоги; порядок роботи приватних юристів-практиків [2, с. 11].

В усіх державах-членах Ради Європи для забезпечення ефективного доступу до правосуддя існує принаймні один спосіб, за допомогою якого громадяни можуть отримувати правову допо-

могу. Системи різняться між країнами, і єдиної моделі не існує. Важливими питаннями надання правової допомоги є фінансова та юридична оцінка. Ця оцінка може охоплювати фінансові ресурси, тип проваджень, у яких може надаватися правова допомога, та умови, що стосуються суті спору. Між державами-членами Ради Європи існують принципові відмінності в парадигмі, організації та управлінні систем надання правової допомоги. Щодо парадигми систем, то загальною метою в деяких державах, очевидно, є забезпечення вільного доступу до юридичних послуг і правосуддя, тоді як в інших державах правову допомогу можуть отримувати тільки вкрай нужденні особи. Більшість програм допомоги доступні громадянам відповідної країни, громадянам Європейського Союзу, а також іноземним громадянам, які постійно законно чи незаконно проживають у цій країні. У кримінальних провадженнях будь-хто, у кого бракує коштів для оплати правової допомоги, має право одержувати таку допомогу безоплатно, коли це необхідно в інтересах правосуддя. Допомога адвоката може полягати в досудовому консультуванні та в разі потреби представництва в суді – безкоштовно чи за помірну винагороду. Фінансова оцінка переважно пов'язана з рівнем доходу, незалежно від його джерел, та наявністю майна [3, с. 50–51].

Науковиця О. Г. Яновська зазначає, що загалом європейський підхід у питанні надання безоплатної правової допомоги полягає в невід'ємності реального права на правову допомогу від права на реальний доступ до суду, яке своєю чергою є ключовим складником права на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [4, с. 199].

У межах міжнародних рекомендацій варто звернути увагу на Основні положення про роль адвокатів, ухвалені VIII Конгресом Організації Об'єднаних Націй 1990 року, відповідно до яких передбачено обов'язок уряду гарантувати ефективну процедуру і дієвий механізм для реального й рівного доступу до адвокатів усіх осіб, які проживають на його території і підпадають під його юрисдикцію незалежно від раси, кольору шкіри, етнічного походження, статі, мови, релігії, політичних та інших поглядів, наці-

онального або соціального походження, економічного чи іншого статусу. А також обов'язок забезпечити необхідне фінансування та інші ресурси для правничої допомоги бідним та іншим незаможним людям. Професійні асоціації адвокатів мають співпрацювати в організації та створенні умов надання такої допомоги [5].

Протидія насильству в сім'ї нині є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а насамперед як проблема захисту прав людини й насамперед прав жінок, що вимагає вироблення належних правових засобів її розв'язання. У разі вчинення насильства в сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що через різні можливості агресора й жертви ускладнює можливості самозахисту і вимагає втручання з боку держави й суспільства [6, с. 5].

Уряди багатьох країн світу нині ухвалюють закони, розробляють державні програми, вживають спеціальні заходи, спрямовані на протидію тим формам насильства, які донедавна вважалися приватною справою сім'ї або окремої людини. Серед загальносвітових акцій цього напрямку є систематичне проведення з 1999 р. Всесвітньої акції «16 днів протидії гендерному насильству». Проте статистика свідчить, що у 79 країнах світу закони щодо протидії насильству в сім'ї або відсутні, або про них нічого невідомо [7, с. 202–208].

Насильство між партнерами – найпоширеніша форма насильства щодо жінок, і вона може бути смертельно небезпечною. За даними дослідження, проведеного Лондонською школою гігієни та тропічної медицини, у всьому світі 38,6 % усіх загиблих жінок загинули внаслідок насильства, вчиненого їх партнерами. Північні країни, попри значну гендерну рівність, вирізняються в порівняльних рейтингах поширеності насильства між партнерами. Дані Агентства з основних прав Європейського Союзу свідчать, що три північні країни-члени Європейського Союзу – Швеція, Фінляндія та Данія – можуть мати значно більший рівень насильства, спрямованого на партнерів-жінок, ніж середній у ЄС. Відповідно до досліджень Агентства з основних прав Європейського Союзу рівень фізичного та/або сексуального насильства, вчиненого поточним чи попереднім партнером щодо жі-

нок з 15-річного віку серед країн-членів ЄС, найвищий у Данії (32 %), Латвії (32 %) та Фінляндії (30 %), найнижчий – в Австрії, Іспанії, Хорватії, Польщі, Словенії (по 13 %) [8].

За статистичними даними, зґвалтування у шлюбі визнається злочином лише у 51 країні світу; лише у 16 країнах чинне законодавство окремо класифікує злочини, пов'язані з сексуальною агресією, і лише у трьох (Бангладеш, Швеція і США) насильство стосовно жінок виділяється в окрему категорію злочинів; у Болівії, Камеруні, Коста-Риці, Ефіопії, Лівані, Перу, Румунії, Уругваї та Венесуелі насильник може уникнути покарання, якщо запропонує жертві одружитися та отримає її згоду. Закордонний досвід у світлі розвитку ідей відновного правосуддя передбачає широкі можливості для застосування альтернативних заходів кримінального переслідування, у тому числі західні моделі впливу на осіб, які вчинили нетяжкі насильницькі злочини. Серед них можна назвати інститути: пробації (Англія, Австрія, Німеччина), медіації (Англія, Німеччина), трансакції (Бельгія, Нідерланди, Франція), застосування спеціальних консультативних програм (США, Ірландія, Ісландія, Норвегія, Данія), «прощення винного потерпілим» (Іспанія) тощо [9].

Стратегія запобігання домашньому насильству у Великій Британії у 2021–2022 роках була спрямована на трансформацію всієї реакції суспільства на домашнє насильство, щоб запобігати правопорушенням, підтримувати жертв та переслідувати винних (кривдників). Уряд Англії та Уельсу визнав тривожним зниження за останні роки обсягів направлених правоохоронцями до суду звинувачень, судових переслідувань і засуджень за зґвалтування та сексуальні злочини, інші прояви домагання. Тому було ініційовано та проведено наскрізний аналіз реагування системи кримінального правосуддя щодо подібних проявів домашнього насильства. Ця робота стала результатом спільних зусиль між Міністерством юстиції, Міністерством внутрішніх справ, Генеральною прокуратурою, поліцією за участі фахівців, включно із представниками добровільного та громадського сектора. Звіт показав, що в період між 2015/2016 і 2019/2020 роками, коли кількість зареєстрованих випадків сексуальних злочинів зросла з 24093 до 43187, частка справ, які завершувалися «обвинувачен-

ням / вироком», знизилася з 13 до 3 %. Надалі на підставі цього звіту і встановлених у результаті аналізу причин такої динаміки уряд Англії та Уельсу із залученням фахівців громадського сектору включно із правозахисними організаціями розробили План дій щодо покращення ситуації у зазначеній сфері державної політики. Зокрема, Міністерство юстиції збільшило основне фінансування центрів підтримки жертв згвалтування на 50 % (з 8 млн фунтів стерлінгів до 12 млн фунтів стерлінгів на рік), а також продовжило дію Фонду підтримки жертв згвалтування до березня 2023 року, аби гарантувати, що служби підтримки разом із представниками громади та громадських організацій можуть продовжувати надавати психологічну і практичну підтримку жертвам. Крім того, аби переконатися, що жертви знають, чого вони можуть очікувати від поліції, прокуратури, судів та інших інститутів кримінального правосуддя, представники громадськості запропонували переглянути Кодекс поведінки для жертв злочинів в Англії та Уельсі («Кодекс жертв» у новій редакції), який набув чинності у квітні 2021 року. Ця життєво важлива робота заклала основи для ефективного законодавства у цій сфері [10, с. 8–12].

Особливістю США можна назвати наявність розгорнутої та ефективної системи запобігання насильству, яка відіграє важливу роль у суспільстві. Діють програми різноманітного спрямування щодо запобігання досліджуваному явищу. Усього у Сполучених Штатах Америки діє понад дві тисячі таких програм. Кожен штат зазвичай реалізує 42–45 таких програм [11, с. 47].

Висновки. Дослідження закордонного досвіду адміністративної діяльності суб'єктів безоплатної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству дає можливість сформулювати такі висновки:

1) переважна більшість світових держав, до якої правової системи вони не належали б, мають системні напрацювання в напрямі запобігання та протидії домашньому насильству завдяки спеціально створеним органам і установам, на які покладено обов'язок надавати безоплатну правничу допомогу особам, постраждалим від домашнього насильства;

2) відбувається системне вдосконалення практики захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства, у тому числі шляхом ухвалення нового законодавства, запровадження державних програм, удосконалення роботи органів та установ, на яких покладено обов'язок надавати безоплатну правничу допомогу особам, постраждалим від домашнього насильства.

Проаналізований закордонний досвід діяльності суб'єктів безоплатної правничої допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству може слугувати вагомою правовою основою для розвитку вітчизняного законодавства та правозастосовної практики. Крім того, досвід розглянутих держав у сфері протидії домашньому насильству є позитивним для запозичення в процесі запобігання та боротьби з досліджуваним явищем в Україні.

Вважаємо можливим внесення змін до законодавства в напрямі запровадження інформаційної системи державної правничої допомоги, яка дозволила б ефективно вирішити низку організаційних питань.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.

2. *Правова допомога: зарубіжний досвід та пропозиції для України* / авт.-упоряд. О. А. Банчук, М. С. Демкова; відп. ред. І. Б. Коліушко; Центр політико-правових реформ. Київ: Факт, 2004. 336 с.

3. *Право особи на безоплатну правову допомогу* / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

4. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-1. Т. 2. С. 199–202.

5. Основні положення про роль адвокатів (прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 05.02.2026).

6. Келлі Ліз. *Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм*: посібник. Львів: Астролябія, 2011. 176 с.

7. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2011. № 1. Т. 24 (63). С. 202–208.

8. The best countries for gender equality may also have a domestic violence problem. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/10/the-best-countries-for-gender-equality-may-also-have-a-domestic-violence-problem/> (дата звернення: 05.02.2026).

9. Громадська організація «Центр Жіночі перспективи». URL: <http://women.lviv.ua> (дата звернення: 05.02.2026).

10. Home Office. Implementation of the Council of Europe Convention on Combating Violence Against Women and Girls and Domestic Violence (Istanbul Convention) – 2021 Report on Progress. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/617fc6dfe90e0719827b915d/E02686085_Istanbul_Conv_Progress_Report_20pt_easyread.pdf (дата звернення: 05.02.2026).

11. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2019. 489 с.

Lepekho Yu.,
Leading Specialist
of the Career Development Center,
National University "Chernihiv Polytechnic"
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0001-8887-7661

ADMINISTRATIVE ACTIVITY OF FREE LEGAL AID ENTITIES IN THE FIELD OF PREVENTION AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE IN FOREIGN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Foreign experience in the administrative activities of entities providing free legal aid in the field of preventing and combating domestic violence is examined in the article. It is noted that many states adopted special legislation that regulates the legal aid system in detail and establishes the main characteristics of programs for the provision of free (or partially free) legal services to the population. It is emphasized in the article that combating domestic violence is one of the important areas of social development today. It is considered to be not only a social problem, but, first of all, a problem of protecting human rights and, above all, women's rights. Due to this fact, the development of appropriate legal means is required in order to resolve it. It is a fact that in all Council of Europe member states, in order to ensure effective access to justice, there is at least one way in which citizens can obtain legal aid. Systems vary between countries and there is no single model. There

are fundamental differences in the paradigm, organization and management of legal aid systems between Council of Europe member states. Attention is drawn to the fact that today the governments of many countries around the world adopt laws, develop state programs and take special measures aimed at combating those forms of violence that until recently were considered to be a private matter of the family or an individual. The author concludes in the article that the vast majority of countries in the world, regardless of their legal system, have systematic efforts to prevent and combat domestic violence thanks to specially created bodies and institutions that are tasked with providing free legal assistance to victims of domestic violence. There is a systematic improvement in the practice of protecting victims of domestic violence, including by adoption of new legislation, introduction of state programs, improving the work of bodies and institutions that are responsible for providing free legal assistance to victims of domestic violence. It is also proposed that the analyzed foreign experience of free legal aid entities in the field of preventing and combating domestic violence can serve as a solid legal basis for the development of domestic legislation and law enforcement practice.

Key words: *administrative activity, subject, legal aid, prevention, counteraction, domestic violence, foreign countries.*

References

1. Council of Europe (1950), *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, ratified by Law of Ukraine dated 17 July 1997 No. 475/97-BP, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, No. 40, Art. 263.
2. Banchuk, O. A. and Demkova, M. S. (2004), *Legal aid: foreign experience and proposals for Ukraine*, Center of Policy and Legal Reform, Fakt, Kyiv.
3. Danylevska, Yu. O., Pavlyk, L. V., Petrovych, Z. Z. and Tsmots, U. O. (2018), *The right of a person to free legal aid*, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv.
4. Yanovska, O. H. (2013), "European standards for the provision of free legal assistance in criminal proceedings: implementation challenges in Ukraine", *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, Iss. 6-1, Vol. 2, pp. 199–202.
5. United Nations (1990), *Basic Principles on the Role of Lawyers*, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (accessed 5 February 2026).
6. Kelly, L. (2011), *Violence against women and children. A new perspective on policing, its innovation and professionalism: guide*, Astroliabiiia, Lviv.

7. Kolomoiets, O. D. (2011), "World experience in combating domestic violence", *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*, No. 1, Vol. 24 (63), pp. 202–208.

8. The Washington Post (2016), "The best countries for gender equality may also have a domestic violence problem", available at: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/06/10/the-best-countries-for-gender-equality-may-also-have-a-domestic-violence-problem/> (accessed 5 February 2026).

9. Non-Governmental Centre "Women's Perspectives" (n.d.), available at: <http://women.lviv.ua> (accessed 5 February 2026).

10. Home Office (2021), *Implementation of the Council of Europe Convention on Combating Violence Against Women and Girls and Domestic Violence (Istanbul Convention) – 2021 Report on Progress*, available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/617fc6dfe90e0719827b915d/E02686085_Istanbul_Conv_Progress_Report_20pt_easy_read.pdf (accessed 5 February 2026).

11. Lesko, N. V. (2019), Administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of protecting children from violence and other illegal actions : dissertation of the Doctor of Legal Sciences, Lviv Polytechnic National University, Lviv.

Дата першого надходження статті до видання: 08.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 342.7:004.9(477)

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.201

Покришень Д. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-9572-413X

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК КОМПЛЕКСНА ТА ДИНАМІЧНА ГАЛУЗЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз інформаційного права України як міжгалузевої та динамічної правової системи. Досліджено його конституційні засади, структурну побудову, принципи та предмет правового регулювання. Особливу увагу приділено еволюції законодавства про інформацію, зокрема реформі 2011 року, інституту захисту персональних даних і впливу цифровізації на розвиток інформаційно-правових норм. Обґрунтовано значення інформаційного права для забезпечення прав людини, інформаційної безпеки та демократичного врядування.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційні правовідносини, цифровізація, право на інформацію, захист персональних даних, інформаційна безпека, законодавство України.

Постановка проблеми. Особливості інформаційного права України вирізняються його комплексною природою, гнучкою нормативною структурою та здатністю реагувати на швидкі трансформації інформаційного суспільства. Воно сформувалося як міжгалузевий правовий утвір, що інтегрує норми різних галузей у єдину систему регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі створенням, обробленням, передаванням, зберіганням та захистом інформації. Комплексність проявляється в поєднанні положень конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального та інших галузей права, що забезпечує всебічне охоплення інформаційних процесів і встановлює багаторівневий правовий порядок, у межах якого забезпечуються інформаційні права громадян, регламентується діяльність суб'єктів інформаційних відносин та визначаються гарантії інформаційної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційного права в Україні широко досліджувалися вітчизняними науковцями, серед яких можемо виділити таких: Р. Калюжний, Л. Коваленко, Б. Кормич, А. Марущак, М. Швець, В. Цимбалюк та інші. Автори Ю. Петровська, Д. Покришень, А. Попружна розглядають закордонний і вітчизняний досвід правового регулювання штучного інтелекту в освіті. У дослідженні про використання ШІ Д. Покришень визначає рівень задоволеності користувачів від впровадження систем штучного інтелекту в освітній процес в Україні [7, с. 132].

Як зазначає Л. Коваленко [1, с. 195], політичні, економічні та соціальні трансформації, що відбуваються в українському суспільстві, а також процес формування демократичної правової держави зумовлюють необхідність приведення правових, організаційних, інституційних та інших засад функціонування державних органів у відповідність до нових умов їх діяльності та розвитку. Державні інституції мають забезпечувати належне виконання вимог чинного законодавства щодо розмежування компетенцій органів державної влади й реалізовувати свої повноваження, зважаючи на пріоритет прав і свобод людини як основоположний принцип демократичного врядування. Водночас тривала нестабільність у сфері забезпечення законності та правопорядку актуалізує потребу в переосмисленні стратегічних напрямів державної діяльності та модернізації механізмів реалізації функцій публічної влади. У цих умовах особливого значення набуває пошук нових концептуальних підходів до організації та здійснення охорони громадського порядку, протидії злочинності та забезпечення безпеки громадян, що вимагає адаптації правоохоронних структур до сучасних викликів і загроз.

Науковець Б. Кормич [2, с. 37] пропонує визначати предмет інформаційного права як систему суспільних відносин, що виникають у процесі встановлення правових режимів та форм обігу інформації, забезпечення реалізації інформаційних прав і визначення правового статусу суб'єктів інформаційних процесів, а також формування їх правомірної поведінки й інформаційних зв'язків.

Формулювання мети. Метою дослідження є комплексний аналіз правової природи, структури і тенденцій розвитку інфор-

маційного права України в умовах цифрової трансформації суспільства, а також визначення його ролі в забезпеченні інформаційних прав людини, інформаційної безпеки та адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. У сучасній доктрині інформаційного права, як зазначає А. Марущак [3, с. 20], окреслюється напрям досліджень, присвячений аналізу його структури як системи правових норм. Переважна більшість науковців погоджується, що інформаційне право поділяється на загальну та особливу частини. Загальна частина охоплює норми, які визначають принципи, базові поняття, методи правового регулювання та систему джерел інформаційного права, формуючи теоретичний фундамент галузі. Особлива частина стосується інститутів, що регулюють окремі групи однорідних інформаційних відносин. Вони поділяються на інститути, що регулюють обіг відкритої інформації, та інститути інформації з обмеженим доступом, серед яких – захист державної та комерційної таємниці й персональних даних. Окремі автори наголошують на потребі розвитку інформаційних процесуально-процедурних норм. Ця позиція є обґрунтованою, оскільки такі норми вже активно формуються у сферах опрацювання інформаційних запитів і звернень громадян, регуляторної діяльності та функціонування офіційних вебресурсів органів державної влади, що відображає еволюцію процесуальної складової інформаційного права.

Як зазначає І. Панова [4, с. 41], система інформаційного права є цілісним утворенням, що функціонує на основі комплексу принципів, визначеної структури та специфічних методів правового впливу. Її існування є об'єктивно необхідним, оскільки лише системно організоване інформаційне право здатне забезпечувати ефективне регулювання інформаційних відносин. В Україні ця галузь перебуває у стані становлення: попередньо розрізнені норми регулювали лише окремі сфери: доступ до інформації, інформаційну безпеку, рекламну діяльність. Тому визначення принципів інформаційного права є ключовим для інтеграції та ієрархізації правових норм і формування внутрішньої узгодженості галузі. Попри розвитковий характер, інформаційне право виявляє ознаки сформованої правової системи, що проявляється

у становленні окремих інститутів та розширенні сфери правового регулювання. Хоча єдиної науково визнаної моделі системи галузі ще не сформовано, загальним є розуміння принципів як базових положень, що відображають закономірності її розвитку й визначають напрями регулювання інформаційних відносин. Вони ґрунтуються на конституційних нормах щодо інформаційних прав і свобод та визначають зміст і механізми правового впливу в інформаційній сфері.

Конституційна основа інформаційного права надає йому системоутворювального характеру. Конституція України закріплює фундаментальні інформаційні права й свободи, насамперед право на свободу думки та слова, вільне вираження переконань, доступ до інформації та можливість її вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати. Ці положення формують правовий фундамент, на якому побудовано подальший розвиток галузевого й спеціалізованого законодавства. Вони визначають обсяг допустимих обмежень, зміст механізмів доступу до публічної інформації, а також необхідність гарантування прозорості діяльності органів влади. Таким чином, інформаційне право в Україні має не лише регулятивний, а й правозахисний характер, відіграючи ключову роль у демократизації суспільства та утвердженні принципу відкритості державного управління.

Багатогранність законодавчої бази, що регулює інформаційні відносини, є однією з найхарактерніших рис інформаційного права України. Законодавство охоплює широке коло нормативних актів, серед яких основними є закони «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», які визначають базові принципи інформаційної діяльності, встановлюють гарантії доступності та конфіденційності інформації, а також окреслюють вимоги до обробки персональних даних. Поряд із цими законами існує велика кількість спеціалізованих актів, що регулюють окремі сфери телекомунікації, авторське право, електронні довірчі послуги, національну та кібербезпеку. Такий стан нормативного масиву забезпечує гнучкість регулювання, проте потребує системної узгодженості й адаптації до сучасних технологічних змін.

Динамізм інформаційного права є відображенням швидкої еволюції цифрового середовища. Розвиток технологій від електронного документообігу до систем кіберзахисту зумовлює необхідність постійного оновлення правових норм, що регулюють інформаційні процеси. Особливе значення набувають питання кібербезпеки й захисту критичної інфраструктури, що в умовах збройної агресії проти України постають як елементи національної безпеки. У законодавстві активно розвиваються положення щодо електронних публічних послуг, цифрової ідентифікації та розширення повноважень органів, відповідальних за кіберзахист. Таким чином, інформаційне право трансформується з урахуванням глобальних викликів та потреб держави в умовах цифрової модернізації.

Особливе місце в системі інформаційного права посідає інститут захисту персональних даних. Він характеризується високим рівнем нормативної деталізації та орієнтацією на принципи, близькі до європейського GDPR (General Data Protection Regulation). Захист персональних даних набуває особливого значення в контексті цифровізації державних сервісів, зростання кількості електронних реєстрів та обігу чутливої інформації. Законодавство встановлює жорсткі вимоги до розпорядників і операторів даних, визначає процедури обробки, права суб'єктів даних і механізми контролю з боку держави. Поступове зближення українського законодавства з європейськими стандартами засвідчує стратегічну орієнтацію на інтеграцію в єдиний європейський цифровий простір.

Узагальнюючи, інформаційне право України є складною, динамічною та інституційно розгалуженою системою, розвиток якої визначається потребами інформаційного суспільства, цифрової трансформації й необхідністю забезпечення національної безпеки. Його комплексність, конституційна природа та міжгалузевий характер роблять інформаційне право однією з ключових правових платформ модернізації держави, спрямованої на підвищення прозорості, захист прав людини та формування сучасної цифрової інфраструктури.

У контексті розвитку інформаційного права як цілісної галузі особливого значення набуває визначення його методологічних

засад, що забезпечують системність правового регулювання у сфері створення, збирання, оброблення, поширення та зберігання інформації. Інформаційно-правові норми формують специфічний механізм впливу на суспільні відносини, які швидко трансформуються під впливом цифровізації, що вимагає постійного оновлення підходів до правового забезпечення інформаційної діяльності. Такий механізм базується на поєднанні загальноправових принципів і спеціальних положень, спрямованих на захист інформаційної безпеки, забезпечення доступу до інформації та дотримання прав суб'єктів інформаційних відносин. У цьому контексті постає необхідність комплексного аналізу правової природи інформації та норм, що регулюють її обіг, зокрема положень Закону України «Про інформацію».

Харенко О. [6, с. 119] зазначає, що з позицій правової науки інформація може бути визначена як знаково виражені відомості та/або дані, що становлять об'єкт публічного чи приватного інтересу. Таке визначення відображає низку концептуальних особливостей. По-перше, воно підкреслює знакову природу інформації, яка охоплює всі можливі форми її фіксації та передачі у соціальному середовищі. По-друге, інформація визнається смисловим феноменом, що володіє цінністю та практичною значущістю. По-третє, відсутність вимоги про обов'язкову матеріальну чи електронну форму підкреслює недоцільність обмеження різноманіття способів збереження й транслювання інформації, оскільки науково-технічний прогрес постійно розширює їх спектр; водночас дані як технічно обумовлена форма фіксації передбачають можливість їх запису, передачі й оброблення, а сенсорне сприйняття відомостей людиною потенційно допускає їх закріплення на будь-якому носії. По-четверте, таке розуміння враховує багаторівневість інформаційних явищ і відповідає державному рівню регулювання, відображаючи інформацію як об'єкт суспільних відносин, що потребує правового впорядкування та захисту.

Юридичні властивості інформації формують підґрунтя для її правового режиму та визначають особливості регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі створення, збирання, зберігання, поширення й використання інформації. Однією з

ключових властивостей є *фізична невідчужуваність інформації*, яка зумовлена її нематеріальною природою. На відміну від речей, передача інформації від однієї особи до іншої не знижує обсягу інформації у першого суб'єкта та не спричиняє втрати права власності чи можливості подальшого використання. Це визначає специфічність регулювання авторських, майнових і немайнових прав щодо інформації та потребує чіткої правової фіксації обсягу прав під час її передачі [2].

Другою сутнісною властивістю є *необхідність відособлення інформації*, яка полягає в тому, що правове регулювання можливе лише за умови документування або публічного оголошення відомостей. Відособлення забезпечує можливість ідентифікації інформації як об'єкта правовідносин, визначає її зміст, межі та призначення. Саме через відособлення інформація набуває юридичного статусу, що дозволяє встановлювати правила доступу, використання, поширення та охорони, а також забезпечувати захист прав виробників, володільців та користувачів інформації [2].

Третьою важливою юридичною властивістю є *зв'язок інформації з її матеріальним носієм*, який обумовлює необхідність розмежування права на ідеальний зміст інформації та права на фізичний носій, у якому цей зміст закріплений. Матеріальний носій не є тотожним самій інформації, однак саме через нього забезпечується доступ до відомостей, їх відтворення та передання. Відповідно до цього правове регулювання інформаційних відносин має охоплювати як нематеріальний об'єкт (зміст), так і матеріальні засоби його фіксації, що впливає на визначення правового статусу документів, носіїв даних, технічних засобів зберігання та передачі інформації [2].

Еволюція Закону України «Про інформацію» [8] демонструє глибоку трансформацію національного підходу до правового регулювання інформаційної сфери та відображає загальні тенденції розвитку інформаційного суспільства в Україні. Внесені до нього зміни засвідчують перехід від уніфікованої моделі регулювання, за якої один нормативний акт охоплював увесь комплекс інформаційних відносин, до спеціалізованої та структурно диференційованої системи правових приписів. Найважливішою віхою цього процесу стала реформа 2011 року, коли закон був

суттєво оновлений, а низку ключових інститутів було винесено у самостійні спеціальні закони. Такий підхід дозволив переглянути концептуальні засади законодавства про інформацію, перетворивши основний закон на рамковий акт, що визначає базові принципи, категоріальний апарат і загальні правові орієнтири функціонування інформаційної сфери.

Реформування 2011 року забезпечило системну спеціалізацію правового регулювання. Ухвалення нової редакції Закону «Про інформацію» та одночасне ухвалення законів «Про доступ до публічної інформації» і «Про захист персональних даних» структурно переформатували правовий простір. У результаті було розмежовано інститути доступу до інформації, її відкритості, захисту приватності та регулювання інформаційної діяльності як такої. Завдяки цьому посилився рівень нормативної визначеності процедур, підвищилася ефективність дотримання конституційних інформаційних прав, а правозастосовна діяльність органів влади отримала чіткіші орієнтири. Водночас рамковий характер оновленого Закону «Про інформацію» дозволив забезпечити узгодженість його положень з новими галузями правового регулювання, включно з електронним урядуванням, цифровими послугами та захистом персональних даних.

Після реформи 2011 року подальші зміни мали переважно уточнювальний характер і спрямовувалися на адаптацію закону до розвитку спеціальних інформаційних інститутів та до зміни суспільних умов. Значну увагу було приділено регламентації діяльності журналістів, акредитації представників медіа та встановленню гарантій професійної діяльності в умовах особливих правових режимів, зокрема під час воєнного стану. Таке коригування законодавства засвідчує прагнення держави реагувати на підвищені ризики обмеження свободи слова та забезпечити баланс між безпековими інтересами й демократичними стандартами інформаційної відкритості.

Важливим напрямом адаптації закону стало також нормативне уточнення ролі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, чия діяльність у сфері парламентського контролю за дотриманням права на доступ до інформації тісно пов'язана з положеннями Закону «Про інформацію». Така інституціоналіза-

ція контролю є свідченням переходу до більш демократичної та підзвітної моделі управління інформаційною сферою, де держава не лише встановлює правила, а й забезпечує механізми їх ефективного виконання.

Подальші редакційні зміни також значною мірою були пов'язані зі зростанням ролі цифрових технологій і потребою правової адаптації до нових форм інформаційної взаємодії. У законі з'явилися уточнення термінологічного характеру, що стосуються цифрової інфраструктури, інформаційних ресурсів та вимог до їхнього захисту. Ці зміни відображають реалії швидкого розвитку кіберпростору, збільшення кількості інформаційних загроз та необхідність забезпечення комплексної кібербезпеки в умовах цифрової трансформації державного управління.

Висновки. Таким чином, модернізація Закону України «Про інформацію» стала ключовим чинником формування сучасної системи інформаційного права України. Реформа 2011 року започаткувала перехід до спеціалізованої моделі правового регулювання, яка відповідає потребам демократичного, прозорого та інформаційно орієнтованого суспільства. Наступні зміни забезпечили уточнення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин, удосконалення процедур доступу, підвищення стандартів приватності та адаптацію законодавства до умов кіберсфери й цифровізації. Усе це свідчить про поступове наближення української правової системи до європейських стандартів у сфері захисту прав людини, відкритості влади та інформаційної безпеки, а також про зміцнення її спроможності відповідати сучасним викликам інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Коваленко Л. П. Інформаційне право України. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 195–199.
2. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник. Харків : Бурун і К, 2011. 334 с.
3. Марущак А. І. Пріоритети розвитку інформаційного права України. *Інформація і право*. 2011. № 1 (1). С. 20–24.
4. Панова І. В. Поняття та види загальних принципів інформаційного права України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 45. С. 41–48.

5. Петровська Ю. М., Покришень Д. А., Попружна А. В. Можливості та правове регулювання штучного інтелекту в освіті: зарубіжний і вітчизняний досвід. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2025. № 1 (24). С. 92–105.

6. Харенко О. В. Поняття «інформація» в юридичній науці та законодавстві України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 119–124.

7. Pokryshen D. Evaluation of satisfaction with the use of artificial intelligence in the educational process by teachers in Ukraine. *3L-Person 2024 : IX International Workshop on Professional Retraining and Life-Long Learning using ICT: Person-oriented Approach, co-located with the 19th International Conference on ICT in Education, Research, and Industrial Applications (ICTERI 2024)*. 2024. Vol. 3781. P. 132–144.

8. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48.

Pokryshen D.,

PhD, Associate Professor,

Director of the Educational and Scientific Institute of Law,

Law Enforcement Activities and Psychology,

Penitentiary Academy of Ukraine,

Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-9572-413X

INFORMATION LAW OF UKRAINE AS A COMPREHENSIVE AND DYNAMIC BRANCH OF LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

The article provides a comprehensive scientific and legal analysis of information law of Ukraine as an interdisciplinary and dynamically developing branch of the national legal system. The study examines the constitutional foundations of information law, its subject matter, principles, internal structure, and methods of legal regulation in the field of creation, collection, processing, storage, dissemination, and protection of information. Particular attention is paid to the evolution of Ukrainian information legislation, with an emphasis on the 2011 reform of the Law of Ukraine “On Information,” which marked the transition from a unified regulatory model to a specialized and structurally differentiated system of legal acts.

The paper substantiates the role of information law in ensuring fundamental human information rights and freedoms, including the right of access to information, freedom of expression, and the protection of privacy and personal data. The author analyses the institute of personal data protection in the context of digitalisation of public administration, expansion of electronic registers, and approximation of Ukrainian legislation to European standards, particularly the principles of the GDPR. The impact of rapid technological development, cybersecurity challenges,

and digital transformation on the content and dynamics of information and legal norms is also highlighted.

It is argued that information law in Ukraine performs not only a regulatory but also a protective and system-forming function, contributing to democratic governance, transparency of public authorities, and national information security. The article concludes that information law constitutes one of the key legal platforms for modernising the state in the conditions of the information society and European integration.

Key words: information law, information legal relations, digital transformation, right to information, personal data protection, information security, Ukrainian legislation.

References

1. Kovalenko, L. P. (2021), "Information law of Ukraine", *Kyiv Journal of Law*, No. 4, pp. 195–199.
2. Kormych, B. A. (2011), *Information law: textbook*, Burun i K, Kharkiv.
3. Marushchak, A. I. (2021), "Priorities for the development of information law in Ukraine", *Information and Law*, No. 1 (1), pp. 20–24.
4. Panova, I. V. (2009), "The concept and types of general principles of information law of Ukraine", *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, No. 45, pp. 41–48.
5. Petrovska, Yu. M., Pokryshen, D. A. and Popruzhna, A. V. (2025), "Opportunities and legal regulation of artificial intelligence in education: foreign and domestic experience", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, No. 1 (24), pp. 92–105.
6. Kharenko, O. V. (2014), "The concept of information in legal science and legislation of Ukraine", *Law Review of Kyiv University of Law*, No. 3, pp. 119–124.
7. Pokryshen, D. (2024), "Evaluation of satisfaction with the use of artificial intelligence in the educational process by teachers in Ukraine", *3L-Person 2024: IX International Workshop on Professional Retraining and Life-Long Learning using ICT: Person-oriented Approach, co-located with the 19th International Conference on ICT in Education, Research, and Industrial Applications (ICTERI 2024)*, Vol. 3781, pp. 132–144, available at: <https://ceur-ws.org/Vol-3781/> (accessed 26 December 2025).
8. Ukraine (1992), *On Information: Law of Ukraine dated 02.10.1992 No. 2657-XII*, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, No. 48, Art. 650, Verkhovna Rada of Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання: 02.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

Шарапова Ю. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник кафедри педагогіки та професійної етики,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0002-8473-5612

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ

У статті здійснено аналіз нормативно-правового законодавства України щодо тримання військовополонених з урахуванням психологічних чинників їх адаптації. Розглянуто нормативно-правові акти України щодо тримання військовополонених у контексті її відповідності міжнародним стандартам і впливу умов утримання на психоемоційний стан особистості. Проаналізовано вплив матеріально-побутових умов, режимних обмежень, можливості комунікації на формування емоційної стабільності, збереження гідності та запобігання дезадаптивним реакціям у військовополонених. Обґрунтовано, що формальне застосування моделей кримінально-виконавчої системи до військовополонених може створювати ризики психологічного виснаження, втрати мотивації та зниження адаптаційного ресурсу. Доведено необхідність поєднання безпекових вимог з елементами психологічної підтримки, забезпечення поваги до людської гідності, що сприятиме ефективній адаптації військовополонених.

Ключові слова: *військовополонені, особистість, адаптація, нормативно-правове регулювання, кримінально-виконавча система, правовий статус, психологічний стан, ізоляція, умови тримання, режим утримання, особистий простір, емоційне виснаження, дезадаптація, міждисциплінарний підхід.*

Постановка проблеми. Розгортання повномасштабних бойових дій на території України зумовило суттєве зростання кількості військовополонених, що актуалізувало потребу в ефективному нормативно-правовому регулюванні порядку їх тримання. Питання правового статусу та психологічного стану військовополонених набули особливого значення в контексті дотримання міжнародних стандартів гуманного поводження, передусім визначених Женевською конвенцією (III) [2].

Відповіддю на виклики часу стало ухвалення Кабінетом Міністрів України постанови від 5 квітня 2022 року № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених». Цей но-

рмативно-правовий акт визначає основні умови, права та обов'язки військовополонених, а також порядок організації режиму утримання [6]. Суто правове тлумачення положень постанови не дозволяє повною мірою врахувати психологічний вимір військовополонених, а саме – вплив умов тримання на емоційне, когнітивне та поведінкове функціонування особи в умовах полону, що нерідко пов'язані зі стресом, ізоляцією та втратою контролю над середовищем.

Важливими чинниками, які впливають на процес адаптації до полону, є матеріально-побутові умови та режим організації повсякденного життя. Якість середовища (зокрема гігієна, особистий простір, харчування та доступ до базових потреб) формує відчуття безпеки, гідності й стабільності. Водночас надмірна регламентація, обмеження автономії та комунікації можуть посилювати тривожність, емоційне виснаження або спричинити дезадаптивні реакції.

Крім спеціального регламенту, умови тримання військовополонених в Україні формуються на основі Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України [3] та наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» (далі – ПВР УВП) [5]. Більшість норм цих документів ґрунтуються на правилах, що застосовуються до засуджених. Тому їх використання щодо військовополонених потребує додаткового аналізу з урахуванням особливостей правового статусу та психологічного стану. Отже, існує потреба в міждисциплінарному підході до аналізу чинних нормативно-правових актів – з урахуванням як юридичних вимог, так і умов, необхідних для збереження психічного здоров'я та гідності військовополонених в умовах ізоляції. Це дозволить не лише підвищити відповідність міжнародним стандартам, а й сприятиме гуманізації системи утримання в умовах збройного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз правових засад тримання військовополонених в Україні має ґрунтуватися на національних нормативно-правових актах, що регламентують стандарти гуманного поводження з особами, які потрапили в полон під час збройних конфліктів. Питання правового регулю-

вання порядку тримання військовополонених в умовах збройного конфлікту потребує комплексного аналізу національного законодавства України, що має гарантувати не лише дотримання основоположних прав, а й створення середовища, що знижує психотравмувальний вплив ситуації ізоляції. Важливість міждисциплінарного підходу до регламентації умов утримання підкреслюють дослідження І. С. Ганенка, який наголошує на необхідності поєднання міжнародних зобов'язань із внутрішньодержавними механізмами їх реалізації [1].

Ключовим документом, що визначає умови, права та обов'язки військовополонених, є постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» від 5 квітня 2022 року № 413. Вона встановлює порядок розміщення, побутового забезпечення, охорони, доступу до медичної допомоги та реалізації духовних потреб осіб, які перебувають у полоні. Хоча структура документа відповідає положенням III Женевської конвенції [2], її практичне застосування відбувається переважно в межах інфраструктури кримінально-виконавчих установ, що зумовлює низку викликів з психологічної точки зору. Як зазначають В. В. Маньгора та В. І. Драч, правовий статус військовополонених в Україні має відповідати міжнародним стандартам [4].

Крім спеціального регламенту, організація режиму утримання військовополонених регулюється також нормами КВК України [3], який з урахуванням внесених змін визначає основні вимоги до умов тримання, медичного забезпечення, порядку застосування дисциплінарних заходів та механізмів звернення до уповноважених органів щодо військовополонених як окремої категорії осіб. Водночас окремі положення КВК України за своєю структурою ґрунтуються на підходах, характерних для виконання кримінальних покарань, що потребує їх застосування з урахуванням особливостей правового статусу військовополонених та принципів міжнародного гуманітарного права.

Практичні аспекти режиму деталізуються у ПВР УВП [5]. Незважаючи на те, що документ орієнтований на роботу із засудженими, його положення щодо організації побуту, контролю, комунікаційної ізоляції та дисциплінарних впливів застосову-

ються також до військовополонених, що потребує психологічної експертизи їх адекватності для зазначеної категорії осіб.

Отже, чинні нормативно-правові акти щодо тримання військовополонених в Україні містять як зі спеціальні, так і загальні положення. Ці норми не лише задають формальні параметри режиму, а й впливають на динаміку адаптаційних процесів, рівень емоційної стабільності та збереження ідентичності полонених, що визначає необхідність їх цілісного правового та психологічного аналізу.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз правових і психологічних аспектів, що впливають на адаптацію військовополонених у межах кримінально-виконавчої системи України з урахуванням їхнього впливу на психоемоційний стан та відповідності умов утримання міжнародним стандартам гуманного поводження.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання умов тримання військовополонених в Україні ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що охоплюють як загальні, так і спеціалізовані положення щодо перебування осіб у полоні в умовах міжнародного збройного конфлікту. Основним нормативним документом щодо тримання військовополонених згідно з нормами міжнародного права є постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 року № 413 (далі – постанова № 413), яка виконує функцію спеціального регламенту, визначаючи основні організаційно-правові засади режиму утримання військовополонених [6].

Зважаючи на міждисциплінарний підхід, аналіз нормативних джерел здійснюється крізь призму психологічної адаптації військовополонених. Особливу увагу зосереджено на тих положеннях, які можуть як сприяти пристосуванню до умов полону, так і перешкоджати цьому процесу. Насамперед розглянемо умови тримання як базовий елемент середовища, що формує основу первинної адаптації особи до ситуації ізоляції.

Для повноцінного аналізу впливу нормативно закріплених положень постанови № 413 на процес психологічної адаптації військовополонених необхідно звернути увагу на ті компоненти постанови № 413, які безпосередньо визначають середовище повсякденного існування осіб, що перебувають у полоні [6].

Саме повсякденне середовище – як просторово-організаційна, так і режимна структура – відіграє ключову роль у формуванні відчуття стабільності, безпеки та передбачуваності, що є критично важливими в умовах ізоляції.

Згідно з пунктами 4–5 постанови № 413 військовополонені мають утримуватись в окремих спеціалізованих установах, облаштованих з дотриманням санітарно-гігієнічних і протипожежних вимог [6]. Така інфраструктурна організація відповідає мінімальним стандартам гуманного поводження, визначеним у положеннях Женевської конвенції (III) 1949 року [2].

Однак значення вищевказаних умов виходить за межі формально-юридичних вимог. У психологічному контексті адекватна організація фізичного простору – достатнє освітлення, чистота приміщень, наявність особистих речей, приватного простору тощо – знижує ризик виникнення негативних афективних реакцій, зокрема емоційної дестабілізації, тривожності та агресії. Як підкреслюють Пріб Г. А. та Раєвська Я. М., адаптація особистості в умовах бойових дій значною мірою залежить від наявності стабільного середовища та соціальної підтримки [7]. За аналогією в умовах полону саме побутова організація, режим, доступ до комунікації та можливість дотримання гігієни відіграють ключову роль у зниженні психоемоційної напруги та запобіганні дезадаптації. Вищезгадані автори підкреслюють, що критичне значення в процесі подолання психотравмувального досвіду мають структурованість зовнішнього середовища, доступ до особистого простору, базове фізичне забезпечення та можливість підтримання соціальних контактів. У цьому контексті умови тримання військовополонених – освітлення, гігієна, дотримання санітарних норм, чіткий розпорядок дня – виступають не тільки як правовий аспект, а й як елемент психоемоційної стабілізації, що знижує ризики ескалації тривоги, агресії чи депресивних реакцій.

Водночас слід враховувати, що фактичні умови тримання військовополонених у межах установ виконання покарань формуються не винятково на підставі постанови № 413, а значною мірою також регулюються загальними положеннями КВК України [3], а також нормами ПВР УВП. Вказані нормативно-правові

акти встановлюють конкретні санітарно-побутові вимоги: освітлення, вентиляція, температурний режим, порядок прибирання, доступ до гігієнічних засобів тощо.

Використання вже наявних нормативних підходів до організації тримання дозволяє забезпечити певну впорядкованість та дотримання мінімальних стандартів гуманного поводження. На практиці це призводить до того, що військовополонені потрапляють у середовище, яке за своєю структурою та організацією значною мірою відповідає режиму з контролем, обмеженим простором для дій, чітко регламентованим розпорядком дня та обмеженнями у спілкуванні.

Чинне національне законодавство щодо утримання військовополонених в Україні потребує додаткової оцінки в контексті психологічної дії. Як зазначає І. С. Ганенко, правовий статус військовополонених охоплює не лише визначення прав та обов'язків, а й гарантії їх реалізації, що мають бути забезпечені державою відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права. Особливого значення набуває розуміння правового статусу полоненого як системного інструменту захисту особистості в умовах обмеження свободи, що передбачає відповідальність не окремих осіб, а держави як інституції за дотримання норм гуманного поводження [1, с. 87].

З психологічної точки зору це середовище може створювати додаткові труднощі для адаптації. Військовополонені, що опинилися в умовах ізоляції, які не враховують її індивідуальний стан, можуть відчувати пригнічення, втрату контролю над власним життям, а також зниження мотивації до взаємодії з оточенням. Такі умови можуть не лише не допомагати стабілізації, а навпаки – посилювати емоційне виснаження, викликати тривогу або апатію. Тому важливо оцінювати законодавство і з позиції правової обґрунтованості, і з урахуванням психологічних наслідків для військовополонених під час перебування в полоні.

Норми постанови № 413 щодо матеріально-побутового забезпечення військовополонених передбачають надання одягу, постільної білизни та засобів особистої гігієни, організацію харчування згідно із встановленими нормами, а також становлять основу фізіологічної стабільності осіб, що перебувають у полоні

[6]. Регулярне харчування й доступ до гігієнічних засобів мають значення не лише з точки зору фізичного здоров'я, а й відіграють важливу роль у підтриманні суб'єктивного відчуття гідності, особливо в умовах обмеження свободи та контролю над повсякденним життям.

Окремі положення постанови № 413 встановлюють специфічний режим тримання військовополонених, що містить елементи внутрішнього розпорядку та визначає перелік обмежень у повсякденній поведінці [6].

Як підкреслюють Пріб Г. А., Раєвська Я. М. та Бегеза Л. С., процес адаптації в умовах бойових дій має складну багаторівневу структуру, що охоплює не лише психологічні, а й правові та професійні аспекти. Військовополонені, які утримуються в ізоляції, фактично проходять схожі етапи адаптації, однак у ще жорсткіших умовах: обмеження свободи, відсутність автономії, невизначеність термінів. У цьому контексті надзвичайно важливо, аби умови тримання не активували деструктивні фактори (депресія, емоційне виснаження, дистрес), а навпаки – сприяли формуванню адаптаційного ресурсу: підтримували базові потреби, структурували середовище, забезпечували можливість позитивного емоційного досвіду та внутрішнього зростання [7, с. 107].

Чіткий і затверджений розпорядок дня може відігравати позитивну роль у процесі адаптації військовополонених, оскільки створює зрозумілу структуру повсякденного життя. Передбачуваність дій, повторюваність процедур і наявність встановлених часових меж допомагають особі краще орієнтуватися в новому середовищі та знижують рівень напруги, спричиненої невизначеністю. За таких умов особа поступово формує відчуття певної впорядкованості, що сприяє зменшенню психологічного дискомфорту.

Водночас надмірний контроль, обмеження у пересуванні та спілкуванні, а також повна відсутність можливості впливати на умови свого перебування призводить до зниження активності та мотивації до пристосування. Такий стан характеризується зростанням пасивності, емоційного виснаження, а в окремих випадках – проявами роздратування або протестної поведінки. Тому ступінь регламентації режиму має враховувати не лише питання

безпеки, а й психологічну доцільність для підтримання внутрішньої стійкості особи.

Отже, режим тримання як регламентований елемент перебування в ізоляції є двоаспектним психологічним чинником: з одного боку – він виконує стабілізаційну функцію, а з іншого – за певних умов може бути джерелом дезадаптації, особливо у випадках надмірного обмеження автономії та комунікації.

Порівняльний аналіз чинного законодавства, а саме постанови № 413 [6], яка встановлює внутрішній розпорядок, обов'язки військовополонених та обмеження щодо їх пересування, спілкування, а також використання засобів зв'язку, порівняно з положеннями КВК України [3] та ПВР УВП [5] свідчить про наявність суттєвої структурної подібності до режиму утримання осіб, засуджених до позбавлення волі та військовополонених.

У зазначених нормативно-правових актах детально регламентується організація повсякденного життя утримуваних: встановлюються фіксовані години підйому та відбою, правила пересування в межах установи, порядок спілкування між особами, що перебувають в ізоляції, обмеження у зберіганні особистих речей і використанні засобів комунікації. Така модель режиму, характерна для кримінально-виконавчої системи, побудована на принципах суворої регламентації, безпеки, централізованого контролю та уніфікації повсякдення з метою запобігання правопорушенням та забезпечення порядку в установах виконання покарань.

Висновки. Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок тримання військовополонених в Україні, засвідчив необхідність інтеграції психологічного підходу до правового регулювання ізоляційного середовища. Формальне застосування кримінально-виконавчої моделі до військовополонених, які не є засудженими, не враховує специфіку їхнього правового статусу та особливості психоемоційного стану в умовах полону. Матеріально-побутові умови, режимні обмеження, а також дефіцит автономії та комунікації мають подвійний вплив: з одного боку, можуть сприяти стабілізації, а з іншого – призводити до емоційного виснаження та дезадаптації. У зв'язку з цим доцільним є розроблення модифікованого підходу до організації умов тримання військовополонених, який поєднував би безпекові вимоги

з елементами психологічної підтримки, індивідуалізації режиму та поваги до гідності особи. Такий підхід не лише відповідає міжнародним стандартам, а й сприяє ефективній адаптації військовополонених до умов полону.

Список використаних джерел

1. Ганенко І. С. Правовий статус військовополонених в умовах воєнного конфлікту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 86–92. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2024/16.pdf (дата звернення: 10.02.2026).

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153#Text (дата звернення: 10.02.2026).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 04.02.2026).

4. Маньгора В. В., Драч В. І. Правовий статус військовополонених в Україні: відповідність міжнародним стандартам. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 12 (30). С. 606–622. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17746/17806> (дата звернення: 12.02.2026).

5. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

6. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.02.2026).

7. Приб Г. А., Раєвська Я. М., Бегеза Л. Є. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 104–109. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/17.pdf (дата звернення: 12.02.2026).

Sharapova Y.,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Professional Ethics
Faculty of Humanities (full-time and part-time studies),
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0002-8473-5612

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE DETENTION OF PRISONERS OF WAR IN UKRAINE: PROBLEMS AND SOLUTIONS

The article examines the legal and psychological factors influencing the adaptation of prisoners of war within the criminal-executive system of Ukraine. The full-scale hostilities on the territory of the country have necessitated regulatory measures for the detention of prisoners of war in accordance with international standards of humane treatment, primarily enshrined in the Geneva Conventions. The focus is placed on analyzing Cabinet Resolution No. 413, which defines the organizational and legal framework for detention, in conjunction with the provisions of the Criminal Executive Code of Ukraine and the Internal Regulations of penal institutions. The paper provides an interdisciplinary assessment of these normative acts through the lens of their impact on the psycho-emotional state of prisoners of war. While the regulation of detention conditions can create a basic structure for stabilization, excessive uniformity, restricted autonomy, and limited communication often result in psychological exhaustion, loss of motivation, and learned helplessness. The author argues that applying approaches typical for the penal system to individuals who are not convicts contradicts humanitarian principles and poses risks of rights violations. Therefore, the article proposes a differentiated approach to regulating the conditions of detention of prisoners of war — one that balances security requirements with psychological support, individualization, and respect for human dignity.

Key words: *prisoners of war, personality, adaptation, legal regulation, penal enforcement system, legal status, psychological state, isolation, detention conditions, detention regime, personal space, emotional exhaustion, maladaptation.*

References

1. Hanenko, I. S. (2024), "Legal status of prisoners of war in the conditions of the military conflict", *Actual problems of native jurisprudence*, No. 3, pp. 86–92, available at: http://apnl.dnu.in.ua/3_2024/16.pdf (accessed 10 February 2026).

2. Switzerland (1949), *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War (III)* : Convention of 12 August 1949, Geneva, available at: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153#Text (accessed 10 February 2026).

3. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 11 July 2003 No. 1129-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (accessed 4 February 2026).

4. Manhora, V. V. and Drach, V. I. (2024), "Legal status of prisoners of war in Ukraine: compliance with international standards", *Current issues in modern science*, No. 12 (30), pp. 606–622, available at: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/17746/17806> (accessed 12 February 2026).

5. Ukraine (2018), *On Approval of the Internal Regulations of Penal Institutions* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 28 August 2018 No. 2823/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (accessed 8 February 2026).

6. Ukraine (2022), *On Approval of the Procedure for the Detention of Prisoners of War* : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 5 April 2022 No. 413, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (accessed 5 February 2026).

7. Prib, H. A., Raievska, Ya. M. and Beheza, L. Ie. (2022), "Socio-psychological features of personality adaptation in the conditions of combat", *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Psychology*, Vol. 33 (72), No. 2, pp. 104–109, available at: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2022/17.pdf (accessed 12 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

УДК 342.9.03:355.1

DOI 10.32755/sjcriminal.2026.01.223

Шестак Л. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
та конституційного права Навчально-наукового інституту
права, правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0001-9381-5916

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРИРІВНЯНИХ ДО НИХ ОСІБ

Визначення військових адміністративних правопорушень демонструє необхідність особливого підходу до правопорушень у військовій сфері. Проте застосування відповідних норм стикається з низкою проблем. Нині чітко не визначено коло осіб, які можуть виступати суб'єктами цих порушень. Зокрема, автор відстоює позицію про доцільність застосування положень глави 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення до представників військової прокуратури, атестованого професорсько-викладацького складу військових закладів освіти та викладачів курсів базової військової підготовки.

Автор відзначає, що в багатьох складах цієї групи правопорушень нема чіткого опису об'єктивної сторони, що ускладнює процес правозастосування; багато термінів є оціночними і потребують уточнень. Актуальним є й питання застосування санкцій до військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовець, військове адміністративне правопорушення, правове регулювання, адміністративне покарання, адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, запобігання (профілактика) правопорушень.

Постановка проблеми. Питання адміністративної відповідальності військовослужбовців набули особливої актуальності під час повномасштабного вторгнення. Адже активні бойові дії, доступ до зброї, інформації, спеціальної техніки тощо посилили вплив військових на суспільні відносини в державі, їх статус і значущість. Як наслідок – виникла потреба на належному рівні забезпечити правове регулювання юридичної відповідальності таких суб'єктів, яка встановлювала б межі допустимої поведінки військових. Тому Кодекс України про адміністративні правопо-

рушення (КУпАП) було доповнено главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення», положеннями якої визначено особливості адміністративної відповідальності за вчинення діянь, що посягають на порядок, умови та особливості несення військової служби в мирний час та в умовах особливого періоду [1].

Доречно зазначити, що описані у главі 13-Б Кодексу складі адміністративних проступків спрямовані не лише на захист інтересів держави, а й є гарантією законності застосування адміністративної відповідальності, запобігання недбалості, безвідповідальності командирів. Разом з тим введення до КУпАП глави 13-Б не розв'язало повністю проблем, пов'язаних з адміністративною відповідальністю військовослужбовців. Як зазначає О. І. Остапенко, значна кількість норм цієї глави на практиці майже не діє [2]. Тому важливо визначити причини й умови, що стримують належне застосування її положень та не сприяють забезпеченню належного рівня правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адміністративної відповідальності військовослужбовців та осіб, прирівняних до них у правовому статусі, виступають предметом наукових пошуків вітчизняних фахівців у галузі адміністративного права. Зокрема, вони висвітлюються в доробках С. С. Вітвіцького, М. Ю. Веселова, П. С. Єпринцева, М. С. Моїсєєва, О. М. Нестеренка, О. І. Остапенка, П. М. Фівкіна та інших учених.

Формулювання мети. На основі аналізу положень глави 13-Б КУпАП визначити недоліки правового регулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців та прирівняних до них осіб, а також визначити шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність військовослужбовців не є абсолютною новелою вітчизняного адміністративного законодавства. Задовго до доповнення КУпАП главою 13-Б питання відповідальності військовослужбовців та осіб, на яких поширюється чинність дисциплінарних статутів за вчинення адміністративних правопорушень, врегульовувалися ст. 15 КУпАП. Проте положення цієї статті спрямовані на визначення умов відповідальності спеціальних суб'єктів за вчинення протиправних діянь, описаних в

Особливій частині КУпАП. Власне норми, які визначають відповідальність за діяння, вчинені військовослужбовцями або прирівняними до них особами, під час виконання військового обов'язку зазначені саме у главі 13-Б КУпАП. Та попри наявність спеціальних норм, що визначають умови й особливості адміністративної відповідальності саме за військові адміністративні правопорушення, вони не позбавлені низки недоліків, що ускладнюють ефективність їх застосування.

Адміністративна відповідальність військовослужбовців як вид юридичної відповідальності є невід'ємним елементом їх правового статусу, який охоплює також інші складові, зокрема права й обов'язки військовослужбовців, правові та соціальні гарантії їх прав і свобод з боку держави тощо [3, с. 234].

Чинним КУпАП визначено 11 складів військових адміністративних правопорушень. Проте їх юридична та соціальна значущість є різною. Об'єктивне, справедливе, на законних підставах застосування норм, що передбачають відповідальність за вчинення військових адміністративних правопорушень, повинно бути забезпечене належним науковим рівнем їх тлумачення [4, с. 31]. Тому визначення недоліків правового регулювання адміністративної відповідальності військовослужбовців є основою для законодавчих змін.

Серед проблем, які, на наш погляд, ускладнюють процес притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців та прирівняних до них осіб, доцільно виділити декілька. Зокрема, відсутність єдиного бачення, які категорії осіб належать до військовослужбовців або ж прирівнюються до них у своєму правовому статусі, адже жоден нормативний акт не розв'язує це питання.

Згідно з положеннями ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» розрізняють такі види військової служби: базова військова служба; військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; військова служба за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу; військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки,

кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти; військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб офіцерського складу; військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період [5]. Очевидно, що особи, які проходять один із вказаних видів служби, є військовослужбовцями. Крім того, названий Закон України у п. 9 ст. 1 зазначає, що до категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України, але при цьому не прирівнює у правовому статусі з військовослужбовцями осіб, які забезпечують захист України у складі добровольчих формувань. Така правова невизначеність ускладнює правову кваліфікацію діянь, вчинених добровольцями. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне доповнити главу 13-Б КУпАП передмовою, у якій визначити перелік осіб, які можуть виступати суб'єктами правопорушень, визначених названою главою, а також вказати, чи поширюються положення названої глави КУпАП на осіб, звільнених з військової служби, адже військові звання за ними зберігаються довічно, крім випадків, коли особа позбавляється відповідного звання в судовому порядку.

Важливо також визначити, з якого часу особа отримує статус військовослужбовця. Остапенко О. І. вказує, що початком проходження військової служби вважається: 1) для призовників та офіцерів, призваних із запасу, – день, з якого вони прибули до військового комісаріату для відправлення у військову частину; 2) для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу, – день зарахування до списків особового складу військової частини; 3) для осіб, які вступали до військового навчального закладу, – день призначення на посаду курсанта (слухача). Закінчення проходження військової служби оформляється наказом по військовій частині з виключенням військовослужбовця зі списків особового складу [2, с. 86]. Відповідно, вчинення особою адміністративного правопорушення, передбаченого главою 13-Б КУпАП, але поза рамками відповідних строків, не є підставою для притягнення її до відповідальності саме за вій-

ськове адміністративне правопорушення. У таких випадках діяння порушника мають кваліфікуватися за іншими нормами КУпАП. Наприклад, якщо мав місце факт розпивання алкоголю на території військової частини суб'єктом, строк служби якого закінчився, то він має притягуватися до адміністративної відповідальності за розпивання спиртних напоїв у громадському місці, тобто за положеннями ст. 178 КУпАП, а не ст. 172-20 Кодексу, але якщо розпивання було за участі військовослужбовця, матиме місце обтяжувальна обставина – вчинення правопорушення групою осіб [6].

Нерозв'язаним також залишається питання про те, чи можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності за положеннями глави 13-Б КУпАП особи, які не є військовослужбовцями чи резервістами, але у своєму правовому статусі прирівнюються до них: представники військової прокуратури, атестований професорсько-викладацький склад військових закладів освіти, атестовані викладачі курсів базової військової підготовки тощо. На наш погляд, у тих випадках, коли виконання трудових (посадових) обов'язків передбачає доступ до військових частин та інших об'єктів оборони, до військової техніки тощо, відповідні особи мають визнаватися суб'єктами правопорушень, описаних у главі 13-Б КУпАП.

Ще однією проблемою кваліфікації військових адміністративних правопорушень є диференціація відповідальності залежно від статусу військовослужбовця (резервіст, командир, військова посадова особа тощо), який визначається поза межами КУпАП, у тому числі у підзаконних нормативних документах. Так, наприклад, низка норм глави 13-Б КУпАП передбачають адміністративну відповідальність військових службових осіб (ст. ст. 172-13 «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем», 172-14 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»), проте чітке визначення поняття військової службової особи нині відсутнє. Примітка до ст. 172-13 КУпАП вказує, що військовими службовими особами є військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки

за спеціальним дорученням повноважного командування [1]. Проте перелік посад, військових звань та інших характеристик таких осіб примітка не містить; крім того, складно кваліфікувати й перевищення службових повноважень, якщо особа виконує відповідні обов'язки тимчасово на підставі усного наказу військового командування, що є усталеною практикою в особливий період. Оскільки юридичний зміст приміток до статей залишається невизначеним [7, с. 76], то невирішеним є й питання про те, чи поширюється зміст примітки до ст. 172-13 КУпАП на інші норми глави 13-Б Кодексу. Ба більше, Нагребельний В. П. стверджує, що у процесі виконання обов'язків по військовій службі військовослужбовець постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади або обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальними повноваженнями [8, с. 845]. Тому вважаємо за доцільне визначити перелік військових службових осіб більш чітко та вказати, що норми примітки до ст. 172-13 КУпАП поширюються на правовідносини щодо притягнення до адміністративної відповідальності військових службових осіб за іншими нормами глави 13-Б цього Кодексу.

Варто зазначити, що КУпАП розмежовує відповідальність резервістів, тобто осіб, які юридично не є військовослужбовцями, але на період проходження військових зборів на них поширюється відповідне законодавство. Так, ст. 172-11 КУпАП передбачає застосування більш суворих санкцій до резервістів під час проходження зборів [1], ніж до військовослужбовців строкової служби за самовільне залишення військової частини або місця служби.

До проблем адміністративної відповідальності за військові адміністративні правопорушення варто віднести велику кількість бланкетних норм, визначення змісту яких є необхідним для кваліфікації конкретного діяння. Неможливо встановити факт небалого ставлення до військової служби (ст. 172-15 КУпАП), якщо попередньо не буде вивчена маса нормативних документів, якими визначаються обов'язки відповідної особи. На цю обставину звертають увагу автори науково-практичного коментаря

військових адміністративних правопорушень, які вказують, що «недбале ставлення до служби передбачає невиконання або неналежне виконання військовою службовою особою своїх службових обов'язків, передбачених законами, військовими статутами, положеннями, наказами командування, через недбале чи несумлінне ставлення до них» [9, с. 84]. Тому для уникнення зловживань, неоднакової судової практики тощо важливо визначити форми прояву такого недбалого ставлення безпосередньо в положеннях ст. 172-15 КУпАП.

Важливо зауважити, що на адміністративно-правову кваліфікацію військових адміністративних правопорушень впливають різні фактори. Так, самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 172-11 КУпАП) буде більш тяжким і передбачатиме суворіші санкції, якщо строки відсутності в межах такої частини будуть більшими; а розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів (ст. 172-20 КУпАП) завдає більше шкоди, якщо в цьому беруть участь представники керівного складу військового формування [1].

Нині існує низка проблем під час притягнення до адміністративної відповідальності за окремі військові адміністративні правопорушення внаслідок неналежної правової визначеності прояву об'єктивної сторони. Застосувати відповідальність за відмову від виконання законних вимог командира (начальника) – ст. 172-10 КУпАП – доволі складно. Адже ця норма є практично безособовою. У ній не сказано, яку категорію осіб можна притягти до відповідальності, оскільки не зазначено, хто не виконує вимоги командира (військовослужбовець, резервіст під час проходження зборів, представник добровільного територіального об'єднання тощо). Не вказано також, чи має місце невиконання вимог умисне чи необережне, чи командир безпосередній чи ні; якщо відповідне діяння було вчинене в умовах особливого періоду, то чи охоплює такий період і воєнний стан. Власне, для притягнення до відповідальності будь-якої військовозобов'язаної особи необхідно довести, що вимоги командира (начальника) були законними. Така юридична невизначеність фактично унеможливорює притягнення до адміністративної від-

повідальності за вказаною нормою, а в тих випадках, коли норма ст. 172-10КУпАП усе-таки застосовується, вона практично завжди може бути оскаржена.

Вважаємо, що наявність оціночних понять, формулювань з довільним тлумаченням тощо негативно позначається на дотриманні прав і свобод військових, а також не сприяє виробленню єдиної судової практики. Значна кількість положень глави 13-Б КУпАП передбачає таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення протиправного діяння в особливий період. Проте в одних випадках такий період охоплює час дії воєнного стану (ст. 172-12 КУпАП «Необережне знищення або пошкодження військового майна»), тоді як інші статті передбачають посилення відповідальності за вчинення протиправного діяння в особливий період, але крім воєнного стану (ст. 172-11 КУпАП «Самовільне залишення військової частини або місця служби»). У тих нормах, де немає вказівки на воєнний стан, узагалі не зрозуміло, як мають бути кваліфіковані діяння.

Доречно виділити ще одну проблему. Відповідно до положень ст. 221 КУпАП справи про військові адміністративні правопорушення розглядаються місцевими судами за місцем вчинення адміністративних проступків (ст. 276 КУпАП) [1]. Проте така позиція законодавця була би більш виправданою в мирний час. Але в період ведення активних бойових дій забезпечити формування справ про такі правопорушення, їх передачу до суду та забезпечити конвоювання військовослужбовців на судовий розгляд навряд чи завжди можливо й доцільно. Відповідно, щоб не брати на себе «бюрократичного тягаря», командири військових частин не складають протоколів про адміністративні правопорушення, що породжує у фактичних порушників ілюзію безкарності та не сприяє забезпеченню дисципліни й правопорядку всередині військових формувань. Тому вважаємо за доцільне підтримати тих дослідників, які відстоюють позицію про доцільність розгляду відповідних категорій справ у військових підрозділах, частинах за місцем проходження військової служби військовослужбовцем [2, с. 89].

Важливою є проблема визначення переліку санкцій, що можуть бути застосовані до військовослужбовців та прирівняних

до них осіб. Нині це можуть бути лише штрафи та арешт з утриманням на гауптвахті, інших санкцій глава 13-Б КУпАП не містить. Що стосується поміщення на гауптвахту, то, на наш погляд, в умовах активних бойових дій застосування цієї санкції є недоцільним, адже вона передбачає вилучення військовослужбовця з розпорядження командира військової частини на строк до 15 діб, що має наслідком неможливість призначення бойового чергування, несення служби в добовому наряді чи виконання інших заходів, пов'язаних із забезпеченням боєготовності військової частини. Альтернативою такого покарання є тільки штраф. Згідно з положеннями ч. 1 ст. 15 Кодексу до відповідної категорії порушників не можуть бути застосовані такі адміністративні покарання як громадські роботи, виправні роботи та адміністративний арешт [1]. Якщо недоцільність застосування адміністративного арешту є очевидною, адже до військовослужбовців та прирівняних до них осіб застосовується власне «військове» покарання – арешт з утриманням на гауптвахті, то недоцільність застосування виправних робіт викликає щонайменше подив. Адже жодне адміністративне покарання не передбачає приниження честі й гідності особи. Виправні роботи не передбачають використання трудових спроможностей військовослужбовця поза межами виконання обов'язків по військовій службі. Їх сутність полягає у відрахуванні за рішенням суду до двадцяти відсотків заробітку в дохід держави протягом строку, що не перевищує двох місяців (ст. 31 КУпАП). Що ж до громадських робіт, то це теж покарання, яке призначається лише судом. Але неможливість його застосування можна пояснити змістом цього стягнення. Воно передбачає виконання особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи час безоплатних суспільно-корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 30-1 КУпАП). Оскільки військовослужбовці та прирівняні до них особи, як правило, мають ненормований робочий час [10], то залучати їх до виконання доволі складно, адже вони можуть перебувати на бойовому чергуванні, у бойовому розпорядженні тощо. Не зрозуміло також, чому військові адміністративні правопорушення не передбачають можливості застосування попередження, опла-

тного вилучення чи конфіскації предметів вчинення правопорушень (якщо військовий адміністративний проступок було вчинено за допомогою певних предметів чи засобів) тощо. На наш погляд, усі адміністративні стягнення мають у собі значний превентивний потенціал і дозволяють забезпечити не тільки каральну складову, а й спрямовані на запобігання нових протиправних проявів. Тому доречно санкції глави 13-Б КУпАП доповнити відповідними санкціями.

Висновки. Введення до положень КУпАП нової глави 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» є ознакою своєчасної реакції законодавця на потребу запобігання та припинення відповідних протиправних проявів серед військовозобов'язаних осіб. Проте нині положення названої глави не позбавлені певних недоліків, наявність яких ускладнює адміністративно-правову кваліфікацію проступків та застосування ефективних покарань. До них, зокрема, можна віднести невизначеність кола суб'єктів військових адміністративних правопорушень, відсутність чіткого опису об'єктивних проявів протиправних діянь, наявність значної кількості оціночних положень, невизначеність поняття «особливий період» тощо. Розв'язання зазначених проблем передбачає внесення доповнень до глави 13-Б Кодексу, які визначали б коло осіб, які можуть бути притягнені до відповідальності за військові адміністративні проступки, визначення поняття «військова службова особа», а також розширення переліку санкцій, що можуть бути застосовані до військовослужбовців та прирівняних до них осіб за вчинення діянь, передбачених вказаною главою.

Список використаних джерел

1. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 17.01.2026).
2. Остапенко О. І. Про терміни та їх вплив на розуміння військових адміністративних правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 824. С. 84–91.
3. Моїсєєв М. С. Правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців в Україні. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 232–237.
4. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення

кваліфікації, і кандидатів на посаду суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін. ; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. Харків : Право, 2013. 752 с.

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 22.03.1992 № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

6. Шестак Л. В., Веремієнко С. В. Обставини, що обтяжують адміністративну відповідальність. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 318–321.

7. Пузирний В. Ф., Шестак Л. В. Окремі проблеми адміністративно-правової кваліфікації правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2024. № 3 (23). С. 74–86.

8. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юридична думка, 2012. 1020 с.

9. Військові адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, О. М. Нестеренко, П. С. Єпринцев. Харків : Право, 2024. 182 с.

10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.

Shestak L.,
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Administrative and Constitutional Law,
Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0001-9381-5916

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF MILITARY PERSONNEL AND EQUIVALENT INDIVIDUALS

The administrative responsibility of military personnel is an important component of domestic administrative legislation. As practice has shown, the application of only disciplinary measures to this category of offenders does not have the desired preventive-punitive effect on military personnel and equivalent individuals. The definition of military administrative offenses in a separate Chapter 13-B of the Code of Ukraine on Administrative Offenses demonstrates the need for a specialized approach to offenses in the military sphere. However, despite the existence of special norms, their effectiveness is significantly reduced due to a number of shortcomings in legal regulation. In particular, the circle of individuals who can be subjects of this group of offenses is not clearly defined, and there is no precise description of the constituents of military administrative offenses. A significant part of the terms used in describing the objective side of the offenses is evaluative and requires clarification, such as "significant damage", "military officer", "violation of rules", etc. Additionally, clarification is needed regarding the relationship between the concepts of "special period" and "martial law", as in some offenses, they are used as synonyms, while in others, they are contradictory concepts.

Particular attention should be paid to the differentiation of responsibility depending on the status of the individual in the military hierarchy. The issue of applying sanctions to military personnel remains relevant. Currently, there is a limited list of penalties, which significantly reduces the possibilities for punishment for committed offenses.

Resolving these issues requires amendments to Chapter 13-B of the Code, which would define the circle of individuals who can be held accountable for military administrative offenses, clarify the definition of "military officer," and expand the list of sanctions that can be applied to military personnel and equivalent individuals for actions stipulated in this chapter.

Key words: *military personnel, military administrative offense, legal regulation, administrative punishment, prevention of offenses, administrative offense, administrative responsibility, prevention (prophylaxis) of offenses.*

References

1. Ukraine (1984), *Code of Ukraine on Administrative Offences* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Ostapenko, O. I. (2015), "About the terms and their impact on understanding military administrative offenses", *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, No. 824, pp. 84–91.
3. Moiseiev, M. S. (2024), "Legal foundations of administrative liability of servicemen in Ukraine", *Law and Society*, No. 3, pp. 232–237.
4. Rotan, V. G., Samsin, I. L. and Yarema, A. H. et al. (2013), *The newest doctrine on interpretation of legal acts* : a coursebook for judges and judicial candidates, Pravo, Kharkiv.
5. Ukraine (1992), *On Military Duty and Military Service* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
6. Shestak, L. V. and Veremiienko, S. V. (2019), "The circumstances aggravating administrative liability", *Comparative Analytical Law*, No. 5, pp. 318–321.
7. Puzyrnyi, V. F. and Shestak, L. V. (2024), "Some problems of administrative and legal qualification of offences related to corruption", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law*, No. 3 (23), pp. 74–86.
8. Shemshuchenko, Yu. S. (ed.) (2012), *The Great Encyclopedic Legal Dictionary*, 2nd edn., Yurydychna dumka, Kyiv.
9. Vitvitskyi, S. S., Veselov, M. Yu., Nesterenko, O. M. and Yepryntsev, P. S. (2024), *Military administrative offences : scientific and practical commentary*, Pravo, Kharkiv.
10. Ukraine (1992), *On Social and Legal Protection of Servicemen and Their Family Members* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.04.2026.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (19)

Відповідальний за випуск	Олефір Л. І.
Редактор літературний	Махотко О. П.
Комп'ютерна верстка і макетування	Сила Л. М.

За достовірність інформації у статтях
відповідальність несуть автори публікацій.

Підписано до друку 21.04.2026 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 13,71.
Тираж 100 пр. Зам. № 156/26.

Редакційно-видавничий відділ Пенітенціарної академії України
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8016 від 23.11.2023 р.